

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

TREBALLS DE LA SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS, III

ENRIC JARDÍ

De la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials

LES DOCTRINES
JURÍDIQUES, POLÍTiques
I SOCIALS
D'ENRIC PRAT DE LA RIBA

BORSA D'ESTUDI PRAT DE LA RIBA

BARCELONA

1974

**LES DOCTRINES
JURÍDIQUES, POLÍTQUES I SOCIALS
D'ENRIC PRAT DE LA RIBA**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

TREBALLS DE LA SECCIÓ DE FILOSOFIA I CIÈNCIES SOCIALS, III

ENRIC JARDÍ

De la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials

LES DOCTRINES
JURÍDIQUES, POLÍTiques
I SOCIALS
D'ENRIC PRAT DE LA RIBA

BORSA D'ESTUDI PRAT DE LA RIBA

BARCELONA

1974

ELS AMICS DE PRAT DE LA RIBA
HAN CONTRIBUÏT GENEROSAMENT
A L'EDICIÓ D'AQUEST ESTUDI

DIPÒSIT LEGAL. B. 11313 - 1975
I.B.S.N. 84 - 7283 - 101 - 9

© Enric Jardí, Barcelona
La present edició és propietat de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

A proposta d'una ponència formada pels senyors Jordi Rubió i Balaguer, Miquel Coll i Alentorn i Ramon Faus i Esteve, designats per l'INSTITUT, Ramon Aramon i Serra, designat per la Societat Catalana d'Estudis Històrics, i Maurici Serrahima, designat per la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, en sessió plenària tinguda el dia 17 d'abril de 1970, acordà per unanimitat de no adjudicar el Premi Prat de la Riba, convocat per commemorar el Centenari de la Naixença del Fundador de l'Institut; de convertir l'import del premi en una Borsa d'estudi Prat de la Riba, i de concedir aquesta borsa al senyor Enric Jardí per a realitzar un estudi sobre *Les doctrines jurídiques, polítiques i socials de Prat de la Riba*. En la mateixa sessió el senyor Miquel Coll i Alentorn, membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'INSTITUT, fou designat com a ponent del dit treball, i els senyors Jordi Rubió i Balaguer, membre de la Secció Històrico-Arqueològica, i Ramon Faus i Esteve, membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'INSTITUT, com a ponents adjunts.

En la sessió plenària del 25 de juny de 1971 l'INSTITUT prengué l'acord de publicar aquest estudi.

This One

4RXU-66K-A10W

I

LA FORMACIÓ DE PRAT DE LA RIBA

DELIMITACIÓ DE LA MATÈRIA

En aquest estudi em proposo de considerar les doctrines jurídiques, polítiques i socials de Prat de la Riba i especialment la seva formulació del catalanisme.

En començar el treball, crec escaient de partir de la distinció que han fet alguns autors, i concretament Antoni Rovira i Virgili,¹ dels tres aspectes ben definits de la personalitat de Prat: el teoritzador, el polític i el governant. És a dir: en primer lloc, l'home que d'una manera coherent exposà la doctrina catalanista en forma verbal, en discursos o en dissertacions més o menys acadèmiques, però principalment per escrit en un gavadal d'articles periodístics i sobretot en el seu llibre capital, *La Nacionalitat Catalana*. En segon lloc, s'ha distingit com a impulsor, si no des d'una posició ostensible, almenys molt eficaç, d'un gran nombre de reivindicacions jurídiques, econòmiques i socials de Catalunya sorgides a les acaballes del segle fins al moment que les vagues aspiracions autonòmiques del País, després d'haver estat articulades a través de l'agrupament d'entitats denominat Unió Catalanista, foren concreta- tades en el partit que sorgí, el mes d'abril de 1901, amb la denominació de Lliga Regionalista, nucli del qual ell fou l'autèntic inspirador, tot i no figurar en la seva primera Junta rectora i només ocupar, a partir del juny de 1904, en el seu directori (la famosa Comissió d'Acció Política), un lloc que teòricament era d'igual importància que els altres. Constitueix el tercer camp de les activitats de Prat de la Riba les que desenrotllà com a governant, o sigui, com a diputat provincial d'ençà del mes de març de 1905; com a President de la Diputació de Barcelona, des del mes d'abril de 1907, i com a President de la Manco-

1. Em refereixo a la selecció d'escrits d'ANTONI ROVIRA I VIRGILI sobre Prat de la Riba (i principalment al seu treball *Els polítics catalans*, refosa, al seu torn, de diversos articles periodístics) realitzada per ISIDRE MOLAS, que també prologa el vol. 67 de la col·lecció «Llibres a l'abast» (Barcelona 1968).

munitat de les diputacions provincials de Catalunya, des de l'abril de 1914 fins a la data de la seva mort.

Hom pot dir que aquest darrer aspecte de la labor de Prat no ha estat discutit gairebé per ningú. Amb una rara unanimitat els catalans de totes les opinions i àdhuc els no catalans han elogiat la seva tasca o, almenys, han hagut de reconèixer que l'obra portada a terme per la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya en el període de les successives presidències de Prat, superà amb escreix les limitacions legals i econòmiques que condicionaven el desenvolupament de les referides institucions.

L'home de partit ha estat molt més criticat.

Prat de la Riba fou, i encara ho és, censurat pel seu conservadorisme que vorejava el tradicionalisme i fins i tot el reaccionarisme. Hom li ha fet retret dels seus procediments d'actuació cauta que gairebé podia ésser qualificada, en algunes ocasions, d'hipòcrita. Hom ha parlat del seu oportunisme... en fi, l'inventari dels defectes que li tiraren en cara els seus adversaris polítics plens de despit en veure com la Lliga Regionalista els arrabassava aquesta o aquella posició que cobejaven, o dels que eren adduïts més desinteressadament per persones de conviccions liberals o progressistes, seria llarg i poc escaient en aquestes pàgines.

L'altre caire, el de teoritzador o de doctrinari, no ha tingut tants detractors llevat dels qui — naturalment — neguen tot dret a les reivindicacions polítiques de Catalunya, bé que, respecte a l'exposició doctrinal de Prat, hagin estat formulades algunes crítiques per part de catalans que, si d'una banda estan convençuts de la legitimitat d'aquella aspiració, i en conseqüència comparteixen, en el que és fonamental, l'opinió del seu autor, n'han discrepat per qüestions de matís ateses llurs respectives ideologies polítiques. D'aquestes divergències, una de filiació democràtico-liberal i l'altra marxista, en parlaré més endavant.

La distinció en l'activitat i el pensament de Prat de la Riba dels tres aspectes al·ludits, és un expedient còmode. Permet d'escollir, no sols en la seva conducta i en el seu pensament, sinó d'una manera general en els de tota persona important de qui hom vulgui considerar la parcel·la que més convingui a les pròpies preferències o conviccions i concentrar, d'acord amb elles, les lloances i els blasmes. El sistema, alhora que útil, resulta, però, equívoc pel fet de partir de la ignorància, fingida o sincera, que el capteniment i la pensa d'un home formen un tot indestruïble i homogeni, i de prescindir, en conseqüència, de l'evolució que pugui haver experimentat la seva ideologia, de les contradiccions en què ha incorregut en el seu comportament al llarg dels anys o, el que és més freqüent, tractant-se d'un polític, dels replegaments, canvis d'orientació o de tàctica realitzats en un moment que cal resoldre amb urgència un problema o superar a corre-cuita un obstacle.

Però una vegada admesa com a indiscutible la unitat i coherència de la vida i el pensament d'un home amb tots els alts i baixos i vacil·lacions, crec que és lícit de triar, com a matèria d'estudi, un objecte concret: l'exteriorització de la seva mentalitat, i, en el cas que ens ocupa, la que Enric Prat de la Riba manifestà respecte a l'espiritualitat de Catalunya i la manera com els catalans havien d'organitzar col·lectivament l'afirmació d'aquella espiritualitat.

TEMPERAMENT ESTUDIÓS

Abans he anunciat l'aspecte doctrinal de Prat com a programa d'investigació. Però no han entrat en el meu determini solament raons d'economia que m'obliguen a concentrar els meus esforços en un sol punt, sinó també l'íntim convenciment que dels tres aspectes de la personalitat que considero, el que més corresponia al tarannà d'Enric Prat de la Riba era el de teoritzador del catalanisme, baldament es fes creditor d'una gratitud gairebé general com a home de govern, com a Seny ordenador de Catalunya, per dir-ho amb l'afortunada expressió orsiana.

Les circumstàncies el portaren a assumir funcions d'estadista com abans havien fet que es dediqués a la política activa gairebé involuntàriament, com ell mateix insinua:

«L'especial situació de la nostra terra, el seu tràgic conflicte amb l'Estat que la governa, ens fa ser polítics a tots, sacerdots i obrers, negociants i artistes, pagesos, industrials i pensadors... Per això, els qui dintre una Catalunya lliure, en la quietud ignorada dels arxius i biblioteques, brodaríem tranquil·lament els nous ideals, els ideals de les generacions futures, en la Catalunya d'avui, doblats tots de polítics, hem d'aplicar de seguida les idees que elaborem, i les elaborem tot vivint-les, tot lluitant, en plena febre de combat, sempre al carrer i a la plaça pública com els homes de les democràcies hel·lèniques».²

I tot i que complia les tasques de governant amb un encert extraordinari, les seves inclinacions eren unes altres. Les confessa enmig de les obligades protestes de modèstia en regrejar els diputats que l'han elegit per segona vegada President de la Corporació provincial barcelonina:

«... en el bienni anterior, en elegir-me, vàreu fer-me una veritable violència, vàreu violentar els meus hàbits, les meves aficions, les meves aptituds...».³

2. Pròleg a l'obra de LLUÍS DURAN I VENTOSA, *Regionalisme i Federalisme*, 2^a ed. (Barcelona 1922), 10.

3. *Discurs del President de la Diputació D. Enric Prat de la Riba, pronunciat amb motiu de la seva reelecció*, «La Veu de Catalunya», 21-I-1910.

puix que abans que la mort trunqués la seva existència als quaranta-sis anys, ja havia hagut de renunciar al que era la seva autèntica vocació: l'estudi. Llegir, meditar, escriure, ensenyar i convèncer d'una manera desinteressada, sense cercar el lluïment o el profit personal.

No tenia la figura ni la veu adients als tribuns parlamentaris, ni estava disposat a utilitzar els recursos dialèctics d'aquells personatges tan abundants a la seva època, que seduïen el públic amb la potència dels pulmons, l'escaiença d'un gest, la musicalitat d'un període o l'evocació de quatre imatges llampants. D'altra part, ell tenia consciència que, com digué en un escrit periodístic, en el pla col·lectiu:

«dintre del parlamentarisme espanyol no hi han fet gran paper els catalans, ni poden fer-n'hi. Dintre d'un sistema en què es puja amunt a còpia de discursos i d'abdicacions de la independència personal, els catalans, homes de parlar curt i d'escassa disciplina, queden necessàriament en una situació de notable inferioritat».

I afegia, potser amb una engruna de presumptuosa exageració per tal de compensar l'efecte de la franca admissió d'aquella incapacitat:

«... millor que no en sapiguem, de governar amb discursos. Els grans conductors d'homes mai n'han sapigut tampoc. En els períodes de decadència es multipliquen els oradors, i aquestos quasi sempre han fet la mateixa feina: ajudar a morir els pobles, que és la feina piadosa en què s'ocupa activament el parlamentarisme espanyol».⁴

Prat tampoc no pertanyia al gènere dels escriptors fàcils — igualment nombrosos en el seu temps — que excel·lien en la polèmica periodística.

Com digué amb encert Joaquim Ruyra,

«En Prat de la Riba no estava dotat de qualitats brillants. Parlava correctament, però no era cap orador; raonava amb claríssima lògica, però no podia ocupar cap lloc distingit entre els filòsofs; posseïa una sòlida instrucció, però no era un erudit; escrivia bé, però no era un literat que produís sensació per la seva força imaginativa ni pel seu enginy; examinant-lo analíticament, un hom no el trobava gran per cap dels seus caïres».⁵

Però afegeix que la grandesa de Prat consistia precisament en l'equilibri amb què eren combinades totes aquelles facultats, en la manera reposada com es manifestà el seu talent. En la forma assenyada, *enraonada*, com s'anà produint en els anys d'adolescència, fins al punt que Olivar i Bertrand, un dels seus biògrafs, encapçala el VI capítol del seu llibre⁶

4. *La Salvació d'Espanya*, «La Veu de Catalunya», 11-II-1899.

5. Discurs pronunciat el 19-IX-1922 a l'acte de rebatejar, amb el nom de Prat de la Riba, un carrer de Premià de Mar. JOAQUIM RUYRA, *Obres completes* (Barcelona 1949; «Biblioteca Perenne»), 947.

6. RAFAEL OLIVAR I BERTRAND, *Prat de la Riba* (Barcelona 1965; «Biblioteca Biogràfica Catalana», 37).

amb la pregunta: *Va ésser jove alguna vegada?* I Eugeni d'Ors, des d'un periòdic de Madrid, rememorava el temps de la col·laboració amb Prat de la Riba, aHudint, amb el seu estil emfàtic, a la seva generació i a

«... un hombre de otra edad que cronológicamente pudo llamarse joven todavía, pero a quien, por sus condiciones precoces de serena madurez y buen consejo, tuvieron siempre, no sólo sus sucesores, sino sus próximos contemporáneos, por persona dotada de esa grave autoridad directiva que sólo puede atribuirse a los viejos».⁷

Temperamentalment era un home reflexiu, lliurat a l'estudi.

ESFORÇ PERSONAL

Tots els qui han parlat de la seva vida han remarcat a bastament aquest aspecte formatiu de la seva existència sedentària, en la qual esmerçava en la lectura del que realment li interessava les vacances estivals o les poques hores de lleure que li permetien els seus estudis de batxillerat o universitaris, les que li deixaven les seves activitats corporatives, polítiques o periodístiques, les llargues hores passades al sanatori de l'Alvèrnia per a recuperar la seva salut notablement malmesa després de la detenció la primavera de 1902, les escasses estones que li restaven lliures després de la feina quotidiana al Palau de la Generalitat i que no destinava a la família ni a cap persona de la seva intimitat.

Llegeix els estius, a Castellterçol, quan és un minyó. Llegeix l'hivern, a Barcelona, els anys d'estudiant, en els successius domicilis de la família Carné-Brunet amb la qual conviu: al carrer de l'Infern, al de la Lleona, al de Petritxol i a la Rambla del Centre. Llegeix, llicenciat de poc en Dret, al seu primer despatx barceloní del carrer de Vergara i al seu darrer de la Rambla de Catalunya. Llegeix a la seva torre de Sarrià, quan ja comença a tenir un nom en la política, i continua llegint, malalt, a Sitges, poc abans de tornar a la seva vila natal i morir al mateix llit on havia vingut al món.

Olivar i Bertrand ha exhumat⁸ l'expedient acadèmic d'Enric Prat de la Riba dels arxius de la Facultat de Dret de Barcelona, en la qual cursà els estudis de la llicenciatura de la tardor del 1887 a la primavera del 1893. No podia ésser millor. Obtingué en totes les assignatures la qualificació de *Sobresaliente*, i bona part amb premi i matrícula d'honor. Tanmateix, el concepte que un alumne tan aprofitat s'havia fet de la

7. *Glosas nuevas sobre el Integralismo portugués: Eximplio, Pecado, Escarmiento*, «A.B.C.», Madrid 6-X-1926 (*Nuevo Glosario*, I, Madrid, s. d., pàgs. 1203-1205).

8. *Op. cit.*, cap. IX, n. 19, pàgs. 198-9.

Universitat del seu temps no era gens falaguer, com realment havia de correspondre a un dels centres

«...de l'Estat que ens dóna oficines burocràtiques per a l'expedició de títols acadèmics en comptes de veritables universitats...»,⁹

i en les quals

«...els catedràtics [són] funcionaris [...] encarregats d'explicar la ciència que l'Estat disposa [i] els diplomes acadèmics simples patents de suficiència per a exercir una indústria més o menys lucrativa».¹⁰

L'interès que Prat demostrà envers el Dret romà, ben explicable en persones que com en el seu cas estaven instintivament predisposades al Dret català — baldament no el coneguessin —, li procurà l'estima del professor encarregat d'aquella assignatura, el doctor Antoni Pou i Ordinas, de qui se sap que encarregà al seu brillant ex-alumne una conferència en una acadèmia d'estudiants catòlics. El mateix Prat de la Riba aHudeix a aquell afecte en una carta al seu pare del 30 de setembre de 1893,¹¹ missiva en la qual també fa referència a la simpatia que li tenien Magí Fàbrega, catedràtic del Dret processal, i Josep Estanyol, de Dret canònic. Consta¹² que també l'apreciava molt el de Dret internacional públic i privat, Joan de Déu Trias i Giró, que li confià l'organització d'uns Jocs Florals a la Joventut Catòlica.

De com l'estimava el civilista Josep M. Planas i Casals en dóna proves el detall que li confiés — com referiré més endavant — la confecció, amb altres deixebles seus, de la «Revista Jurídica de Catalunya».

Les classes rebudes del catedràtic d'Història del Dret, Joan Permanyer i Ayats, persona de fervents sentiments catalans i que com a professor aprofitava el més petit pretext per parlar del Dret de Catalunya, al qual no era dedicat cap curs regular, monogràfic ni especialitzat a la Universitat barcelonina, són evocades pel mateix Prat en tres ocasions: les dues primeres en sengles articles redactats amb motiu de picabaralles sorgides entre catalanistes per qüestions de tàctica,¹³ i la tercera a l'esmentat Pròleg del llibre de Duran i Ventosa en recordar com s'inicià l'amistat amb l'autor de l'obra prologada, quan assistien a les classes d'Història jurídica.¹⁴

Però cap dels professors esmentats que reconegueren la seva vàlua en atorgar-li les màximes qualificacions i fins i tot demostrant-li, d'altra

9. *La crida d'ara*, «La Veu de Catalunya», 2-III-1907.

10. *Una tesi de doctorat*, «La Renaixença», 18-II-1898.

11. Transcrita per OLIVAR i BERTRAND com a apèndix, núm. 34, a la seva obra citada, pàg. 383.

12. OLIVAR, 10.

13. *A Don Joan Permanyer*, «La Veu de Catalunya», 8-VI-1899, i *Feina que refà*, *ibid.*, 28-XII-1899.

14. *Op. cit.*, 10.

banda, l'estima en què el tenien, pot ésser qualificat pròpiament de mestre de Prat de la Riba en el sentit d'haver contribuït a formar la seva mentalitat. Ni tan sols s'ha de considerar com a tal Manuel Duran i Bas, que en el quadre docent de la Universitat de Barcelona li correspongué com a professor de Dret mercantil.

Duran no fou exactament el seu mestre, tot i que Prat li tingué sempre una gran admiració, i que reconegué explícitament el caràcter orientador de la seva labor, un veritable

«apostolat intens, mai interromput [que] ha fecundat la mentalitat catalana. Els catalans d'avui li devem la iniciació en les doctrines que han impulsat les reivindicacions de la nostra terra».¹⁵

Duran i Bas no l'influí d'una manera directa, malgrat el fet d'admetre Prat la importantíssima aportació del gran jurista a la doctrina de l'Escola Històrica del Dret amb la qual ell se sentia tan identificat, conscient com era de com aquella tendència havia afaïçonat l'espiritualitat de la Catalunya moderna. Prat de la Riba estava convençut que, per a Duran, l'adopció a la nostra terra dels postulats de l'escola històrica alemanya

«no fue un capricho de la moda, sino algo consubstancial al pensamiento, algo que nacía de las más hondas raíces de su alma, algo sentido, aún antes de formularlo y definirlo o de encontrarlo en otros pensadores formulado y sistematizado; algo que casaba con el sentimiento profundo de la raza y con sus seculares tradiciones jurídicas, que daba su satisfacción a sus vivos amores por las instituciones peculiares de Cataluña».¹⁶

L'adhesió de Prat a l'escola jurídica històrica tingué més de simpatia ideològica que no pas de contribució científica efectiva, puix que malgrat col·laborar — com hem dit — a la «Revista Jurídica de Catalunya» i fer-ho d'una manera remarcable, no fou pròpiament un juríconsult o un tractadista del Dret; l'admiració que professà a una figura tan eminent com la que ha estat qualificada de «la de major eficàcia per a la Catalunya d'aleshores, fronteres enllà, és a dir, dintre de l'àmbit de la política general espanyola»,¹⁷ no impedí a Prat de la Riba de sentir-se distanciat de Duran en els punts que eren essencialíssims dins el seu credo.

Es innecessari d'aclarir — atesos l'índole dels respectius temperaments i els costums de l'època — que les divergències no es feren sentir en el curs de les relacions normals entre professor i alumne, sinó fora

15. En *Duran i Bas*, «La Veu de Catalunya», 11-II-1907.

16. *Duran i Bas* (Vol. II: Los juriscultos españoles), «Revista Jurídica de Cataluña» (Barcelona 1912), 78.

17. JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX, *Duran i Bas* (Barcelona 1961; «Biblioteca Biogràfica Catalana», 27), 3.

de l'ambient universitari. Referint-se al seu amic Lluís Duran i Ventosa, recorda com

«... un dia, el pare d'en Duran, mestre meu molt estimat, en aquell despatx, escenari del seu veritable ministeri, sentat en el silló que encara avui, quan son fill l'ocupa, veig ple de la seva figura venerable, ens parlava de nació i nacionalitat. Ell amb aquestes idees no s'hi avenia; l'espantaven, l'esperuguïen...»¹⁸

Com a conclusió podem afirmar que en la ideologia d'Enric Prat de la Riba no hi ha cap rastre ben caracteritzat d'una formació universitària determinada, ni el senyal, fàcilment identificable, del mestratge d'un o altre professor, i això que en un període de la seva existència, en els anys immediats a l'obtenció del grau de Doctor, pensà opositar a una càtedra de Dret natural, encara que havia vaciàt, també, a favor del Dret polític i administratiu, matèries que, segons el pla d'estudis vigent al seu temps, eren professades conjuntament.¹⁹ Si per uns mesos concebé aqueixos projectes, no hi degué pas influir l'ascendent dels catedràtics respectius, puix que no són esmentats en cap escrit de Prat.

Tanmateix fou a la Universitat barcelonina on ell se sentí esperonat a investigar les relacions entre el Poble i l'Estat, a dilucidar l'essència del nacionalisme, però en aquest punt cal tenir en compte, perquè ho remarcà el propi Prat de la Riba, que emprengué els estudis tot sol, prescindint de les lliçons oïdes i dels textos imposats:

«Mentre estudiava la carrera mateixa [...] en comptes de lluir el borrisol de l'aula per a donar altres lliçons de llibres de text barats, vaig voler rebre'n de la realitat viventa, i en investigació directa de les realitats vaig cercar les poques, les comptadíssimes coses que sé. La principal d'aquestes, la que forma l'eix de la meua obra intel·lectual és, precisament la investigació del problema de la Nació i de l'Estat. D'estudiant vaig sentir vivament que el nus de la nostra qüestió catalana era allí, que allí hi havia el veritable fonament científic de les nostres reivindicacions; un curs darrera l'altre cercava ansiosament en les paraules dels professors i en les obres dels publicistes la veritat d'aquest problema, i com més hi pensava, més complex el veia, més indeterminat, més hipotètic i fragmentari en la forma que uns i altres l'exposaven.

Havia començat pensant-me tenir la veritat allà, en el llibre imprès en italià que sota els ulls obria, i com més enfondia més allunyada la veia i més obligat a per mi mateix cercar-la.»²⁰

Sense cap mena de dubte: la considerable informació i la profunditat i solidesa dels coneixements de Prat han d'ésser atribuïts d'una manera exclusiva al seu esforç.

18. Pròleg, *op. cit.*, 36.

19. MARTÍ ESTEVE, *Biografia de Don Enric Prat de la Riba*, «Quaderns d'Estudi», any III, vol. I, núm. 1 (Barcelona, octubre 1917), 30. Vegeu també OLIVAR, *op. cit.*, 126.

20. *Una revelació*, «La Veu de Catalunya», 22-II-1905.

LES SEVES LECTURES

Prat fou — com hem dit — un lector voraç. Aquesta afirmació ja pressuposa la dificultat que comporta de reconstruir el procés d'enriquiment del seu esperit a través de la lletra impresa. Tanmateix hom pot seguir el rastre de les lectures pratianes amb escrits d'ell, com els articles periodístics o les recensions aparegudes a la «Revista Jurídica de Catalunya» i, en menor proporció, els fragments del seu epistolari d'adolescència transmès pel biògraf Olivar.

Constitueix un altre procediment, per a assabentar-nos del que havia llegit Prat, l'escorcoll dels seus llibres, llegats, en morir, llevat de mig miler de volums, a la Biblioteca de Catalunya,²¹ guardats allí durant uns anys en una sala especial, en honor de l'home públic que de la manera més decisiva contribuï a la seva fundació i, posteriorment, dispersats entre la resta dels elements del fons bibliogràfic de la casa.²²

Finalment hom pot recórrer a una altra font; potser la més valuosa de totes: les notes que Enric Prat de la Riba prenia dels articles o llibres que li interessaven i que anà incorporant a l'arxiu particular que avui guarda el seu fill. De tot el que considerava remarcable, n'omplia una fitxa feta amb mitja quartilla o un cap de paper ocasional; generalment al dors d'algun imprès com els *memoranda* que utilitzava el corredor de borsa Josep Carné i Cassart al seu despatx del carrer de la Lleona, convocatòries per a les reunions d'entitats catalanistes, oficis o paper d'escriure de la Redacció de la «Revista Jurídica» o de la Secretaria de l'Ateneu Barcelonès i fins i tot *besalamanos* que rebia d'algun personatge. De prop o de lluny totes aquelles cèdules, que passen de les dues mil cinc-centes i que semblen haver estat confeccionades durant els anys universitaris i poc temps després (a tot estirar fins al 1897 o 1898), afecten al que Prat confessà que constituïa «l'eix de la meua obra intelectual».

Evidentment, no tots els volums que ell llegí figuraven a la seva biblioteca particular. Se serví, principalment, de les del Col·legi d'Advocats i de l'Ateneu, com ho fan suposar les llistes manuscrites d'obres que es troben al mateix arxiu amb indicacions dels llocs de lectura on poden ésser obtingudes, sovint amb anotacions al costat de determinats títols, que són fetes amb una tinta distinta i que semblen revelar el detall d'haver estat feta, posteriorment, la consulta proposada.

Altres vegades degué manllevar alguns volums a persones de con-

21. Segons el «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», V (1918-1919), la biblioteca particular de Prat de la Riba, objecte de la deixa en qüestió, comprèn 1248 obres, que formen un total de 1811 volums.

22. He pogut consultar-ne l'inventari gràcies al doctor Pere Bohigas i Balaguer, la gentilesa del qual em plau de regradir públicament ací.

fiança, perquè també hi ha relacions escrites de mà de Prat en les quals a continuació de l'obra figuren cognoms concrets com Dachs, Pella, Noguera, Picó. Probablement es tracta de Josep Dachs, el seu íntim amic que esdevingué sacerdot i cunyat seu, de Josep Pella i Forgas, jurista, historiador i polític, d'Anicet Noguera que pertangué a algunes directives de la «Unió Catalanista», de Ramon Picó i Campamar, poeta mallorquí...

Prat de la Riba no sempre tingué accés als volums que li abellien. La seva modesta condició d'estudiant no li devia permetre de comprar el que volia. Entre els seus papers, per exemple, hi ha llistes d'obres antigues amb l'anotació: «A Càn Batlle», que possiblement es refereix a la botiga d'un membre de la coneguda dinastia barcelonina de llibreters de vell. En altres ocasions, si es tracta d'obres franceses, resta anotat, després del títol, el preu, com si aquest fos el principal factor a considerar abans de decidir-se a l'adquisició de l'obra desitjada. Tal és el cas de *L'Alsace et les alsaciens à travers les siècles*, llibre que devia temptar Prat per la problemàtica nacionalista que ja transparenta el seu enunciat, perquè en el bocí de paper on el trobem apuntat figura la indicació: «15 francs», potser prohibitiva per a ell.

A més del castellà, llengua en què ell, com tots els homes de la seva època, havia rebut l'ensenyament primari, secundari i superior, llegia sense dificultat el francès. Entre les obres estrangeres que figuren a la seva biblioteca, o bé que extractava en les seves nombroses fitxes, són majoria les publicades en la referida llengua. Hi ha també bastants llibres en italià i fins i tot en portuguès. Sospito, però, que per tractar-se en un i altre cas d'obres de Dret polític o relatives al nacionalisme, les havia adquirides o consultades per l'interès que li oferien llurs temes. Aquests el compensaven amb escreix de les dificultats que, ça com lla, podien presentar-se-li en llegir-les, dificultats que, d'altra part, no són insuperables per als catalans familiaritzats amb el castellà i el francès. Sabem que Prat de la Riba, la tardor del 1892, començà a aprendre l'anglès tot sol, amb unes pretensions més aviat modestes, «per saber-lo escriure i llegir (o millor traduir) pel meu compte»,²³ i que a la seva biblioteca figurava un mètode Berlitz de conversa anglesa editat el 1900, però no degué progressar gaire com a lingüista autodidacte, puix que no trobem ni un sol llibre publicat en la parla de Shakespeare ni a la seva deixa important ni al seu cedulari.

El detall que la gramàtica d'esperanto que publicà el 1910 l'entusiasta propagandista català d'aqueixa parla internacional, Frederic Puig i Vallès, fos a la seva llibreria, crec que ha d'ésser interpretat com una prova de la voluntat, per part de Prat de la Riba, de recordar la finesa del seu autor de trametre-li un exemplar del llibre. Enlloc no

23. OLIVAR, 21.

consta l'interès que podia haver tingut el posseïdor del volum en qüestió pel sistema idiomàtic inventat pel doctor Zamenhof.

Prat no era, pròpiament, un humanista.

Desconeixia el grec, com ho demostra que tingués en francès les obres d'Homer, la *República* de Plató, la *Política* i la *República d'Ate-nes* d'Aristòtil, una traducció, també francesa, del teatre de Sòfocles i una versió castellana de les tragèdies d'Esquil. Per contra, el fet d'haver pres algunes notes de les *Històries* d'Heròdot, de *La guerra del Peloponès* de Tucídides, de la *Historia general* de Polibi i del *Periple* de Scylax en traduccions llatines i d'altres llibres d'autors llatins o bé que escrivien en la llengua del Laci, com Cèsar (*De bello Gallico*), Pomponi Mela (*De situ orbis*), Flavius Arrianus (*Historia Indica*), Macrobi (*Comentarius ex Cicerone in Somnium Scipionis*), Rufus Festus Avienus (*Orae Maritimae*), Orígenes (*Homiliae*), sant Agustí (*De Civitate Dei*), sant Tomàs (*Summa Theologica*), Joan Lluís Vives (*Opera omnia*) i Francisco Suárez (*De Legibus*), demostra que podia llegir el llatí amb més o menys facilitat, i si calia, servint-se dels dos diccionaris llatí-castellà que figuren a la seva biblioteca.²⁴ Tanmateix, m'inclino a creure que no estava massa familiaritzat amb la parla llatina, pel fet de posseir les obres completes de Valeri Màxim en francès i la traducció castellana de Ciceró que féu Marcelino Menéndez y Pelayo.

Si exceptuem aquesta coneixença del llatí, que suposo no del tot satisfactòria, i la seva aptitud per a llegir l'italià i el portuguès, podem concloure que, bàsicament, el francès i el castellà són, per tant, els dos idiomes que li permeteren, mitjançant les corresponents traduccions, l'accés a d'altres cultures, ja fos pel que pertocava a les grans creacions literàries, com a les purament especulatives, històriques, sociològiques o de ciència política.

A través del castellà coneix el poema de Camões sobre la gesta nacional portuguesa, la *Divina Comèdia* de Dante, la *Jerusalem alliberada* de Tasso, l'*Orlando* d'Ariosto i *Els deures dels homes* de Silvio Pellico. Gràcies a versions franceses coneix Puixkin (*La filla del capità*), Ivan Turguènev (*Pares i fills* i *Memòries d'un gentilhome*) i algunes obres cabdals de la literatura alemanya, com el *Faust* de Goethe (en la cèlebre traducció de Gérard de Nerval), *La Messiada* de Klopstock, els contes de Hoffman i les poesies de Heine, bé que conegué el *Guillem Tell* de Schiller en castellà.

Sembla haver llegit — en la seva adolescència — quelcom de Walter Scott, autor que degué impressionar-lo d'una manera molt viva. Altra-ment no hauria evocat, al començament de les seves campanyes periòdiques, els personatges d'*Ivanhoe*:

24. Els de Salvà i Rocagornera.

«El catalanisme fa com una hermosa creació de Walter Scott, com Cedric de Rotherwood, encarnació de l'esperit de la raça saxona dominada pels normands. Representa l'esperit d'independència, l'odi als invasors, la veu sempre vibrant de la consciència del poble vençut retraient-li un dia i altre el que fou, el que és, el que ha d'ésser... I el poble, com Athelgane de Coninsburgh, el descendent, el rebrot de les velles dinasties, pensa només que a menjar i beure [...] I el poble va teixint i cavant la terra i aspira només a teixir i cavar la terra.»²⁵

De la literatura anglesa de creació o de *ficció*, per dir-ho amb un anglicisme, llegeix ben poca cosa: el *Robinson* de Defoe, els poemes gaèlics d'Ossian de Macpherson, quelcom de Dickens en castellà i en francès, i dels autors més apropats a Prat, també en francès, Thomas Hardy (*Teresa d'Ubbervilles*), Kipling (*La llum que s'apaga*) i Conan Doyle (*La banda dels quatre*). La cultura francesa s'emporta, com és natural, la part del lleó: el teatre de Racine, Corneille i Beaumarchais; les *Faules* de La Fontaine, el *Gil Blas* de Lesage, *Le siècle de Louis XIV* de Voltaire, *De l'Allemagne* de Mme. de Staël, bastants obres de Balzac, alguns títols en castellà de George Sand, Musset, Daudet i Goncourt i algun llibre de Victor Cherbuliez, Henry Bordeaux i de «Gyp», en llengua original.

Martí Esteve ens informa²⁶ que la darrera lectura de Prat de la Riba fou *La porte étroite* d'André Gide, detall d'una certa importància per a calibrar la seva curiositat intel·lectual si considerem que era absorbit per molts problemes a més del fonamental, que era el del recobriment de la seva salut minvant, i que es tractava d'un llibre que, pel fet d'haver estat publicat vuit anys abans, constituïa una novetat, almenys a Catalunya.

Pel mateix biògraf ens assabentem²⁷ que a Castellterçol, durant les vacances dels seus cursos de batxillerat, Prat devorà Jules Verne, i una carta seva del mes d'agost de 1884, que transcriu Olivar,²⁸ ens informa del gran entusiasme que li produí la lectura de la novel·la de Victor Hugo *Els miserables*, com la de tantes altres obres franceses del segle passat populars a Espanya a través de traduccions castellanques. Probablement figuraven, entre les devorades per Prat els anys d'adolescència, les del vescomte de Chateaubriand, puix que responen molt bé a un lector afecionat a Walter Scott.

És indubtable que llegí moltes i molt bones obres de la literatura castellana, malgrat que en l'escorcoll de la seva biblioteca només hàgim trobat, entre els autors clàssics, i a més de Cervantes, una selecció de drames de Calderón, llibres de Gracián i de Quevedo (*Política de*

25. *La dominació castellana*, «La Renaixença», 28-I-1896.

26. *Op. cit.*, 70.

27. *Op. cit.*, 10.

28. Apèndix 5, pàg. 344.

Dios) i, entre els autors moderns, Benito Pérez Galdós, bastants *Episodios Nacionales* de la primera sèrie, *Tristana* i *La familia de León Roch* (potser s'interessà pel conflicte d'ideologies dins l'ambient familiar que hi presenta l'escriptor), alguna cosa de Palacio Valdés i de Concha Espina. Al fitxer de les seves lectures hi ha, però, transcripcions d'obres castellanes que li interessaren pel contingut ideològic o documental, com *Tratado sobre la esclavitud de los Indios* de fra Bartolomé de las Casas, *Examen de Ingenios* de Juan de Huarte, *Idea de un príncipe político cristiano* de Diego de Saavedra Fajardo, *Antigüedad de Madrid* de M. J. Quintana, *Problemas contemporáneos* i *El Solitario y su tiempo* d'Antonio Cánovas del Castillo i *En torno al casticismo* de Miguel de Unamuno.

No cal dir que entre els seus llibres, els de prosa o poesia catalana o els d'autors estrangers traduïts al català ocupen un lloc d'honor. En tenia en gran quantitat perquè els havia adquirits mogut pel suport entusiàstic a tota manifestació d'una literatura renaixent o perquè li havien estat ofrenats pels autors amics o per editorials especialitzades en col·leccions en la nostra llengua. La gran abundància de títols ens obliga a prescindir de l'inventari. Si crec irrellevant de parlar de les obres literàries catalanes que Prat guardava a la seva biblioteca particular, per la consideració que, al cap i a la fi, no era un literat, o per la suposició que únicament tingueren per a ell un valor d'entreteniment o de mera afecció patriòtica, no penso el mateix d'altres llibres que posseïa, publicats en català o no, però referents a Catalunya, a alguns aspectes de la seva cultura o al passat de l'existència col·lectiva dels seus habitants, matèries que, com sabem, apassionaven el qui havia comprat les obres en qüestió. Abunden els volums d'aquella darrera especialitat, ja es tracti de monografies d'història local de les quals tenia una bona munió, ja d'obres generals, com, per exemple — i per citar les més destacades — la *Crònica* de Muntaner, les *Memorias Históricas sobre la Marina, el Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona* d'Antoni de Capmany, els *Orígenes históricos de Cataluña* de Balari i Jovany, la *Història de Catalunya* d'Aulèstia i Pijoan, i la *Historia del Ampurdán* de Pella i Forgas. Al seu cedulari els clàssics catalans només són representats per Ramon Llull amb el *Fèlix de les meravelles* i Bernat Metge amb *Lo Somni*, però per contra hi abunden les fitxes tretes de les nostres cròniques i de les velles obres d'història. Entre les primeres: les de Desclot, de Pere el Cerimoniós i *La fi del Comte d'Urgell*, i en el darrer grup: el *Libre dels feyts d'armes de Catalunya* de Bernat Boades, les *Històries e Conquestes del reyalme d'Aragó e Principat de Catalunya* de Pere Tomich i la *Marca Hispanica* de Pere de Marca. Fins i tot copià fragments dels volums dedicats a Catalunya dins l'obra *Recuerdos y bellezas de España* de Pau Piferrer.

Pel que respecta a les obres de Dret català, si deixem de banda les

que pròpiament tracten de Dret romà (com una edició dels *Instituta* justinianeus i els tres volums de la traducció castellana del romanista belga Charles Maynz, que no manquen a les biblioteques de cap jurista de l'època) hi ha, en el fons bibliogràfic que llegà Prat, una bona representació dels jurisconsults clàssics: Miquel Calderó, Jaume Càncer, Joan Pau Fontanella, Bonaventura Tristany,²⁹ les *Ordinacions* del Consell de Cent barceloní, del 1703,³⁰ un exemplar de la primera edició (1704) de les *Constitucions i altres Drets de Catalunya*, els vuit volums del *Derecho público general de España, con noticia del particular de Cataluña* de Ramon Llätzer de Dou, publicats el 1800, i altres obres importants de la bibliografia jurídica catalana del segle XIX, com la traducció castellana dels *Usatges* de Pere-Nolasc Vives i Cebrià (1832), el *Manual del Derecho civil catalán* de Elies de Ferrater (1864), la *Historia del Derecho de Cataluña, Mallorca y Valencia* de Benvingut Oliver (1876), la cèlebre *Memoria* de Duran i Bas (1883), el seu admirat autor, del qual conservà, també, als prestatges de la seva llibreria, *La Codificación y sus problemas* (1889) i els dos reculls dels seus estudis jurídics (1888) i morals, socials i econòmics (1895).

No cal dir que fins a la data de la seva mort la biblioteca de Prat de la Riba s'anà enriquint amb obres generals, monografies i dictàmens referents al Dret de Catalunya, publicacions escrites, moltes d'elles, per amics seus.

L'interès de Prat no quedava reduït, però, al nostre ordenament jurídic. Estava informat del grau de desenvolupament dels altres règims civils especials d'Espanya i dels privilegis de Biscaia, Guipúscoa i Navarra (posseïa, per exemple, a més d'alguns tractats sobre el Dret del País Basc, el llibre d'Arturo Campián, editat el 1900, *Nacionalismo, fujerismo y separatismo*).

La seva biblioteca revela, també, la curiositat que sentia per la història de les diverses institucions jurídiques espanyoles, puix que hi figuren diverses obres de Joaquín Costa i un volum de les comunicacions de Rafael Ureña a la Real Academia de la Historia de Madrid.

A Enric Prat de la Riba l'atreu, especialment, la història de les creacions jurídiques i polítiques de l'Antiguitat, de l'Edat mitjana i dels temps moderns en diversos països europeus.

Coneix bé la història de Castella i de la monarquia espanyola, com

29. Tant MARTÍ ESTEVE (pàg. 70) com OLIVAR (pàg. 256) refereixen que Prat també posseïa una obra de Cortiada (Cortada, diu erròniament el segon) que no figura a l'inventari de la Biblioteca de Catalunya.

30. El pròleg i comentaris de Prat de la Riba al volum *Corts Catalanes. Proposicions i respostes* (Barcelona 1906; «Biblioteca Popular», 2) demostra que posseïa uns coneixements de la història de les institucions públiques de Catalunya molt superiors als que es desprenen d'una consideració dels llibres que posseïa sobre el nostre Dret Públic.

ho revelen els nombrosos extractes que figuren al seu arxiu particular de les cròniques dels reis Alfons X, Sanç IV, Ferran IV i Alfons XI, publicades per Sánchez de Tovar, de la *Crónica de Pedro I* que redactà Pedro López de Ayala, de la *Vida y hechos del Emperador Carlos V* de fra Prudencio de Sandoval, de la traducció francesa de la *Història de Felip II* del nord-americà Prescott, de la *Historia de España* del pare Mariana i de la inesgotable deu d'informació que constitueix el *Viage literario a las Iglesias de España* de Jaume Villanueva.

Havia conegut l'obra de Henry Summer Maine, el gran historiador anglès del Dret primitiu, per traduccions franceses de dos dels seus treballs,³¹ i encara que la biblioteca pratiana només conté els tres volums de la *Histoire des institutions primitives* d'un altre investigador formidable del Dret antic — Numa-Denis Fustel de Coulanges — estic segur que devia haver llegit i rellegit la seva obra capital, *La Cité antique*, i la resta dels llibres de l'historiador francès als quals tingué accés. Martí Esteve assenyalava també Fustel com a un dels autors preferits de Prat de la Riba.³²

Havia adquirit el llibre sobre literatura cèltica d'Arbois de Jubainville, un exemplar de la clàssica obra de René Dozy sobre els musulmans espanyols, el no menys conegut estudi de Gaston Paris sobre la poesia medieval, la *Histoire de la Gaule* i els cèlebres *Récits des temps mérovingiens* d'Augustin Thierry.

Estava bastant familiaritzat amb la història de França medieval i moderna. Prengué notes de les cròniques de Froissart i Duguesclin i de les obres del canceller L'Hospital i, com ja he dit abans, tenia a la seva biblioteca particular moltes obres sobre la història francesa, com el llibre de J. Flack *Les origines de l'ancienne France*, una altra de Lavergne sobre les assemblees provincials al temps de Lluís XIV, la coneguda *Histoire de la Révolution Française* d'Adolphe Thiers o el monumental estudi *Les origines de la France contemporaine* d'Hyppolite Taine, que, com indiquen els biògrafs de Prat, fou un dels altres escriptors predilectes d'ell, i que segons sembla ja començà a llegir durant les vacances estivals del 1891³³ i anà coneixent més, sobretot durant el període immediatament posterior al doctorat.³⁴ Al seu arxiu hi ha extractes de la *Histoire de la littérature anglaise* de Taine, un estudi de M. Ribot sobre Hyppolite Taine com a psicòleg, i, a més, cal dir que entre el fons bibliogràfic llegat a la Biblioteca de Catalunya figuren, ultra una biografia de Taine per P. Bourget, en traducció castellana, els *Origines de la France contemporaine*, els *Essais de critique et d'histoire* i la *Philosophie de l'Art*.

31. *Etudes sur l'histoire des institutions primitives* i *Etudes sur l'ancien Droit*.

32. MARTÍ ESTEVE, 30; ho repeteix OLIVAR, 260.

33. OLIVAR, 85.

34-35. MARTÍ ESTEVE, 30-31; OLIVAR, 260.

El positivisme d'Hyppolite Taine i la minuciositat en el mètode del treball d'altres historiadors del segle XIX, que Prat de la Riba coneixia i estimava, no el privaven de tenir un especial afecte per les obres d'altres escriptors que han intentat de desentrellar el sentit dels esdeveniments col·lectius, bé considerats como una parcel·la aïllada de la societat, bé des d'un pla general, bo i copsant en una panoràmica tota l'evolució de la Humanitat. En altres paraules, Prat s'interessava per la Filosofia de la Història.

Si l'escorcoll de la llibreria pratiana no indica que posseís cap volum de les oracions de Bossuet, no podem dir que desconegués el seu *Discurs sobre la Història Universal*, puix que parla del concepte històric del gran bisbe de Meaux al primer capítol del seu treball inèdit *Idea sintètica de la Història d'Espanya* que transcriu Olivar.³⁵

En canvi, consta que havia adquirit la *Filosofia de la Història* de Friedrich Schlegel, en versió francesa, llengua en la qual també havia tingut accés a la *Filosofia de la Història i de la Humanitat* de Johan Gottfried Herder, i a les *Consideracions sobre la Revolució Francesa* de Johan Gottlieb Fichte. Tenia exemplars de l'obra *De la grandeur et de la décadence des romains* i de *L'esprit des lois* de Montesquieu, de les *Considérations sur la France* i del llibre *Du Pape* de Joseph de Maistre, l'assaig sobre les revolucions de Chateaubriand en versió castellana i les *Lettres sur la Philosophie de l'Histoire* d'Odysse-Barrot. També havia extractat alguns fragments dels *Principi di una Scienza Nuova* de Gianbattista Vico i de l'obra de Flint *La Philosophie de l'Histoire en Allemagne*.

Sentí una certa curiositat envers la interpretació filosòfica de la Història de l'escriptor musulmà Ibn-Khaldun —que d'altra part ve citat a *La Nacionalitat Catalana*—,³⁶ puix que féu bastants extractes de la traducció francesa dels prolegòmens de la seva ambiciosa *Història Universal*.

Havia tingut inclinació per la filosofia del Dret, puix que prengué també notes del llibre *De constantia jurisprudentis* de Vico, d'una traducció italiana de l'obra de Hegel sobre filosofia jurídica i de la versió francesa dels *Principis metafísics del Dret* d'Emmanuel Kant.

En el camp purament filosòfic podem afirmar, per la certesa que ens dóna el fet de saber que comptaven entre els llibres de la seva biblioteca o que n'havia condensat uns fragments a l'oportuna fitxa bibliogràfica, que Prat coneixia quelcom de Spinoza i de Schopenhauer per seleccions o antologies castellanques de les obres respectives, l'Assaig sobre l'enteniment humà de Locke a través d'una versió francesa, llen-

36. Pàg. 78. (Totes les citacions de l'obra capital de Prat de la Riba seran fetes amb referència a la 2^a ed. del llibre, publicada en homenatge seu, per subscripció popular, el 1910.) En aquesta pàgina el filòsof és citat en la forma castellanitzada de Ben-Jaldún.

gua en la qual també havia llegit la *Filosofia de l'Esperit* de Hegel, el *Sistema de lògica* de Stuart Mill i algun treball de Herbert Spencer (*L'Individu contra l'Estat*); d'aquest darrer autor posseïa també traduccions castellanes (*Del progrés, la seva llei i la seva causa, De l'excés de legislació*).

Prat de la Riba no es volgué sostreure a la moda filosòfica de l'Espanya del seu temps i, per tant, llegí l'obra de Krause que Julián Sainz del Río havia contribuït a divulgar: *Ideal de la Humanidad para la Vida*. En prengué moltes notes i assajà una mena de comentari o rèplica al susdit filòsof alemany, que no acabà i que roman inèdit al seu arxiu. Ultra el fet de la citació de Krause continguda a *La Nacionalitat Catalana*,³⁷ les seves fitxes de les traduccions castellanes dels krausistes Thiberghien i Ahrens proven l'assimilació — no l'adhesió — de Prat al krausisme.

Entre els papers personals d'Enric Prat de la Riba hi ha cèdules fetes del *Novum organum* de Bacon i de les obres de Leibnitz, en llatí.

Tot i que no ho he trobat prou confirmat a l'inventari de la biblioteca pratiana ni a les notes de les seves lectures, el que diu Martí Esteve de la preferència de Prat per l'obra de Balmes,³⁸ ho trobem justificat pel tarannà del lector i per les seves inclinacions ideològiques, que el duen a citar amb elogi més d'una vegada el filòsof vigatà. Em consta, per contra, l'interès que tenia per la figura de Xavier Llorens i Barba per l'extracte que féu del discurs que el pensador vilafranquí pronuncià a l'acte inaugural del curs universitari de 1854-55 sobre l'adequació de la Filosofia a l'esperit nacional, i per les notes que prengué de l'evocació de la personalitat de Llorens pel seu deixeble Celestí Ballarat. No puc dir si Prat coneixia bé l'obra d'un altre pensador català eminent — Ramon Turró —, encara que el seu llibre *Orígens del coneixement* figurés a la biblioteca pratiana.

També s'havia interessat per la Psicologia general (puix que posseïa un compendi de William James i tenia anotats diversos treballs de Ribot), per la Caracterologia i, sobretot, per la Psicologia col·lectiva, a través dels estudis d'Alfred Fouillé, Gabriel Tarde i Gustave Le Bon.

Les investigacions sociològiques hi són representades per *L'organisation du travail*, *Les ouvriers européens* (*La France en 1879*) i *La Constitution essentielle de l'Humanité*, tres obres fonamentals de Frédéric Le Play, un altre autor preferit de Prat, com indica el seu primer biògraf.³⁹ Tanmateix, la seva predilecció per l'esmentat sociòleg no li impedí de conèixer obres radicalment oposades a la ideologia conser-

37. Pàg. 91.

38-39. MARTÍ ESTEVE, 74-75; OLIVAR, 256.

vadora tan ben tipificada per Le Play, com la de Karl Marx, del qual Prat posseïa un exemplar de l'edició resumida d'*El Capital*, publicada a Madrid el 1887, de Georges Sorel (*Réflexions sur la violence* i *Les illusions du progrès*) o bé de Proudhon, de la *Idée générale de la révolution* del qual hi ha fragments extractats al seu fitxer.

Prat confessa més d'una vegada, i ha estat recollit aquí, que, de totes les interpretacions del fet social, o de les que s'hagin pogut escriure sobre les manifestacions dels homes aplegats en comunitats suprafamiliars, preferia els llibres que tractessin de l'agrupament dels pobles en nacions, de l'essència de la nacionalitat, o dels diversos moviments nacionalistes i, així, figura a la seva biblioteca, entre les obres pertanyents als dos grups primerament esmentats, la traducció francesa del cèlebre *Discurs a la Nació alemanya*, amb el qual el professor de la Universitat de Berlín J. G. Fichte desvetllà el sentiment de la unitat germànica als temps crítics de les guerres napoleòniques. També hi ha altres obres sobre la idea de nació, com el treball d'Ernest Renan *Qu'est ce qu'est une nation?*, el llibre de Louis Joly *Du principe des nationalités*, el d'Albert Hovelacque *Langues, races et nationalités*, el de Fortunato Cavazoni *Studi sopra le nazioni e sopra l'Italia* i el de molts compatriotes del darrer citat, com Vincenzo Pagano (*Del diritto della nazionalità italiana*) o bé Guglielmo Ferrero (*L'Europa giovane*). Anota el discurs de Thiers sobre la nacionalitat francesa, i entre les fitxes d'obres italianes sobre el principi de les nacionalitats (Palma, Cimbali, Durando de Monovi) cal remarcar especialment la dels llibres que poden ésser considerats clàssics, com el de Vincenzo Gioberti *Primato morale e civile degli italiani* o el de Pasquale Mancini *Della nazionalità come fondamento del Diritto di genti*.

La seva biblioteca, com he apuntat, conté bastants obres sobre les aspiracions nacionalistes. Així n'hi ha una sobre Finlàndia, país que en aquell temps, sota una autonomia nominal, era sotmès a l'Imperi rus, o una d'Història d'Hongria, poble que havia assolit, parcialment, les seves aspiracions d'independència en el règim de la monarquia dual dels Habsburg.

Però com que «l'eix de la meua obra intelectual» — segons declara el mateix Prat en la citació abans transcrita — «és precisament la investigació del problema de la Nació i l'Estat [...], veritable fonament científic de les nostres reivindicacions, és a dir, de les de Catalunya», no poden mancar en el fons bibliogràfic pratià, entre el gavadal de llibres sobre la nostra llengua, el nostre art, el nostre dret i la nostra història, elements justificants i estimuladors alhora del sentiment català, les dues obres fonamentals de la doctrina catalanista: *Lo Catalanisme* de Valentí Almirall i *La Tradició catalana* de Josep Torras i Bages, bé que entre els papers del seu arxiu hi ha diverses fitxes o anotacions de la lectura d'un altre llibre important, malgrat tractar de la proble-

màtica política de Catalunya d'una manera més generalitzada. Em refereixo a l'obra de Pi i Margall *Las nacionalidades*.

La biblioteca de Prat revela l'interès que sentia el seu propietari per quelcom més que els problemes relatius a l'essència del nacionalisme o a la concreció de les aspiracions dels pobles a esdevenir organitzacions polítiques. També indica una preocupació per les formes de realització d'aquells anhels en estructures estatals, unitàries o confederades. Conté molts llibres sobre Teoria de l'Estat, sobre Dret polític o constitucional o sobre Dret administratiu, i no cal dir que comprèn un gran nombre de tractats i manuals referents als més diversos aspectes de la Ciència de l'Administració o de sectors de l'Administració econòmica, com els relatius a expropiacions, obres públiques, política ramadera, cooperació agrícola, crèdit municipal, etc., obres amb les quals quedà especialment enriquida la seva llibreria a partir del dia que assumí la primera presidència de la Diputació.

Quant a les obres purament teòriques, cal esmentar els extractes que féu del llibre del vescomte de Bonald *Théorie du pouvoir politique et religieux dans la société civile*, i inventariar entre els volums llegats a la Biblioteca de Catalunya *Scienze Politiche* d'Attilio Brunialti, *L'Etat, le Droit objectif et la loi positive* de Léon Duguit, la versió castellana del Dret polític filosòfic de Gumpłowicz, la *Teoria General de l'Estat* de Johan Kaspar Blunstchli en traducció francesa, llengua en la qual també posseïa un exemplar del llibre sobre el Govern representatiu, de John Stuart Mill, la *Introducció a l'estudi de la Ciència Política* de Frederick Pollock, l'obra *Contra el parlamentarisme* de Sighele i els *Principis de Dret administratiu* de Frank J. Goodnow.

És gairebé innecessari de remarcar la gran quantitat de notes que prengué de les obres de Dret constitucional que foren del seu interès. Una inspecció sumària del seu fitxer bibliogràfic revela la curiositat que experimentà per alguns passatges dels llibres del francès Buchez, dels italians Romagnosi i Pierantoni o dels espanyols Santamaría de Paredes, Gumersindo de Azcárate o Adolfo Posada.

Ateses les arrelades creences religioses de Prat de la Riba, no podem oblidar, en la present relació del seu fons bibliogràfic, el nombre important d'obres de tema religiós, entre les quals predominen els llibres de tipus històric, com la monumental *Història dels Papes* de Ludwig von Pastor, en traducció castellana, i la història de L. Duchesne, també en versió espanyola, dels sis primers segles de l'Església, més que no les obres merament pietoses o apologetiques, tot i que entre aqueixes n'hi ha de reconeguda qualitat, com les de sant Francesc de Sales, Newman i Dupanloup.

Tenia l'edició de la Bíblia en la traducció de Scio i Torres i Amat i un exemplar, també en castellà, del Nou Testament publicat a Londres per la British and Foreign Bible Society. Un *Index Librorum prohibi-*

torum degué servir-li per a orientar les seves lectures dintre la més estricta ortodòxia, tot i que, segons es desprèn del seu epistolari i dels llibres de la seva biblioteca, i malgrat el que refereix Martí Esteve,⁴⁰ posseïa i havia llegit diverses obres incloses en aquell.

L'inventari d'obres i la relació d'autors que he anat fent només serveix per a ajudar a formar una idea de la gran capacitat de lectura de Prat de la Riba,⁴¹ però les anteriors dades, que permeten la deducció d'un judici d'una importància no gens menyspreable en un treball biogràfic, no són suficients en un estudi sobre la doctrina del personatge que considerem, puix que cal treure algunes conseqüències de la bibliografia donada. És a dir: cercar, en l'obra produïda pel lector dels volums i l'annotador de les fitxes, la

INFLUÈNCIA D'ALGUNS AUTORS

Aquesta pot ésser rastrejada perfectament en els escrits de Prat. Tant els que foren publicats com els que romanen inèdits.

Dóna prova de la seva reconeguda admiració per Fustel de Coulanges en moltes ocasions, com en criticar l'eixarrement de l'erudició de tipus germànic de l'obra d'Eduardo Hinojosa sobre el règim senyorial a Catalunya, perquè

«...l'obra de ciència, en buidar-se en la forma de narració literària, no s'ha encarnat en l'obra d'art; no ha aconseguit aquelles esculturals proporcions en què era mestre en Fustel de Coulanges».⁴²

Diré, incidentalment, que Prat també esbossa el mateix paral·lisme entre l'expressió dels resultats de la investigació històrica i la creació

40. *Op. cit.*, 17.

41. Prat de la Riba estava molt al corrent del que publicaven les revistes acadèmiques, principalment les franceses. Tingué accés a moltes, com ho prova la relació que transcriu. Al seu fitxer hi ha notes preses de la lectura de les següents: «Annales du Musée Guimet», «Journal Asiatique», «La Nouvelle Revue», «Nouvelle Revue Historique», «Revue Bleue», «Revue des Questions Historiques», «Revue des Deux Mondes», «Revue Philosophique», «Nuova Antologia», «La España Moderna», «Revista Contemporánea» i «Revista de España». A la «Revista Jurídica de Cataluña» comentà treballs publicats a «Annales de l'École libre des Sciences Sociales», «Comptes rendus de l'Académie des Sciences morales et politiques», «Journal des Économistes», «La Réforme Sociale», «Nouvelle Revue Historique de Droit Français et Étranger», «Revue Annales des Sciences Politiques», «Revue Catholique des Institutions et du Droit», «Revue d'Économie Politique», «Revue de Droit International et de Législation Comparée», «Revue du Droit Public et de la Science Politique», «Revue Générale de Droit International Public», «Revue Générale du Droit de la Législation et de la Jurisprudence en France et à l'Étranger», «Revue Internationale de Sociologie», «Revue Politique et Parlementaire», «Revue Scientifique», «Revue Sociale Catholique», «Revue Thomiste», «Archivio Giuridico», «La Scuola positiva nella giurisprudenza generale», «Rivista italiana per le scienze giuridiche», «O mundo legal e judiciario», «La Administración», «La Notaría», «Revista de Derecho y Sociología» i «Revista General de Legislación y Jurisprudencia».

42. *Els pagesos de remença*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1906), 129.

estètica en un altre indret, en referir-se a Augustin Thierry com a «historiador artista».⁴³

Fustel li revelà que, a l'antiga Roma, la ciutat nasqué de l'agrupament de les tribus i que aquestes sorgiren de les afinitats entre famílies, i li mostrà com cada família, més que un nucli biològic, era una cèl·lula religiosa creada a l'entorn de la llar, santuari o lloc de culte dels avantpassats, que exigia un suport material: la casa, el primer element del patrimoni. Prat de la Riba, que era d'ascendència terrassana i se'n sentia orgullós, havia afirmat en una ocasió que

«la terra que nodria la meua família i havia nodrit els meus passats, era terra de pagesia de remença»;⁴⁴

i trobà en la teoria de Fustel de Coulanges sobre els fonaments religiosos i patrimonials de la família el refermament dels seus sentiments pairals.

Per a Fustel, més que el factor ètnic, eren les institucions, la tradició i la civilització els elements decisius per a conformar la nacionalitat. Aquest fou un altre dels motius fonamentals de la devoció intel·lectual que Prat de la Riba demostrà tenir-li sempre, tot i que, en un moment determinat, discrepà del gran historiador de l'Antiguitat. En llegir a l'aplec de les obres de Fustel de Coulanges *Questions historiques* el seu treball *L'Alsace est-elle allemande ou française?*, probablement escrit al temps del Tractat de Frankfurt que incorporà l'Alsàcia a l'Imperi alemany, i en comprovar com després d'haver d'admetre que «il se peut que l'Alsace soit allemande par la race et par le langage», el seu admirat historiador s'esforça per concloure que «mais par la nationalité et le sentiment de patrie elle est française», Prat comenta en una fitxa referida al fragment que acabo de resumir: «Fustel confon la Nació i l'Estat».

El tipus d'admiració que Prat de la Riba tenia per Hyppolite Taine era, creences a part, sense cap mena de reserva. Estava tan compenetrat amb l'obra d'aquest, que fins i tot a *La Nacionalitat Catalana* hi ha un fragment que, per la manera com l'autor estima la producció artística condicionada als factors geogràfics i racials, podria semblar un resum del llibre *Philosophie de l'Art* de l'escriptor francès. Diu així:

«la unitat de l'ideal artístic de la nostra nacionalitat va encarnar-se, també, en el naturalisme severíssim, senzill i ben proporcionat de l'art romànic que és l'art del nostre poble, el que ha tret més ufana en tots els països de llengua catalana; com apareix també en l'aire especial, en la fesomia ben nostra de l'arquitectura gòtica que, vinguda de terres del Nord, no llevà entre nosaltres sinó després d'emmotllar-se a les exigències del geni de la nostra raça».⁴⁵

43. Pàg. 82.

44. *Els pagesos de remença*, art. cit.

45. Pàg. 106.

Però, evidentment, les preocupacions de Prat eren unes altres. El seu entusiasme per Taine li venia de l'admiració que sentia per la minuciositat del seu mètode de treball que el portava a analitzar i a calibrar — com a bon positivista que era — el gavadal de dades que havia anat acumulant amb una acurada recerca documental sobre la societat francesa del temps de la Revolució i d'abans, i per la forma que tenia de presentar-les, coherent i clara i tanmateix no gens novellesca (malgrat el seu innegable talent literari), puix que Taine volgué rompre amb la tradició dels grans historiadors romàntics a l'estil de Thiers i Michelet. Amb els *Origines de la France Contemporaine*, Hyppolite Taine, a més del descrèdit que havia portat al tipus d'història declamatòria usual fins al seu temps, introduí la gran innovació de trencar la cadena dels historiadors apologistes del 1789. Demostrava que no tot era abominable a l'Ancien Régime i especialment insistia en l'autenticitat de la vida política municipal articulada dins la Monarquia d'una manera espontània i diversa, que la Revolució malmeté amb una absurda unificació. Això era el que Prat de la Riba valorava més en l'obra capital de l'escriptor positivista. Ho diu incidentalment a la «Revista Jurídica» en comentar la lleugeresa amb què un autor francès tracta la qüestió del centralisme:

«lo cual es más de extrañar y aún de censurar, siendo un compatriota suyo, Taine, quien más profundamente ha fijado la naturaleza de la sociedad local y, por tanto, el fundamento de la organización y funcionamiento de sus poderes».⁴⁶

A Prat li agradava tant l'obra *Origines de la France contemporaine* que sospito que es degué a la seva influència decisiva el fet que la mateixa revista on havia aparegut la recensió bibliogràfica que acabo de citar publicués, al llarg dels anys 1902 i 1903, una traducció castellana del capítol dedicat als jacobins en la part referent a la Revolució del llibre fonamental de Taine, precedida únicament d'una nota de la redacció que aclaria que amb aquella versió hom inaugurava

«esta sección que dedicamos a traducciones de maestros del pensamiento contemporáneo».⁴⁷

Tant com l'historiador positivista Hyppolite Taine, el sociòleg positivista Frédéric Le Play satisfeia Prat de la Riba pel fet que l'autor de *La Reforme sociale*, de *L'organisation de la famille* i de *l'Enquête sur les ouvriers européens* reivindicava la forma patriarcal de la família, de la qual Fustel havia provat l'existència en un període remot de la His-

46. *La Centralización*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1896), 926 ss.

47. La publicació de la traducció és iniciada a la pàg. 50 del volum corresponent al 1902.

tòria de la Humanitat, però que aquell demostrava que encara perdurava en determinades contrades muntanyenques d'Europa, la unitat biològica i econòmica que Le Play anomenà «famile souche», és a dir: la família-tronc, amb un pare que manté la cohesió dels seus membres amb una autoritat respectada de tots, i assegura la continuïtat del patrimoni familiar amb la llibertat de testar que permet la institució de l'hereu únic. Un tipus de família que, cap al 1870, subsistia en comarques del Pirineu francès, malgrat els efectes perjudicials de l'ordinació successòria igualitària del Codi de Napoleó, i que, en definitiva, fou un subproducte de la Revolució.

Per aquest motiu, Enric Prat de la Riba, que era fidel a l'escola històrica del Dret radicalment oposada a tota codificació, evoca l'obra de Frédéric Le Play en un paràgraf de *La Nacionalitat Catalana* que es refereix a l'adhesió doctrinal als postulats d'aquella escola per part de les generacions de juristes que contribuïren a formular les aspiracions de la Catalunya moderna:

«Les invasions del Dret castellà provocaren una reacció, cada vegada més vigorosa, a favor de les nostres lleis. S'exposaven les excel·lències, s'anotaven les apologies de l'escola positivista de Le Play sobre la nostra organització familiar...»⁴⁸

No és gens sorprenent — si hom considera l'afinitat ideològica de Prat de la Riba amb Torras i Bages — que el primer coincideixi amb el gran bisbe de Vic en aquella admiració per Le Play, el qual, ensems que l'altre autor predilecte de Prat abans esmentat — Hyppolite Taine — també és elogiat per Torras, malgrat les reserves que per la seva condició dins la jerarquia catòlica li calgui fer envers l'agnosticisme d'aqueix historiador.⁴⁹

En una anotació solta que hi ha al seu fitxer, Prat de la Riba escriu:

«la filosofia eminentment sistemàtica de Comte no entrà a Catalunya; en canvi la filosofia spenceriana (que representà una reacció contra aquella) i el positivisme artístic-històric de Taine i de Renan, sí».

I a continuació remarca:

«a la Biblioteca de l'Ateneu falten les obres de Comte».

Malgrat que en l'inventari dels llibres de Prat guardats avui a la Biblioteca de Catalunya no hi figuri cap obra de Comte, el creador del positivisme que tan fortament influí en els seus admirats Taine i Le

48. Pàgs. 47-48.

49. Concretament manifestada en *Consideracions Sociològiques sobre el Regionalisme* (JOSEP TORRAS I BAGES, *Obres completes*, Barcelona 1948, pàg. 262 ss.). Vegeu FRANCISCO ELÍAS DE TEJADA, *Torras i Bages en el pensamiento político catalán*, «Miscel·lània Borrell i Soler» (Barcelona 1962), 134.

Play, és indubtable que Prat féu lectures d'aquest autor, puix que en la part de la seva biblioteca restada en poder de la família és conservat un *Catecismo positivista* i, d'altra banda, ell es referix a la visió de la Història que tenia el filòsof de Montpeller en un comentari seu publicat a la «Revista Jurídica de Catalunya» en aparèixer als «Annales des Sciences politiques» un treball de Lévy-Bruhl sobre la Filosofia de la Història segons Auguste Comte.⁵⁰ Prat de la Riba glossa, amb una evident complaença, les opinions favorables que emeté Comte respecte a l'estil gòtic, al feudalisme, als ordes de cavalleria, a l'esperit científic que existí a l'Edat mitjana, malgrat que fos dedicat al conreu de disciplines tan inoperants com l'Astrologia o l'Alquímia, a la tendència del Pontificat a l'hegemonia política a més de l'espiritual... en altres mots: la simpatia amb què el pare del positivisme considerà l'Edat mitjana, perquè al cap i a la fi, segons Prat, Comte havia reaccionat contra moltes manifestacions del pensament racionalista que dominà Europa des del Renaixement fins a la Revolució francesa.

En remarcar aqueix efecte revulsiu, el comentarista situa l'obra comtiana dins el panorama ideològic del seu temps:

«La acción de Comte en este sentido no es un hecho aislado ni siquiera el primero [...] Ya en Alemania el espíritu de conservación de la raza germánica había buscado en la Edad Media de su Historia alientos e ideales para rechazar la opresiva invasión de la influencia francesa; ya llegaban al Continente los ecos de la sociedad feudal y patriarcal de Inglaterra y de Escocia en las narraciones novelescas de Walter Scott, ya en Francia Chateaubriand había evocado, envolviéndola en una aureola de admiración y simpatía, la imagen de los rudos conquistadores francos, fundadores de la nacionalidad francesa. Además pesaba sobre los espíritus el recuerdo de la epopeya napoleónica, con sus grandezas poetizadas ya por la aureola del pasado, los espíritus agitados por sueños de gloria y de ambición y atormentados por la fiebre de la impotencia, aportaron al campo de la fantasía todas sus fuerzas, y de estos sueños y grandezas se nutrió la revolución romántica para romper los moldes del pseudo-clasicismo [...] La filosofía de la historia de Comte corresponde a este momento de la evolución de las ideas modernas en que la rehabilitación de los Tiempos Medios necesitaba un fundamento más o menos filosófico.»

No m'atreveixo a afirmar amb tota seguretat que l'autor de les línies precitades conegués l'obra d'Auguste Comte de primera mà i no a través del comentari de Lévy-Bruhl que les havia provocades.

Per la seva valoració del misticisme, Comte representà una superació de la mentalitat atea revolucionària.

L'historiador Taine i el sociòleg Le Play, que en el conreu de les respectives disciplines denoten la influència del positivisme comtià, provaren com els homes de la Revolució francesa havien suprimit moltes

50. *La Filosofía de la Historia según Augusto Comte*, «Revista Jurídica de Catalunya» (1900), 35.

institucions polítiques, jurídiques i familiars en perjudici del país. Però l'actitud antirevolucionària de Comte, Taine i Le Play no fou tan explícita com la sostiguda per Louis de Bonald o per Joseph de Maistre, autors que han estat justament considerats com els «clàssics» o «mestres de la contrarevolució»⁵¹ i que Prat de la Riba coneixia bé, com ja ha estat indicat.

Fins a quin punt la influència del vescomte de Bonald nodrí la doctrina pratiana? Potser en la teoria del reaccionari francès que els pobles no eren condicionats en llur existència per una cohesió ètnica, sinó pel respectiu caràcter que venia afaïçonat per les normes de convivència i per la pròpia cultura, caràcter que la Tradició fa perdurar. Bonald opina, per exemple, que:

«C'est dans la transmission héréditaire fortifiée par l'imitation qu'il faut chercher la cause de ces dispositions particulières à certains peuples. On ne peut rendre raison du caractère des nations que par les institutions. On ne peut expliquer l'homme que par lui même.»⁵²

Hom diria com si se sentís el dring d'aquestes frases en el següent paràgraf de *La Nacionalitat Catalana*:

«El poble és, doncs, un principi espiritual, una unitat fonamental dels esperits, una mena d'ambient moral, que s'apodera dels homes i els penetra i els emmotlla i treballa des de que neixen fins que moren. Poseu sota l'acció de l'esperit nacional gent estranya, gent d'altres nacions i races i veureu com suaument, de mica en mica, va revestint-la de lleugeres però seguides capes de vernís nacional, va modificant ses maneres, sos intints, ses aficions, infundeix idees noves en son enteniment i fins arriba a tòrcer, poc o molt, sos sentiments.»⁵³

Hom troba també la mateixa idea del procés natural de formació de les comunitats polítiques en l'obra de Joseph de Maistre, l'altre pensador contrarevolucionari que Prat aprecia per diversos motius. Un d'ells és una consideració de tipus personal gràcies a una interpretació, un xic forçada, de la nissaga de l'escriptor i diplomàtic savoia:

«evidentemente, el conde José de Maistre no fue francés [...] pertenece a otra civilización, a otra raza. Circula por sus venas la sangre del Mediodía; ha respirado, sin interrupción, las emanaciones de una atmósfera que el vendaval de los bárbaros de la Neustria pudo revolver y enturbiar, mas en modo alguno disolver ni siquiera desnaturalizar [...] nacionalidad hermana de la nuestra. Mezclada sangre ligur y la ibera. alternativas gloriosas y desgraciadas han unido en la prosperidad y en la desdicha la nacionalidad catalana a la que fue su patria.»⁵⁴

51. Precisament un autor adscrit a la ideologia de l'Action Française, LOUIS DIMITIER, publicà un llibre sobre aquests escriptors (i altres) amb el títol *Les Maîtres de la contre-révolution au dix-neuvième siècle* (Paris 1907).

52. *Théorie du Pouvoir*, llib. VII, cap. iv.

53. Pàg. 99.

54. *La filosofía política del Conde J. de Maistre*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1895), 212.

Si hom passa per alt aquesta efusió un xic desplaçada i d'altra part gratuïta, pot trobar en les paraules de Prat una explicació raonada de les seves preferències per l'autor de *Considérations sur la France* i *Du Pape*:

«hay algo más notable todavía en el sistema de De Maistre y es su concepción de la Sociedad. Frente a frente de la idea mecánica, puramente aritmética que, de la misma generalizó Rousseau, cara a cara de su abstracta, artificiosa y apriorística teoría del contrato y de sus doctrinas acerca del origen del Poder, establece de Maistre el carácter esencialmente natural de la sociedad civil; halla en el desarrollo de la sociedad una imagen fiel del proceso en que se desenvuelve la vida del hombre y lo mismo dice del Poder».

He transcrit abans l'observació que anotà Prat de la Riba respecte al desconeixement que hom tenia, a la Catalunya del seu temps, de la filosofia comtiana, cosa que contrastava amb la relativa difusió del positivisme històric-artístic d'Hyppolite Taine i de l'obra d'un pensador que, en certa manera, s'oposà a la doctrina d'Auguste Comte: l'anglès Herbert Spencer.

Prat havia llegit quelcom d'aquest autor que no estava, precisament, dins la línia reaccionària de J. de Maistre i de Bonald, puix que fou un dels més eficients divulgadors, a la Gran Bretanya, dels postulats de la filosofia política liberal, ateu i partidari de l'evolucionisme. Ja han estat mencionades les obres de Spencer que figuraven a la biblioteca pratiana. Cal afegir ací el detall que, en comentar, a la «Revista Jurídica de Cataluña», l'aparició del llibre d'un autor rus que tractava de les idees spencerianes sobre el progrés de la Humanitat, Enric Prat de la Riba discrepa de la crítica que en fa l'autor, i defensa:

«el rasgo fundamental del progreso según la teoría de Spencer [que] consiste en el paso de lo homogéneo a lo heterogéneo, en la especialización, nunca interrumpida, de las funciones y en la complicación siempre creciente de la estructura».⁵⁵

En realitat, el pensador anglès aplicà al camp de les ciències polítiques i morals l'evolucionisme darwinian, bo i sostenint que la Societat creix, es complica i perfecciona talment com els éssers vivents. Segons aquell, l'organisme comunitari arribarà a assolir el grau de perfecció que comporta l'agrupament harmònic de les individualitats.

Això explica que Prat, a part les salvetats que com a catòlic pogués fer a determinats aspectes de la filosofia de Spencer, tingués aquesta filosofia en una certa estima, perquè corroborava la seva noció organicista de la Societat i perquè refermava la seva creença que el

55. *Examen de las ideas de Spencer acerca del progreso*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1898), 100.

poble és quelcom més que un agrupament d'individus: una entitat que neix, es desenrotlla i mor.

Aquesta concepció biològica de la societat també justifica en certa manera la curiositat que experimentà Prat per a conèixer l'obra de dos autors tan desconnectats entre ells, en l'espai i en el temps, com ho foren Ibn Khaldun i Krause.

Del pensament del primer, que esmenta, de passada, a *La Nacionalitat Catalana* en relació amb les diverses teories sobre la influència de l'ambient físic en l'home, devia atreure particularment la seva atenció la manera que tingué d'interpretar la història de l'Islam com una continuada fluència de civilitzacions que se succeeixen de l'estat primitiu de la Societat, que comporta el nomadisme i unes formes de vida austera, a l'etapa avançada que correspon a l'assentament de les tribus del desert a les ciutats amb la correlativa degradació dels costums patriarcal. Això provoca, al seu torn, una reacció a favor de l'existència nòmada per part dels qui abandonen les poblacions, font de tota corrupció, fins que els descendents d'aquells qui les abandonaren les ocupen novament, al cap d'unes quantes generacions, talment com un ésser vivent que, després d'assolir la plenitud, mor per decrepitud física mentre que els fills que havia engendrat inicien un procés vital idèntic. Tanmateix la lectura que Prat de la Riba portà a terme dels *Prolegòmens* d'Ibn Khaldun no tingué la mateixa importància que la que emprengué de la traducció castellana de l'obra de Krause abans citada, copiosament extractada i anotada per ell, puix que entre un escriptor musulmà del segle XIV i un universitari alemany del principi de la darrera centúria les diferències són òbvies i, evidentment, avantatjoses per a l'últim.

Però, tot i així, un i altre coincideixen en l'organicisme social, i aquest tret en definitiva els aproxima en l'apreciació de Prat.

Hom pot llegir a *La Nacionalitat Catalana*, per exemple:

«I aquesta idea [la de la societat com a organisme] Krause va recollir-la i en fa continuades aplicacions; a cada moment la reproduceix, a cada punt s'hi funda, a cada pas rebrota el parallelisme, entre l'organisme individual de l'home i l'organisme social, en tanta de manera que ve a constituir respecte de Krause una idea fixa, una obsessió constant.»⁵⁶

En unes anotacions que Prat de la Riba féu en castellà, suggerides per la lectura de la cèlebre traducció de Sanz del Río de l'obra de Krause *El ideal de la Humanidad para la Vida*, explica el concepte krausista de l'Estat com a integració d'entitats o esferes socials de vida autònoma, en funció de l'exigència sentimental d'un pensador que el portà a reaccionar enfront de l'idealisme de Hegel:

«el sentimentalismo de Krause se resistía a sancionar las incesantes destrucciones del Absoluto hegeliano; el que se postraba de rodillas para besar la tierra, ¿cómo era posible que mirase fríamente sin sublevarse su alma, como todo lo existente, la Humanidad, el individuo, la familia, las asociaciones que miraba florecer en el mundo que le rodeaba, las universidades científicas que mantenían, aún por más que algo desfigurado, el principio que les dio vida en la Edad Media, todas las agrupaciones, todas las entidades que en su delirio febril, histérica mirada revestía de personalidad, infundía vida, iba precipitándose en el abismo de la *Idea*? He aquí el principio de su filosofía: no le mueve el deseo de indagar la verdad [...] no es el filósofo [...] no es el dialéctico sutil [...] es el hombre de corazón que ha sufrido y llorado, que ama siempre, que busca un remedio a los males de su tiempo y en todas sus elucubraciones busca, mejor que la especulación, la acción [...] es más que filósofo humanitario moralista y místico».

Krause era organicista. Però els romàntics alemanys Herder, Schlegel i Schelling, algunes de les obres dels quals — com ja he dit — eren conegudes d'Enric Prat de la Riba en versió francesa o castellana, també havien concebut unitàriament la Societat com un cos viu, el principi animador del qual és el *Volksgeist*, l'esperit del Poble o ànima col·lectiva, que s'exterioritza en la parla, en la poesia popular, en els costums i en les pràctiques jurídiques. Precisament l'aspecte del Romanticisme alemany que més contribuï a la formació intel·lectual de Prat fou la valoració de la manera de manifestar-se l'ànima popular darrerament esmentada, és a dir: el corrent representat per la doctrina que divulga l'amic de Schelling, el jurista Friedrich Karl von Savigny, segons la qual el fonament del Dret radica en la consciència comuna d'una col·lectivitat nacional o poble, i que es manifesta en els costums. Aquella posició doctrinal fou assimilada per Prat a través de Duran i Bas, el qual, el setembre de 1869, als vuit anys escassos de la mort del gran juriconsult alemany considerat com el fundador de la que hom anomenà Escola Històrica del Dret (puix que, segons els seus adeptes, per la història de les institucions podia desentrellar-se el sentit de l'ordenament jurídic), creà a Barcelona la Fundació Savigny i prologà la traducció castellana, editada a Madrid el 1878, de l'obra cabdal del mestre germànic: el *Sistema de Dret romà actual*. Hom conserva a l'arxiu particular de Prat de la Riba diversos extractes d'aquest llibre i unes anotacions, fetes després d'haver-lo llegit, com a conclusions o resum, per exemple aquesta, en què apunta, en castellà:

«Savigny se propone investigar el origen del derecho positivo dejando aparte la cuestión del origen y fundamento de la Ley Natural; por eso su inteligencia perspicaz como ninguna, dio con las diferencias nacionales que son precisamente las que individualizan (si cabe la expresión) los principios abstractos y universales del derecho natural».

Al cap d'uns quants anys d'haver consignat per escrit aquestes reflexions que daten probablement de la seva època universitària, diu a *La Nacionalitat Catalana*:

«El dret és un fruit de la consciència del poble, que el fa a sa semblança i segons ses necessitats; és un producte de l'esperit nacional, font de la vida tota del poble, principi i arrel de totes les manifestacions. No és obra arbitrària de la raó abstracta, sinó substància viva de l'organisme social, subjecte al procés del desenrotll orgànic o de l'evolució natural. Cada poble té el seu dret que és l'únic que s'emmotlla a les seves necessitats i respon a la idiosincràsia del seu temperament. La conseqüència lògica i indeclinable d'aquestes premisses es va treure de seguida: allà on hi ha sistemes jurídics diferents hi ha, també, diferents pobles, diferents nacionalitats.»⁵⁷

No podia haver sintetitzat millor la tesi de Friedrich Karl von Savigny.

Avui ningú no dubta de la importància que tingué l'escola històrica del Dret en el ressorgiment de la Catalunya moderna. Prat, en un article ja citat relatiu a Duran i Bas, deia que els catalans devem al divulgador de Savigny la iniciació en les doctrines jurídiques inspiradores de les reivindicacions de la nostra Terra.

Dels altres corrents determinants de la Renaixença que pogueren haver influït en Prat de la Riba, el poètic i el filosòfic, només consideraré el darrer, puix que, pel seu tarannà i pels seus gustos, s'inclinava vers les obres del pensament amb preferència a les estrictament literàries.

He esmentat abans la curiositat que tingué per conèixer detalls de la vida i del magisteri de Xavier Llorens i Barba i també he al·ludit les lectures que féu de l'obra de Jaume Balmes, tot i que potser apreciava més aquest autor pels seus escrits polítics que no pas pels purament filosòfics o apologetics, com es desprèn de les línies següents:

«Tant com filòsof en Balmes va ser polític i polític en el més alt sentit de la paraula i gran com esqueia a la plenitud de la seva intel·ligència i a l'excelsitud dels seus sentiments [...] no va aixecar una bandera de recluta per a marxar a la conquesta del Poder. No va fer caure ministeris. No va conspirar com tots els homes del seu temps. No va seduir generals, ni fabricar «bullanges» ni ventar guerres civils [...] En Balmes, al mig d'aquests homes i d'aquests partits de costums quasi bàrbars va ensenyar la moderació, el respecte a les persones, la tolerància, la lluita generosa per l'ideal; va combatre els fanatismes rectilinis més cantelluts encara que els nostres, predicant la força de les realitats socials i la necessitat d'adaptar-hi els ideals. La seva vida periodística va ser un magisteri excels, un veritable apostolat.»⁵⁸

57. Pàg. 86.

58. En Balmes. *El meu tribut*, «La Veu de Catalunya», 7-IX-1910.

Un altre autor català molt estimat de Prat, i que pròpiament pot ésser qualificat d'«escriptor polític» en el noble sentit que entenia el mot, era Valentí Almirall, que escriví «el primer gran llibre sobre el catalanisme».⁵⁹

Prat el tractà personalment per la circumstància d'exercir la secretaria d'una corporació barcelonina de la qual el teòric era president, com referiré més endavant. Malgrat les radicals diferències de temperament i fins i tot d'ideologia política que els separaren, Valentí Almirall fou tingut per Prat de la Riba en un gran respecte que no perdé, baldament aquell exterioritzés tals divergències, els darrers anys, en el pròleg de la traducció castellana de la seva obra capital, puix que Prat va retre un afectuós record a l'autor de *Lo Catalanisme*, poc temps després de la seva mort, en el discurs que féu durant un acte polític⁶⁰ i, al cap d'uns mesos, en un article periodístic en el qual el qualificava de *precursor*, perquè

«va recollir el nou ideal dels llavis dels poetes que el bressaven amorosament amb records i somnis i emmotllat en el seu esperit positiu va portar-lo al bell mig de les multituds atrafegades, al fort de les lluites humanes convertint el sentiment en idea [...], la lira dolorosa va seguir gemegant en mans dels trobadors [...], però el seu temperament d'home d'acció va engrapar la senyera de combat i amb vigorosa empenta va enlairar-la».⁶¹

I continua dient que:

«tots els medis propis dels costums moderns, tots els medis que ell havia vist seguir als grans conductors de les races anglo-saxones [...] va practicar-los amb intensa i serena activitat»,

com la lluita periodística, l'aplicació als comicis, la manifestació aparatosa als poders públics, l'elaboració del llibre per al qual realitzà un

«esforç potent d'esplèndida volada (amb la seva teoria) nascuda al trobar-se la corrent formalista, externa, exclusivament jurídica del federalisme⁶² amb la deu fecunda del sentiment català nodrit per la corrent històrica i literària».

59. *La Nacionalitat Catalana*, 34.

60. Discurs pronunciat a l'acte de confirmació de poders al Directori de la Lliga Regionalista la nit del 21 de juny, «La Veu de Catalunya», 23-VI-1904.

61. *El Precursor*, «La Veu de Catalunya», 1-X-1904.

62. Donen testimoniatge de l'oposició de Prat de la Riba al federalisme de Pi i Margall el fet que aquell prologués l'obra del seu amic DURAN I VENTOSA, *Regionalisme i Federalisme*, i molts treballs de Rovira i Virgili aplegats al volum citat en la nota 1, però aquí aportaré una nova dada amb la transcripció d'una part de les anotacions que féu Prat de la Riba mentre llegia *Las Nacionalidades*, i que són conservades al seu fitxer personal. Diu així: «En Pi i Margall ha sigut sempre home polític més que home de ciència; els discursos de *meeting* no li han donat temps per a la investigació científica, sa concepció filosòfica donant-li de l'home una noció ideal, la noció d'un ser originalment perfecte, col·locant-lo en el

Ideològicament, però, se sentia més identificat amb l'altra obra fonamental de la doctrina catalanista, *La Tradició Catalana* del doctor Torras i Bages, autor que Prat admira per la seva

«poderosa intelligència [...] trempada en la vigorosa disciplina de l'escolàstica [que] és d'aquelles que, sense vinclar-se ni torce's forada la crosta exterior de les coses i escorcolla sa amagada essència».⁶³

Qualifica *La Tradició Catalana* com l'obra

«d'un gran pensador [que] ens ensenya que Catalunya no solament té una llengua, un dret, un esperit i un caràcter nacionals, sinó que té també un pensament nacional i va passant, per davant dels nostres ulls, un rosari de grans homes de la nostra terra i de cada un en fa veure com tradueix i actua quelcom comú, permanent, desconegut, semblant a l'esperit nacional que infanta el Dret, i la llengua, semblant al caràcter nacional que traspua en les obres del nostres artistes».⁶⁴

cim de l'Univers i dominant-lo, l'Home-Idea de Hegel, l'Home-Déu del racionalisme, ¿com podia ell creure mai que la raó, la facultat reina d'aqueix ésser rei estés com tots els éssers, com totes les facultats, subjectes a les influències externes i que aquestes fossin tan poderoses, arribessin tan endintre que poguessin anar dipositant en les regions més obscures, més fondes de l'ànima, una capa darrera d'altre del sentiment intel·lectual i moral que deixa l'atmosfera de les societats en el curs dels segles? Per això l'obra de Pi i Margall es redueix a un conjunt de raciocinis més o menys sistemàtics posats al servei de tres o quatre prejudicis fonamentals de la seva intel·ligència: prejudici religiós o sectari, prejudici filosòfic (el racionalisme hegelian), prejudici jurídic (el contracte segons Rousseau); prejudicis polítics: la unitat ibèrica, la nació nord-americana i el comunisme greco-romà.»

63. En *el Círculo artístico de San Lucas*, «La Renaixença», 3-III-1894.

64. *La Nacionalitat Catalana*, 50.

II

DIFUSIÓ DEL PENSAMENT DE PRAT DE LA RIBA

DIVERSITAT DELS CAMPS DE DIFUSIÓ

Enric Prat de la Riba comunicà el seu pensament, de paraula o per escrit, en distintes esferes i per òrgans d'expressió que no tenien el mateix abast. Tanmateix, en el transcurs del temps i a mesura que s'afermava la seva personalitat, els àmbits de difusió del seu pensament s'engrandiren i els instruments impresos per a la seva propagació foren cada vegada més importants, i arribaren a zones força allunyades de l'àrea estricta en la qual Prat menava la seva existència sedentària de pensador, talment com les ondulacions de l'aigua tranquil·la que veiem distanciar-se del punt en què ha caigut la pedra.

Prat de la Riba començà a difondre les seves meditacions i tot el que li havia estat suggerit per les lectures realitzades, quan encara no s'havia graduat. Els cercles en què pogué exterioritzar el seu pensament foren — com és natural — de tipus juvenil: entitats catòliques i una d'específicament universitària. L'actuació de Prat en aquesta darrera, que s'anomenà Centre Escolar Catalanista, és importantíssima. Malgrat el fet que la seva afiliació al Centre precedí les seves intervencions als afluïts ambients confessionals, relacionaré abans aquelles, que tingueren un caràcter més circumstancial, i així podré glossar, amb el deteniment que convé, la tasca realitzada per ell dins l'agrupament catalanista d'estudiants.

Alterant l'ordre cronològic començo, per tant, amb una referència a la difusió que Enric Prat de la Riba donà a les seves idees a les

ENTITATS CATÒLIQUES

Martí Esteve, el primer biògraf de Prat, diu:

«La doctrina catalanista fou per ell exposada ja d'una manera ben personal en aquest temps en un treball titulat *La nació com a subjecte de Dret natural*, en una Acadèmia d'estudiants catòlics que nomia La Emulació, sota la direcció del Sr. Pou i Ordinas.»¹

1. *Op. cit.*, 18.

Com que les darreres dates que dona Esteve abans del paràgraf transcrit són de la primavera de 1893, probablement la conferència en qüestió degué ésser feta per Prat de la Riba poc abans de llicenciar-se en Dret. El títol, però, no és del tot exacte, puix que uns papers manuscrits de Prat que hom guarda al seu arxiu, encapçalats amb un enunciat en castellà i en forma interrogativa — *¿Es únicamente el hombre sujeto de derechos innatos?* —,² semblen correspondre a la descripció anterior. Aquest treball defensa la tesi que els drets subjectius, els drets individuals, aquells que

«nacen con el ser que los tiene sin otra condición que su existencia, son anteriores a todo acto de voluntad [...]»,

i no solament corresponen als individus, sinó també als pobles, a les nacions, que són quelcom d'autèntic, a diferència dels estats, ja que

«el Estado pueden formarlo la espada de Napoleón y las intrigas de Bismarck. La Patria es algo superior, algo más elevado, algo que está por encima de la voluntad de los reyes y de las asambleas populares, por encima de las combinaciones diplomáticas y por encima de la espada de los conquistadores.

El hombre puede levantar, en corto tiempo, magníficas construcciones con arreglo a planes determinados, pero es impotente para crear una encina centenaria, para hacer resurgir de la tierra, a su voluntad, un nuevo árbol de Guernica».

Per això té interès a remarcar, encara que sigui en un esment addicional com fet de passada, el fenomen de la pervivència de nacions genuïnes com Irlanda o Polònia, malgrat haver estat sacrificades a l'utilitarisme dels polítics d'altres nacionalitats que no vacil·laren a constituir, amb desconsiderades annexions territorials, Estats artificiosos.

També puntualitza, al començament de la dissertació, que si s'adreça al seu auditori en castellà és ben a contracor i fent violència als seus impulsos:

«No os fijéis en el lenguaje por mí empleado que ha de ser forzosamente impropio en las palabras y virgen de construcciones y giros castizos, porque las mismas leyes que esclavizan nuestro entendimiento con el férreo yugo de una lengua ajena a nuestro carácter y extranjera en nuestros labios disponen que la hablemos mal cuando prohíben que se nos enseñe de la única manera como se enseñan las lenguas no propias: comparándolas.»

Durant el mateix curs acadèmic 1892-93 Enric Prat de la Riba, que dirigia una «Secció catalanista» dins la Joventut Catòlica de Barcelona

2. D'aquí endavant totes les referències als documents guardats a l'arxiu de Prat de la Riba seran citats, precedits de la sigla A.P., amb la classificació donada a aquell per la família, és a dir: números de prestatge, capsa i paper. Al document en qüestió li ha estat assignada la classificació P.V, C 2/11.

presidida pel Catedràtic de Dret internacional Joan de Déu Trias i Giró, féu — naturalment en català — una dissertació estrictament jurídica sobre el tema *Limitacions de la facultat d'alienar*. En aquesta dissertació, després de considerar les diverses restriccions al dret de disposar que hom havia anat imposant a les distintes branques o especialitats jurídiques, es pronunciava, en el camp del Dret civil, per la necessitat de combinar la llibertat contractual amb l'exigència moral i social de la conservació del patrimoni familiar, que havia estat satisfeta amb les preades institucions de la tradicional ordenació jurídica catalana que els partidaris del Dret civil unificat per a tot Espanya volien eliminar imposant una codificació d'inspiració napoleònica. Això, en definitiva, era resultat de l'obra negativa de la Revolució francesa que, amb el pretext de l'alliberament de l'home,

«lograva son objecte: deixar l'individu aïslat i indefens davant l'omnipotència de l'Estat. Així, el més exagerat individualisme portava, en la pràctica, al més absorbent dels absolutismes».³

En aquell indret apuntava el Prat de la Riba devot de Taine, de Bonald i de Maistre amb llur argumentació característica: la Revolució del 1789 havia destruït més que no pas creat. Per tant, calia reconsiderar l'Antic Règim i, sobretot, l'Edat mitjana, amb una major comprensió, com feien els seguidors d'Auguste Comte. Precisament al cap d'uns anys, els últims dies de desembre de 1897, a la mateixa entitat, Prat començava un discurs amb les paraules següents:

«L'Edat Mitja retorna. Ja no és aquella època tenebrosa, aquell caos esgarriat, aquell teixit de crueltats, d'injustícies, de barbàrie. En els historiadres d'avui, un s'afigurava al sortir del món clàssic i entrar en l'Edat Mitja, que tota Europa quedava, de sobte, engolida per una foscor immensa, com de la nit o d'una eclipse. Tot tenebres, tot inacció, no ser, solitud, silenci del sepulcre sols trencat pel rosec dels corscs o pel cruixir dels verms sobre el cadàver [...]. Així ho escampava aquella ciència inflada i presumptuosa que es nodria d'ideologismes i menyspreava cercar en la realitat son fonament.»

Per contra, segons ell:

«la ciència d'avui, i no sols la ciència catòlica, sinó també la ciència materialista i atea com el positivisme, ha destruït aqueixa noció convencional de la història medieval».

La revaloració del període anterior al Renaixement era fonamentada en la comprovació que, llavors, contra l'opinió estesa fins en aquell moment,

3. *Limitacions de la facultat d'alienar* (Conferència llegida a la Joventut Catòlica per D. Enric Prat de la Riba), «La Renaixença», any XXIII, pàgs. 162-173.

«no era el silenci, sinó moviment i vida [...] perquè, senyors, diguem-ho ben alt: la Edat Mitja és l'Edat de les autonomies. En la societat medieval, a tot arreu on se forma un nucli actiu, on se remou un germe de vida hi trobareu l'autonomia presidint sa creixença i constitució [...]. L'Edat Mitja vol dir, doncs, Cristianisme, vol dir pobles que rebroten per entre l'espessa xarxa de la centralització romana, vol dir, i aquesta és la fórmula més sintètica de totes: Nacionalitat en totes les esferes de la vida social i política».⁴

Com he dit abans, el jove Prat de la Riba desplega l'actuació més significativa en l'esfera d'un nucli constituït exclusivament per universitaris,

EL CENTRE ESCOLAR CATALANISTA

L'entitat fou creada el mes d'octubre de 1886, amb domicili al Pasatge del Crèdit i com una secció de l'agrupament constituït el 1883 amb la denominació de Centre Català per la decisiva intervenció de Valentí Almirall, amb el qual, a la llarga, discreparen una sèrie d'elements que abandonaren el Centre Català per fundar la Lliga de Catalunya. Quan la nova entitat s'establí al carrer de Fontanella, núm. 8, oferí el seu local als minyons del Centre Escolar, de recent creació.

El curs 1887-88, és a dir, en el segon any d'actuació del Centre Escolar i en el primer del nou estatge, fou president Narcís Verdaguer i Callís, i secretari, Ernest Moliné i Brasés.

Un dia incert del mes d'octubre de 1887, és a dir, poc després d'haver començat l'any acadèmic, Enric Prat de la Riba, que seguia el primer curs de la carrera de Dret, o més exactament, el preparatori o d'ampliació, per a dir-ho amb la terminologia de l'època, es presentà a Verdaguer i Callís amb una carta introductòria del poeta mallorquí Ramon Picó i Campamar, per demanar-li d'ésser admès al Centre Escolar Catalanista amb altres companys de Facultat: Joan Rovira i Agellet, que fou president de la Diputació de Lleida ja en el període en què eren mancomunades totes les de Catalunya, Joan Garriga i Massó, que esdevingué senador del Regne, i Francesc Moragas i Barret, la gran figura catalana en el camp de la Previsió Social. Un ofici signat per Modest Vidal, secretari segon del Centre, que es troba a l'arxiu de Prat de la Riba, li comunicava que el Consell general de l'entitat, reunit el dia 20 de novembre, acordà l'admissió com a soci del peticionari.⁵ Fou adscrit a la Secció de Dret i Filosofia i Lletres, de la qual el 14 d'octubre de 1888 fou elegit secretari.⁶ Sembla que a les acaballes d'aquell any el grup de futurs juristes i llicenciats en Filosofia comptava vuitanta-cinc membres.

4. *Discurs d'Enric Prat de la Riba a l'Acadèmia de la Joventut Catòlica*, «La Renaixença», 1-I-1898.

5. A.P., P.V, C 4/7.

Al Centre Escolar, pel desembre de 1887, o sigui al cap de pocs dies de començar-lo a freqüentar Prat de la Riba, hom hi celebrà un debat ple d'animació sobre el tema *Sistemes de propaganda catalanista*, en el qual Verdaguer, president de l'entitat, propugnà — entre altres mesures, com la proliferació de centres anàlegs en diverses ciutats — la conveniència d'impulsar un moviment de reforma dels costums dels catalans, que anaven contagiant-se de l'ona d'immoralitat i d'indiferència religiosa general en la societat moderna,

També hi prengué una part activa Manuel Folguera i Duran per defensar la creació d'una Biblioteca econòmica catalanista.⁶

Prat s'aixecà i, per primera vegada, s'adreçà als seus consocis amb un exordi en què remarcava la seva condició de neòfit per tal de fer-se perdonar d'aquells els defectes d'oratoría que li poguessin observar, i, després d'alludir d'una forma elogiosa les intervencions dels seus preopinants, féu una denúncia molt valenta de l'exaltació i del cofoisme en què acostumaven a incórrer molts catalanistes convençuts:

«altres dels vicis que més entrebanquen al catalanisme en sa propaganda són l'exagerament i l'adulació [...]. No n'hi havia prou que en els periòdics catalanistes s'enaltís el mèrit de les produccions literàries pel sol fet d'ésser escrites en llengua nostra i les omplíssim d'immerescudes alabances, sinó que l'adulació, passant del camp de la literatura al de la política, devia cantar constantment les prosperitats de la nostra causa, ponderar sobremanera la importància de les associacions, periòdics i festivitats catalanistes.»

Aquest exagerament duia molts catalans, no sols a estimar, com era natural, la llengua pròpia, sinó a sobrevalorar-la en comparació amb les altres,

«atribuint a la llengua catalana una dolçura que no té ni necessita perquè li basta, per a ésser perfecta, estar en harmonia amb el caràcter del poble que la parla i ser expressió fidel dels seus sentiments».

L'amor a les nostres coses no podia fer-nos perdre l'objectivitat; el nostre sentit individualista de la vida i de l'acció no havia d'arribar a l'extrem de portar-nos al particularisme, al tribalisme, a la disgregació, al fraccionament en múltiples capelletes, o al que el mateix Prat anomena *esperit d'escola*. Abans d'emprendre una actuació seriosa calia, per tant, combatre tots els nostres defectes:

«si volem regenerar Catalunya, si volem fer catalanistes, comencem per regenerar-nos nosaltres mateixos, comencem per catalanitzar el caràcter».⁷

6. Potser l'esborrany relatiu a la fundació d'una «Biblioteca Escolar», que hauria de comprendre l'edició d'«obres de totes les carreres» que hi ha a A.P., P.V, C 4/7, constitueix una temptativa, per part d'Enric Prat de la Riba, per a dur a terme aqueix projecte de Folguera i Duran.

7. *Sistemes de propaganda catalanista*. Dos manuscrits amb variants a A.P., P.V, C 4/1.

Els membres del Centre Escolar Catalanista s'adonaren, ben aviat, de la qualitat intel·lectual del flamant soci, i ja he dit que en ésser renovats estatutàriament els càrrecs per al curs següent, l'any acadèmic 1888-1889, Prat és elegit sense discussió secretari de la Secció de Dret i Filosofia.⁸ En l'exercici del seu càrrec llegeix, el dia 5 de desembre de 1888, la memòria reglamentària, redactada amb un sentit de la retòrica que, tot i estar dins la tècnica de l'època, no deixa d'ésser estimable si considerem que, ultra la circumstància que l'oratoria no fou mai el seu fort, tot just feia cinc dies que havia complert els divuit anys. Heus-ne ací uns fragments:

«Treballem i fora, treballem amb constància, puix que ni una sola de les gotes de suor que ragin de nostre front, ni un sol dels sospirs que s'escapin del nostre cor esquíat per les desventures de l'heroica i avui desvalguda Catalunya, cauran en el pou sense fons de l'oblit ni en les entranyes maleïdes i mai fartes de l'esterilitat...»

Es tractava, d'altra banda, d'un text revelador d'una gran clarividència política perquè augurava la potencial energia cívica continguda en la renaixença literària, baldament aquesta semblés inoperant a algunes persones, per la nostàlgia medievalista sentida pels seus poetes. El secretari adverteix als universitaris que l'escolten:

«Recordem-nos que els planys adolorits dels primers poetes del nostre Renaixement, que els sospirs que es desprenien de les romàniques lires dels trobadors dels Jocs Florals eren, per a molts, bombolles de sabó que enlaire s'esvaeixen i foren els preuadíssims imants que acoblaren mil forces ací i allà espargides»,

i pregunta per donar, acte seguit, la resposta escaient:

«Amb sospirs, amb gemecs, amb poesies, amb volers juvenívols, pot soscavar-se l'hegemonia secular de la regina de dos mons, de la gran Castella? Sí, perquè eixos gemecs, eixos volers juvenívols són, d'una part, llavor de patriotisme i de l'altra escurçons que s'enrosquen en la carn viva dels seus pits, nus des que, baixant del carro de la guerra, vesteix l'afrontosa túnica de cortesana de França.»⁹

És a dir: la Poesia, pel que suposa d'autenticitat, de descobriment de les deus d'on raja la tradició, pot triomfar sobre l'artificiositat, que sempre comporta una mala imitació dels costums estrangers.

Durant el període d'exercici de la secretaria de Prat els futurs juristes acordaren d'adreçar-se a la Diputació provincial barcelonina per fer-li present que encara no s'havia adoptat cap mesura respecte a la

8. Fou nomenat president Martí Roger, i vice-president, Jaume Novellas de Molins.

9. *Centre Escolar Catalanista: Memòria de la Secció de Dret i Filosofia i Lletres. Anys 1887-88*, reproduïda com a Apèndix núm. 26 en l'obra citada d'OLIVAR I BERTRAND, pàg. 372.

proposició formulada el 1888 pel diputat Josep Elias de Molins, d'establir una càtedra universitària de Dret civil català, de la qual hom sentia una accentuada fretura, com ja he indicat abans en referir-me als esforços que feia pel seu compte Joan Permanyer, per suplir una tal deficiència.¹⁰

El prestigi creixent d'Enric Prat de la Riba entre els socis del Centre Escolar Catalanista el porta d'una manera inevitable a la presidència de l'entitat. Totes les biografies coincideixen a assenyalar el curs 1890-1891 com el del càrrec presidencial de Prat. Tanmateix l'existència entre els seus papers d'una llibreta de caixa del Centre, iniciada el 19 d'octubre de 1889,¹¹ permet de conjecturar —puix que no he tingut accés a la documentació oficial de l'entitat universitària catalanista que suposo perduda— que ell havia estat elegit el curs anterior. Segui com sigui, a les deu de la nit del dia 29 de novembre de 1890, al local de la Lliga de Catalunya, Enric Prat de la Riba, en la seva qualitat de president del Centre Escolar Catalanista, inaugurà les tasques del curs amb un discurs de gran valentia: hi proclamà que Catalunya és quelcom més que una de les regions d'Espanya, i que a la reconstitució d'aquestes aspiren molts catalans i alguns naturals d'altres terres hispàniques que foren reialmes i posteriorment articulats dintre la Monarquia dels Austries. Afirmà, sense circumloquis, que Catalunya és una entitat nacional que perdé la seva independència en quedar subjecta a Castella, nació que s'arrogà la representació exclusiva de la Corona espanyola; un poble, en definitiva, que té dret a la llibertat.

Les frases introductòries no poden ésser més contundents:

«Vinc a parlar-vos de la Pàtria Catalana que, petita o gran, és l'única pàtria nostra. Voldria fer-vos tocar els seus mals actuals, i que entreveiéssiu el seu millor pervindre mostrant-vos-la esclava i fer-vos veure, després, com es fonen ses cadenes; bé és veritat que poc m'ha de costar convèncer-vos a vosaltres que, com jo, sentiu en l'ànima, com jo lluiteu per retornar-li la llibertat perduda, i com jo somnieu mirar-la un dia entrar a la vida de les nacions amb la serena majestat de qui en temps no llunyans n'ha sigut reina. He dit l'esclavitud de Catalunya; oh! no és per desgràcia nostra aquesta paraula sola un crit del sentiment que plora perdudes grandeses de la pàtria, no; és també la raó que fent cor amb el sentiment ens retreu sempre, a totes hores, que Catalunya és esclava, que nosaltres, com a catalans, no som lliures.

Dues menes d'esclavitud existeixen no menys afrentosa i brutal l'una que l'altra: l'esclavitud de l'home, que ha desaparegut per sempre; la de les nacions, que subsisteix encara.»

10. Hi ha també entre els papers de Prat (A.P., P.V, C 4/7) un manuscrit sense datar que és còpia o esborrany d'una petició adreçada a la Diputació provincial demanant a aquella entitat que costegés una reedició de les *Constitucions i altres Drets de Catalunya*.

11. A.P., P.V, C 4/7. Aquesta llibreta revela dades curioses, com l'existència d'algunes partides de despeses comunes amb l'agrupació Lliga de Catalunya, amb la qual el Centre compartia l'estatge: lloguer del pis, gratificació del conserge... El pressupost anual de l'entitat universitària oscil·lava pels volts de 260 ptes.

Puix que —argumenta Prat— a Europa encara hi ha pobles que són vassalls d'altres:

«Mes, existeixen pobles, com els del sud de Germània, veraders pagesos de remença que serveixen d'escambell a la despòtica Prússia en pro dels qui lluiten i treballen. Existeix Irlanda, verdadera esclava condemnada a morir de fam per diversió i passatemps dels moderns patricis d'Anglaterra. Existeix Polònia, trossejada per l'ambició dels poderosos senyors que la volten; Bohèmia, a qui res no ha servit el triomf —per la força— de l'heroica Hongria; la regió del Tirol, Creta i Armènia, Savoia i Rumèlia, Llenguadoc i Provença, Gascunya i Armòrica, Bascònia i Navarra i Galícia, i València i Mallorca i Catalunya.»

Catalunya no és lliure dins l'estructura institucional de la Monarquia borbònica, malgrat ésser aquesta regida per una Constitució qualificada de democràtica, puix que els catalans no poden expressar-se públicament en llur llengua i veuen com les creacions de llur Dret peculiar són adulterades d'una manera sistemàtica:

«La igualtat davant la llei és mentida per nosaltres; perquè la llei proscriu i condemna nostra llengua i ens imposa una llengua que parlen altres homes, destrueix l'organització de la nostra família i ens imposa una família d'altres homes, arrecona nostres institucions polítiques i administratives per subjectar-nos a institucions formades per altres homes, vol amb l'ajuda estrangera destruir les eines del treball amb què ens guanyem la vida, per a reduir-nos al nivell d'aqueixos altres homes. Hermosa llibertat la d'aquesta llei! Jo no sé que fessin més els senyors amb els seus esclaus del que fan aqueixos homes amb nosaltres...»

Acte seguit, Prat forneix als seus oients una explicació del procés pel qual Catalunya ha arribat a l'estat de subjecció que acaba de descriure, un país que era lliure als temps medievals, ja que

«En l'Edat Mitjana els pobles europeus deixats a sa espontaneïtat, informats pels principis essencialment progressius del Cristianisme i vigoritzats per l'encreuament amb races verges, deixen desenrotllar-se totes les forces vitals ofegades per l'esclavitud i la centralització romana.»

Però amb la recepció del Dret romà, operada en el segle catorzè, i amb moviments culturals posteriors, com l'Humanisme, i el retorn a les formes artístiques de l'Antiguitat que constituïren el Renaixement, s'estenen tres uniformes que hauran d'ésser funestos.

«Avancen, doncs, contra l'espontaneïtat o realitat dels pobles, tres unitarismes pagans o clàssics. El Dret ha d'ésser únicament el Dret de Roma, l'autoritat sols una, la del Cèsar. La font de bellesa una només, també: la forma clàssica...»

El pitjor de tots els corrents uniformadors fou el cesarisme, d'altra part estimulat per la Reforma que convertí el monarca en l'autoritat suprema, àdhuc en el camp espiritual. L'absolutisme cesarista fou assimilat pels jacobins francesos i triomfà en la Revolució, que precisament havia esclatat per a enderrocar la Monarquia omnipotent. De la Revolució sorgeix l'Estat modern, l'Estat postnapoleònic que els Borbons espanyols, després d'haver tractat de copiar l'absolutisme de Lluís XIV, volgueren adaptar aquí, imposant-lo per damunt l'organització política tradicional de la Corona dels Habsburgs. Però, segons Prat de la Riba, hom reaccionava contra l'esperit de la Revolució francesa que, en definitiva, és continuació del cesarisme renaixentista.

«Mes tant bon punt la Revolució s'hagué consumat, s'inicia en l'ordre ideal una reacció en contra d'ella i de ses causes, reacció representada per un gloriós enfilall d'homes il·lustres de diverses religions i escoles filosòfiques, que comença amb el catòlic Chateaubriand i acaba amb l'anarquista Proudhon i el positivista Renan.»

La Revolució no és solament desprestigiada per l'obra dels autors que l'han criticada, sinó pel pensament d'uns homes preclars que han valorat l'Estat mitjà pel que tenia d'autèntic. I en arribar a aquest punt, l'orador aboca les reflexions fetes a mesura que llegia els escriptors preferits, als quals he fet esment abans, com

«Savigny [que] defensa el dret germànic, funda l'escola històrica, atrau l'atenció dels pensadors envers els elements constitutius de les nacionalitats, encamina la mirada de tots els historiadors vers l'Estat Mitjà i reconstrueix la naturalesa humana unint a l'home abstracte del filosofisme, son natural complement que és l'home històric [...] Thierry, l'inimitable narrador de la història merovingia [que] inicia el verdader mètode històric, demostra el gran valor històric dels cronistes de l'Estat Mitjà [...] De Maistre, Bonald i sos deixebles [que] reivindiquen la tradició; Le Play i tots els adeptes de l'escola de la Pau i de la Reforma social [que] adoren el costum...»

L'actual tendència — conclou Prat — coincideix amb les aspiracions de les noves generacions catalanes que ja consideren superada la forma jacobina de l'Estat

«I nosaltres, els regionalistes o nacionalistes, ens anem posant al davant d'aquest moviment contrari a l'elaboració social de l'Estat moderna. Nosaltres, naturalistes i realistes en l'art, també som naturalistes i realistes del camp de la política que escrivim en el nostre evangeli: Via fora l'uniformisme clàssic...»¹²

12. El tema de l'ofegament de l'espontaneïtat medieval pel racionalisme renaixentista, amb la seva conseqüència, la instauració de l'uniformisme cesarista en perjudici de les autonomies diverses, fou reprès per Prat de la Riba més d'una vegada com, per exemple, al discurs pronunciat a la Joventut Catòlica de Barcelona el desembre de 1897, ja referit.

Com que Castella continua aferrada a uns conceptes polítics periclitats arreu, ha arribat l'hora que Catalunya vegi triomfar els seus ideals

«Mentre els corrents de la vida social moderna van enfondint més i més el divorci entre Castella i l'ambient novíssim, més Catalunya s'harmonitza en tot amb l'atmosfera de la societat que s'acosta [...] Ara, doncs, li toca el torn a Catalunya; és l'alzina que ni menys tragué brotada en el període de les falgueres, l'àliga que no volà quan volaven els rèptils. Avui tot es prepara perquè entri de nou en la vida pública: l'odi a l'Absolutisme, el descrèdit de la Revolució francesa, la destrucció del convencionalisme, el moviment de tornada de la societat europea a l'estat social depurat de l'Edat Mitjana. I hi entrarem, senyors, podem esperar-ho sense por de veure burlades nostres esperances.»

Prat de la Riba acaba el seu parlament abrandat amb la formulació del desig que Catalunya, quan hagi recobrat la seva personalitat amb el predomini de la nova ideologia política, es posi al front del moviment alliberador de tots els pobles oprimits, i que sigui la joventut estudiosa la que propagui aqueixa fe i aqueixa voluntat generosa:

«digueu-li que les nacions esclaves esperen, com la humanitat altre temps, que vingui el redemptor que trenqui ses cadenes; feu que sigui el Geni de Catalunya el Messies esperat de les nacions».¹³

Quan Prat era president del Centre Escolar Catalanista, o només secretari de la seva secció de Dret i Filosofia, fou convocat, el 1889, per a ésser resolt la diada de Sant Ramon de Penyafort de l'any següent, un concurs de treballs per a estudiants d'una i altra branca sobre dos temes: el de Jaume I considerat com a legislador, i el de la influència de determinats corrents de la literatura italiana en la catalana, que havien d'interessar respectivament els membres d'una i altra especialitat.¹⁴

Si pot haver-hi algun dubte respecte al fet que Prat ocupés la presidència del Centre en ésser anunciat el concurs suara aHudit, és indiscutible que fou en l'exercici del seu càrrec que l'entitat edità *La qüestió social i la política*, un opuscle que, com precisava el seu subtítol, era un «full de propaganda publicat amb motiu del 1er de maig de 1891».

La primera vegada que els obrers de Barcelona, acatant la consigna de la Segona Internacional, es manifestaren el Primer de Maig

13. *Discurs del President del Centre Escolar Catalanista llegit en la sessió inaugural del curs 1890-91* (Barcelona, Impremta «La Renaixença», 1891). Hi ha també una edició castellana: *Discurso del Presidente del Centre Escolar Catalanista de Barcelona, D. Enrique Prat de la Riba, leído en la sesión inaugural del curso 1890-91 (traducción del original catalán)* (Barcelona, Impremta de la Casa Provincial de Caritat, 1891).

14. Foren membres del Jurat qualificador dels treballs: Manuel Duran i Bas, Jaume Collell, Joan Josep Permanyer, Josep Coroleu i Antoni Rubió i Lluch.

fou el 1890. L'any següent, els estudiants catalanistes tingueren interès a exposar llur opinió sobre els problemes del món del treball, i Prat de la Riba fou encarregat de formular-la, puix que el text en qüestió palesa d'una manera inconfusible el seu estil i la seva manera de pensar.

El full comença amb l'afirmació que

«La qüestió obrera és sols un aspecte de la qüestió social; aquesta és més extensa, es refereix al malestar que la societat experimenta, a la malaltia que rosegua, de mica en mica, ses entranyes.»

Apunta els símptomes d'una tal malaltia: sobreproducció, abús dels instruments de crèdit, lluita acarnissada entre el capital i el treball, i n'assenyala, després, les causes, d'aquesta manera:

«anys enrera, la societat estava organitzada, sota la base de la família, en corporacions i gremis que constituïen sa estructura natural [...], és la societat que un dia, inexperta i pretensiosa, fugint del camí que li havien marcat les generacions, volgué ficar-se en el perillós viarany de les provatures arriscades [...], destruí les antigues corporacions prohibint fins el dret d'associar-se lliurement obrers i patrons; els mals que d'això vingueren ningú els ha reconegut i explicat com Carles Marx i Lassalle. Des de llavors que el capital i el treball breguen per esclavitzar-se l'un a l'altre [...] combaté després la família traient-li el caràcter de base de la societat posant, en son lloc, l'individu [...] Debilitat el sentiment de família s'enfredorà el sentiment de pàtria, creixent en son lloc un cosmopolitisme xorc i groller en els individus, i en els governs l'afany de conquistar i dominar altres nacions.»

La culpa, per tant, corresponia a un liberalisme a ultrança que portà el descrèdit d'unes institucions, vives i arrelades, que hom pretengué de substituir pel joc dels partits polítics. Els remeis aplicables eren senzills:

«[la] restauració dels gremis d'arts i oficis, modificant-los d'acord amb les noves necessitats de l'estat social d'avui; enrobustir la vida familiar debilitada o anul·lada per l'organització de grups individualistes, fer de la família i del gremi el fonament de l'ordre polític-social i evitar, per mitjà d'aquesta organització i de reformes inspirades en un bon sentit pràctic, tots els abusos esmentats. I com instrument de totes aqueixes reformes, organitzar les Corts per sufragi universal per classes i gremis.»

A les acaballes del curs acadèmic 1890-1891, concretament el 14 de juny de 1891, Prat encara signava, com a president de l'entitat, un escrit que manifestava el reconeixement del Centre Escolar Catalanista «a les societats que l'ajudaren en la demanda de la creació de la càtedra de Dret català», la campanya que, com hom recordarà, havia estat iniciada abans i que fracassà en negar la Diputació la corresponent ajuda econòmica amb el pretext de la manca de recursos per a la necessària subvenció, argument administratiu que Prat rebatia, en el seu escrit, amb un cert sarcasme:

«suprimint algunes de les més petites i ridícules partides que figuraven en els pressupostos provincials, els sous dels cornetes del batalló de *milicianos veteranos*, o el manteniment del cavall del comandant del mateix cos, per exemple, podien pagar-se totes les despeses de la càtedra».

El document, com hem dit, era datat el 14 de juny. El 24 de febrer havien estat aprovats pel Govern civil de Barcelona els estatuts d'una entitat anomenada Unió Catalanista, la finalitat de la qual, com precisava l'article primer, era d'aplegar «les corporacions o associacions catalanistes del Principat per treballar, dintre el que les lleis permetin, en la propaganda de les idees regionalistes i en la realització del programa del catalanisme».

LA UNIÓN CATALANISTA I LES «BASES DE MANRESA»

En la documentació fundacional consta com a president de la Unió Josep M.ª Valls i Vicens i, com a secretari, Pere Sala. El seu cos deliberant era una Assemblea general de delegats de les distintes agrupacions i els seus organismes rectors, un Consell de representants i una Junta permanent.

El Consell, en sessió del dia 16 de març de 1891, designà Prat de la Riba secretari de la Junta. En tal qualitat, i en compliment d'un acord d'aquella, el 25 de febrer de 1892 signava la convocatòria per tal que la Primera Assemblea General de la Unió Catalanista es reunís els dies 25, 26 i 27 del mes de març següent a Manresa, «la capital de la Muntanya catalana on ja tantes vegades s'ha iniciat la Restauració de Catalunya», perquè l'objecte de la reunió era de discutir i aprovar unes Bases per a una Constitució regional catalana. Això explica que a la circular hom formulés el desig que

«Déu vulga que també en vingui avui, per al catalanisme, el nou impuls que el porti a una creixença ràpida i una acció constant i vigorosa.»¹⁵

El projecte de Bases havia estat confeccionat per una ponència de la qual Prat formava part, i que es componia de «patricis insignes [...] Guimerà, Domènech,¹⁶ Coroleu, Picó, Aulèstia, Permanyer, vells apòstols de la idea regeneradora», davant els quals, com ell admet en una lletra adreçada el mes de març de 1891 al qui llavors era secretari de la Unió, «amb prou feines — haig de confessar-ho — m'atrevia a obrir els llavis».¹⁷

15. Suposo que el text de la convocatòria és del mateix Prat de la Riba, a causa d'haver-hi un esberrany, manuscrit, a A.P., P.V, C 4/14.

16. Lluís Domènech i Montaner era, en ésser convocada l'Assemblea de Manresa i durant la celebració d'aquella, president de la Unió Catalanista.

17. Reproduït com a Apèndix núm. 30 en l'obra citada d'OLIVAR I BERTRAND, pàg. 379.

Per aqueix respecte reverencial, en el moment d'ésser redactada la ponència a Barcelona no pogué fer valer el seu criteri, que era més radical que el sostingut per les *velles glòries* al·ludides, que no sortien del Regionalisme i s'entestaven, per exemple, a aplicar el qualificatiu de central al poder federal.

La ponència elaborà un projecte que fou imprès amb un ample marge al costat dret a fi i efecte que els delegats als qui era tramès poguessin proposar les esmenes que creguessin convenients a cadascuna de les bases i les trametessin, abans del 15 de març, al domicili particular del secretari, a Barcelona, carrer de la Lleona, 8 i 10, 3^r pis.

A l'Arxiu Prat hom conserva l'exemplar del document que ell utilitzà per a anotar-hi les modificacions que hauria volgut introduir al text sotmès pels ponents.¹⁸ En ésser sancionada la Base 8ª pretenia, per exemple, que la suprema representació del País fos investida en «tres alts funcionaris nomenats per les Corts, un per cada braç, els quals constituïran la Diputació de Catalunya», i que designarien els secretaris d'Interior, d'Hisenda, de Foment i de Relacions extraregionals que haurien de formar el Poder executiu. La Diputació també nomenaria set magistrats inamovibles entre persones de «certa elevada categoria» que constituïrien la Suprema Autoritat Judicial, la qual, ultra el fet de vetllar per la recta administració de justícia, tindria competència per a exigir responsabilitats a les autoritats i als funcionaris.

A l'Assemblea de Manresa, la tarda del 26 de març, Prat no pogué fer prevaler els seus punts de vista¹⁹ ni tan sols quan remarcà la conveniència d'infondre un contingut ideològic al text fonamental.²⁰

18. A.P., P.V, C 4/11.

19. Copio de la premsa catalanista: «El senyor Prat de la Riba defensa una esmena a la part orgànica de la Constitució. Diu que el catalanisme no ha de reduir-se a les aspiracions, en reivindicació de la personalitat política de Catalunya, sinó que ha d'ésser un programa complet social i polític, fixar la importància que ha de concedir-se als elements filosòfics i als històrics en redactar-se la Constitució. Parangona les lleis actuals a les lleis antigues catalanes; demostra la superioritat de les darreres, sobretot atenent les circumstàncies històriques. L'esmena que defensa tendeix a evitar les infraccions de la Constitució el dia del triomf, tancant la porta a tot «ressabi» de parlamentarisme. (Es molt aplaudit). El senyor Roger ataca l'esmena per proposar-se, al seu concepte, crear un poder més, afirmant que fóra una roda «innecessària» («La Renaixença», 27-III-1892). «Don Enric Prat de la Riba llegeix un treball ple de doctrina en defensa d'una esmena establidora d'un poder harmònic. A això s'oposa, amb vigorosa dialèctica, el senyor Roger.» («La Veu de Catalunya», 3-IV-1892).

20. «Una constitució» — digué Prat — «no pot ésser quelcom aïllat en la vida d'un poble, sinó que ha de brollar de les entranyes mateixes de la societat constituïda; tenint les seves arrels en el passat, ha de viure en l'avui tot mirant cap al pervindre.» I afegí en aquest punt: «En tractar de formular un projecte de Constitució, el primer problema que s'ha de resoldre és determinar com han de compenetrar-se mútuament l'element històric i l'element filosòfic, entenent per tal, no la filosofia pura tan impròpia de les ciències político-socials, sinó la filosofia política experimental formada per la inducció, que ha crescut en el camp de la Societat i de la Història.»

A l'última sessió quedaren sancionades les Bases per a una Constitució que, en el futur, hom havia de denominar les Bases de Manresa, i en la qual foren concretades les aspiracions catalanistes d'estructuració d'una Regió autònoma dins el quadre institucional de la Monarquia espanyola. «En conjunt» —segons opina Rovira i Virgili— «estaven inspirades en la fórmula federalista amb algunes concessions al vell règim de Catalunya».²¹

En els tres anys successius, la Unió Catalanista celebrà assemblees en altres poblacions catalanes: a Reus, on fou estudiada la manera de dur a la pràctica els acords presos a Manresa; a Balaguer, on va ésser sancionat un projecte de sistema tributari, i a Olot, on fou considerat un pla conjunt d'obres públiques per a tot Catalunya.

Prat de la Riba no hi participà, malgrat seguir formant part de la Unió i ostentar-hi —com indicaré més endavant— càrrecs directius dels quals se serví per a manifestar determinats punts del seu ideari. L'explicació de les tals abstencions rau en el pragmatisme de Prat. El seu tarannà realista li féu considerar escèpticament tots aquells projectes massa utòpics. Ell mateix, en un passatge d'un escrit periodístic en què fa una història del catalanisme fins als seus dies, diu:

«De primer, els precursors, els de les reivindicacions platòniques embolcallades en ambients indefinits de poesia. Després, els primers organitzadors, els de les organitzacions romàntiques i de parada, que juguen amb admirable serietat a eleccions, diputats i ministres, i legislen candorosament per a la Catalunya de l'avenir.»²²

I en un altre en què justifica la seva posició, escriu:

«Havia arribat l'hora de tots nosaltres desitjada d'organitzar políticament les forces catalanistes; els més experts dels nostres devaners, amb les primícies del nostre concurs havíem constituït la Unió Catalanista i formulat un programa: les Bases de Manresa, que després els baladrers del Parlament haurien de fer tan famoses. Però tot quedava igual; una assemblea equivalent a la clàssica sessió inaugural d'abans era l'única obra de la nova entitat.»²³

Anteriorment a la publicació del citat article, explicava que havia continuat a contracor essent membre de la Directiva de la Unió Catalanista fins que es veié obligat a deixar-la.

«Per mantenir la Unió vàrem deixar sense correctiu manifestacions obertament contràries a les Bases de Manresa fetes en ocasions i en llocs que agravaven la seva inoportunitat; per la Unió vàrem abandonar la Junta Permanent...»²⁴

21. *Resum d'Història del Catalanisme* (Barcelona, 1936; «Col·lecció Popular Barcino», 125), pàg. 73.

22. *En Cambó*, «La Veu de Catalunya», 8-IX-1905.

23. *En Puig i Cadafalch*, «La Veu de Catalunya», 7-IX-1905.

24. *Una comunicació*, «La Veu de Catalunya», 12-I-1900.

L'inici de la seva important participació en les tasques de la Unió Catalanista coincideix amb la seva

COL·LABORACIÓ A LES PUBLICACIONS CATALANES

la més destacada de les quals fou «La Renaixença» — o «La Renaixensa», per citar el seu titular amb impropietat ortogràfica però amb més exactitud històrica —, diari que Angel Guimerà i Pere Aldavert començaren a editar el 1881, però que sortia des del 1871 com a revista d'igual denominació i redactada més o menys pels mateixos elements que havien publicat, al temps de la Revolució de setembre, «La Gramalla», partidaris d'un catalanisme historicista i apolític en oposició al criteri de Valentí Almirall.

Hi hagué un moment — ho explica Prat de la Riba — que el diari

«tenia una vida molt pobre; nosaltres, plens de delit de fer, sentíem que no podien obrir-se les nostres reivindicacions sense una premsa forta i lligada, i vàrem oferir a l'Aldavert el nostre actiu concurs a canvi de la seva promesa de gastar en millors materials del mateix diari, l'augment de subscripció i d'anunci que la nostra cooperació li portés»,

diu al pròleg de *Regionalisme i Federalisme*²⁵ en un paràgraf on és indicat, com a nota de peu de pàgina, que:

«vàrem entrar amb aquestes condicions a “La Renaixença” en Puig i Cadafalch, en Gallissà, en Moliné i Brasés i jo. En Duran ja hi escrivia i va seguir amb nosaltres».

Per cert que, segons refereix Josep Pla,²⁶ la col·laboració de Lluís Duran a «La Renaixença» fou completament ignorada, durant molt de temps, pel seu pare; una altra prova del distanciament que existia entre Manuel Duran i Bas i la jove generació catalanista. Aquesta hi aportà, com era natural, un esperit més combatiu que coexistí amb les manifestacions líriques i nostàlgiques pròpies del tarannà dels més ancians, partidaris del regionalisme «ben entès».

Prat de la Riba es referí, una vegada, a la manca de coherència doctrinal en «La Renaixença», periòdic al qual

«al costat d'articles distingint entre la Pàtria petita i la Pàtria gran, hi sortien solts del qui escríu aquestes ratlles sentant els fonaments de la doctrina nacionalista».²⁷

25. *Op. cit.*, 31-32.

26. *Cambó. Materials per a una història d'aquests últims anys*, I (Barcelona 1928), pàg. 165.

27. *Una comunicació*, «La Veu de Catalunya», 12-I-1900.

Abans que els elements juvenils fessin sentir llur influència a l'esmentat diari, cosa que no s'esdevingué pròpiament fins al començament de 1895, Prat hi publicà el 1891 només un article titulat *Un manifest carlí*, en el qual glossava unes manifestacions recents de Vázquez de Mella, el 1892 un altre (*Quan esperem?*), en el qual protestava contra la tasca destructora del Dret català per part dels poders judicial i legislatiu de la Monarquia espanyola. El 1893 n'hi publicà dos: un amb el títol *La «amicitia» moderna*, que era una crítica dels costums de l'oligarquia política madrilenya, i un altre (*La vida regional*), on discrepava de Joan Maragall²⁸ per la interpretació un xic despectiva que, al seu entendre, el gran poeta havia fet del regionalisme en uns comentaris a la conferència del regionalista gallec Alfredo Brañas.²⁹ L'escrit pratià de referència és del mes de març. El mes de juny es llicencia en Dret, i tot seguit es posa a preparar la tesi del doctorat, els cursos per a l'obtenció del qual ha d'atendre a partir del març de 1894, a Madrid, d'on retorna a mitjan juliol amb el preat títol després d'haver defensat molt brillantment el treball. Més tard convertirà aquest treball en llibre: *La Ley jurídica de la Industria*, i l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona el premiarà l'any següent.

Probablement abans de partir cap a Madrid publicà, el dia 3 de març, uns comentaris molt elogiosos a la conferència que el doctor Torras i Bages féu a l'entitat de la qual era consiliari, la que posteriorment s'anomenà Cercle — de primer Círcol — Artístic de Sant Lluç, catalanitzant el seu títol originari castellà, cosa que incidentalment suggereix l'articulista en preguntar al final de l'escrit:

«Per què, doncs, els simpàtics socis del Círcol de Sant Lluç, tan enemics de convencionalismes i artificis, no abandonen la ridícula convenció de batejar en castellà un centre que pensa i obra a la catalana?»

Aquell estiu de 1894 enllesteix, amb el seu amic Pere Muntañola, el *Compendi de la Doctrina Catalanista* que guanyarà el premi convocat pel Centre Català de Sabadell, i al començament de 1895 assumeix, juntament amb dos condeixebles seus, la responsabilitat de publicar la «*Revista Jurídica de Cataluña*» i assegurar-ne la continuïtat.

Pels motius expressats interromp la seva col·laboració a «*La Renai-*

28. Malgrat l'afecte que es tingueren Prat de la Riba i Maragall, del qual es donaren, recíprocament, moltes proves, el nomenament, per la intervenció de Prat, de membre de l'Institut d'Estudis Catalans a favor de Maragall, la presència d'aquest a la Comissió d'homenatge a l'home de govern, que li oferia l'edició de *La Nacionalitat Catalana*, etc., també hi hagué divergències de criteri, sostingudes amb noblesa com corresponia a llurs temperaments: la rèplica de Prat titulada *Jornades catalanes* («*La Veu de Catalunya*», 27-IV-1904), als cèlebres articles maragallians *Les reials jornades* (del 6 al 19-IV), i la negativa de Maragall a la proposta de Prat, el mes d'agost de 1905, d'incloure el seu nom en una candidatura catalanista de diputats a Corts.

29. *La vida regional*, «*Diario de Barcelona*», 11-III-1893.

xença», que no serà represa fins el primer de gener de 1896 amb l'article *Déu té un bastó...* En realitat, aquest article constitueix una severa acusació contra els seus compatriotes, abaltits en un prolongat abstencionisme polític, i que ara comencen a sentir els desastrosos efectes de les campanyes colonials, que probablement haurien pogut ésser evitades si els catalans no haguessin defugit llurs responsabilitats en les tasques col·lectives.

El mateix any publica *La dominació castellana*, escrit en el qual denuncia el monopoli que exerceix Castella en el Govern d'Espanya, i un altre, redactat amb idèntica intenció, que titula *Les indústries polítiques*; però abans —el 19 de febrer i el 4 d'abril— hi insereix dos valents articles: *A en «Clarín»*, de fort contingut polèmic, puix que anaven destinats, el primer, a rebatre l'escrit que el literat i crític Leopoldo Alas, que popularitzà l'esmentat pseudònim, havia redactat per al periòdic barceloní «La Publicidad» el 7 de gener, i el segon, a contestar la rèplica d'aquell apareguda al mateix diari el 7 de març, textos, un i altre, en els quals Alas menystenia la llengua i la literatura catalanes. Prat, a més de desvirtuar, una per una, les afirmacions pretensioses de *Clarín*, delimitava les cultures respectives i, en definitiva, deduïa de tal delimitació l'existència d'una nacionalitat distinta.

Amb un article del febrer de 1897, titulat *L'hereu escampa*, en el qual retreia a les tradicionals minories governants el fet d'haver dilapidat l'Imperi espanyol (cal no oblidar que havia recomençat la insurrecció cubana que ben aviat portaria al desastre), i amb un altre escrit —també del mes de febrer, però de l'any següent—, en el qual aprofita la notícia de l'aparició recent d'una tesi doctoral per exposar algunes de les seves opinions —no precisament favorables— respecte a la Universitat del seu temps,³⁰ posa fi a la seva col·laboració a «La Renaixença», perquè les insercions corresponents als dies 11, 12 i 13 de febrer són, en realitat, reproducció d'una conferència que Prat pronuncià el dia 10 a l'Ateneu i a la qual em referiré aviat. Al llarg del 1897 publica tres treballs al setmanari barceloní «La Veu de Catalunya», que havia fundat, el 1893, el primer president del Centre Escolar Catalanista, Narcís Verdaguer i Callís. El mes de gener hi publicà un article sobre les marques dels vins, i en comentar l'anuàció, per part del ministre de Foment, d'unes concessions de marques atorgades a colliters, criticava el capteniment d'uns governants que semblaven voler perjudicar els administrats en lloc de beneficiar-los. El 6 de juny hi publica un segon article sobre *La noblesa catalana*, que

«ja no és noblesa ni catalana. És una mena de mòmia, com les d'Egipte. Abans era un cos viu, fort i musculós: varen treure-li s'esperit [...] Va deixar de ser catalana i ja no és res».

30. És l'article citat a la nota 10 del cap. I.

El tercer article, que aparegué el 10 d'octubre, anava encapçalat amb les paraules *Una altra prova*, puix que, segons Enric Prat de la Riba, el discurs inaugural del curs acadèmic pronunciat pel catedràtic de Dret civil de la Universitat de Barcelona, Modesto Falcón, fornïa una prova més de l'hostilitat de les altes esferes de l'Administració envers el Dret català.³¹

Aquell mateix any Prat de la Riba havia iniciat una tercera col·laboració en una publicació comarcal: el setmanari «Les Quatre Barres» — o, per citar-lo també amb l'ortografia de l'època, «Las Cuatro Barras» —, subtitulada «Portaveu del Centre Catalanista» de Vilafranca del Penedès, aplec d'elements tan actius i entusiastes, que fins i tot intentaren — debades — lluitar contra la màquina caciquista fent presentar Joan Permanyer com a candidat regionalista pel districte, a les eleccions de diputats a Corts del mes d'abril de 1898.

A «Les Quatre Barres» Prat publicà alguns articles que ja havien aparegut abans a la premsa barcelonina, com *Les marques dels vins* i *Déu té un bastó...*, però també hi inserí treballs originals i importants.

Un d'ells és el text del seu discurs al local del Centre Catalanista vilafranquí la vetlla del 27 de maig de 1897, que no llegí personalment, sinó que ho féu un tal Bordas, membre d'una entitat catalanista de Barcelona.³² Martí Esteve, el primer biògraf de Prat, es refereix al parlament en qüestió, i diu:

«Ple de lirisme clamava Prat de la Riba en començar el discurs: "L'Edat mitjana retorna!"»,

i a continuació l'extracta referint que — segons l'orador — l'Edat mitjana fou l'era de les autonomies que es perderen amb el Renaixement, que introduí el cesarisme, del qual davallà l'absolutisme i, d'aquest, la Revolució francesa, contra l'esperit de la qual hom anava reaccionant, principalment per obra del Romanticisme que implicà un corrent neomedievalista i «per ell repetia» — conclou Esteve — «L'Edat mitjana retorna».³³

El resum és fals. En realitat, el panegirista de l'home de Govern que acabava de morir, esquematitzà la dissertació de Prat a la Joventut Catòlica de Barcelona el desembre de 1897, com ja he referit. En aquest error caigué Rovira i Virgili,³⁴ i la cosa és disculpable si hom té en compte l'escassa documentació de què disposava l'historiador i gran periodista escrivint de l'exili estant; però hi ha tornat a caure, inexpli-

31. També el criticà Joan Maragall a l'article *El discurso del Sr. Falcón*, «Diario de Barcelona», 7-X-1897.

32. Inserit a les edicions corresponents als dies 30-V i 6 i 13-VI-1897.

33. *Op. cit.*, 29.

34. En el treball *Idees jurídiques de Prat de la Riba* (inclòs en l'obra citada), 246.

cablement, Solé i Tura, que fins i tot cita — entre cometes — l'extracte equivocant de Martí Esteve.³⁵

El text de Prat de la Riba llegit al Centre Catalanista de Vilafranca no comença — ni acaba — amb cap profecia de retorn de l'Edat mitjana. Senzillament, la lectura s'iniciava amb una invocació a la memòria de Pere Secases i Pernal, notari de la vila, president de la Junta del Centre i director de «Les Quatre Barres», que havia mort el 18 del mes anterior,

«com n'han mort tants d'altres fins ara, sense haver pogut esplaïar l'última mirada en la Terra de Promissió».

L'única al·lusió a l'Edat mitjana continguda en el text pratià és la feta en rebutjar els atacs dels adversaris del catalanisme, que el critiquen per implicar — segons ells — una regressió, una ideologia contrària a la tendència general a establir formes d'organització política d'abast cada vegada més gran:

«els que han argumentat, durant aquesta campanya — que han estat pocs i encara de passada, perquè és més fàcil insultar que combatre seriosament amb raons sòlides — han fet l'argument de sempre; el gran argument que tots nostres enemics raonen, grans i xics, savis i ignorants, conservadors i progressistes; l'argument que, després de passar per cent mil formes diverses va a morir a les planes dels periòdics satírics, en la figura raquítica i espel·lifada d'un trobador de l'Edat mitjana que canta al peu d'un castell senyorial, l'argument de retrocés, del pas enrera. El catalanisme — diuen — significa en la doctrina de la constitució dels Estats una retrogradació, la tornada al clan i a la tribu. Aquells que són menys saberuts, amb els clans no s'hi emboliquen; parlen només del Feudalisme...»

De fet, la peroració pratià constitueix una crítica a determinats corrents iberistes que llavors estaven de moda a Madrid. Portugal — venia a dir — no estarà mai disposat a unir-se amb Espanya i córrer el risc de quedar absorbit per ella, mentre Castella, que domina la màquina estatal espanyola, no hagi donat proves fefaents d'haver renunciat a tota velleïtat annexionista amb la satisfacció prèvia de les reivindicacions que tenen plantejades altres nacionalitats hispàniques.

De totes les col·laboracions de Prat a «Les Quatre Barres», la que presenta un to més medievalista, i encara ho sembla més pel tema tractat que no per l'orientació ideològica, és la que publicà al número corresponent al dia 11 d'agost de 1897, que els editors del full vilafranquí volgueren dedicar a la commemoració del mil·lenari de la mort de Guifré el Pilós, «Fundador de la nacionalitat catalana», com precisen els redactors del setmanari, els quals, en una nota editorial molt contundent, rebutgen per a ells el qualificatiu de *regionalistes*, perquè

«volem constituir la Nació catalana aixecant-la sobre els vers fonaments, per això el nom que ens correspon és el de nacionalistes»,

35. JORDI SOLÉ I TURA, *Catalanisme i revolució burgesa. La síntesi de Prat de la Riba* (Barcelona 1967), 225.

i aprofiten l'efemèride per a canviar la capçalera del periòdic anteposant al subtítol que indicava la seva condició de portaveu del Centre el de «Setmanari nacionalista».³⁶

L'article de Prat en aquell número, publicat d'una manera tan solemne, es titula *La nacionalitat i l'Estat* i, també, en justificar el record que hom vol retre al gran comte de Barcelona, mort el 897, hi rebla els seus arguments nacionalistes:

«mai la vida d'una nacionalitat podrà ser completa si no disposa d'un Estat que s'inspiri en son esperit, que tradueixi son caràcter i porti al concert dels pobles la orientació especial de la seva política [...] Per això s'anomena usualment pares i fundadors de la nacionalitat els qui l'han feta lliure, els qui li han donat un Estat propi, nacional, per això a Wifred i a Jaume I venera la gent catalana; l'un va crear l'Estat català, l'altre va eixamplar-lo fins a confondre ses fites amb el termenal de la raça catalana».

Després de l'anterior exposició de la labor desenrotllada per Prat de la Riba com a col·laborador de la premsa barcelonina i comarcal, cal fer una mica de marxa enrera per a al·ludir a dues fites importants en la bibliografia pratiana que hom ha d'intercalar enmig de la referida tasca periodística. La primera és constituïda pel

«COMPENDI DE LA DOCTRINA CATALANISTA»

que, com he dit abans, redactà conjuntament amb el seu amic Pere Muntañola, el qual preparava una *Doctrina nacionalista*, per participar al concurs convocat pel Centre Català de Sabadell «amb l'objecte de premiar un catecisme semblant al catecisme foral de Navarra»,³⁷ i que resultà premiat.³⁸ Serà millor que l'autor més destacat d'aquell llibret, publicat el 1894 en una edició de luxe i una altra de popular de cent mil exemplars, ràpidament esgotada, ens expliqui ell mateix el seu contingut:

«En aqueix Compendi varem posar-hi tota la novella doctrina, traient-ne només la terminologia pròpia, substituïda per la terminologia llavors més generalitzada: sota els noms vells hi van fer passar la mercaderia nova i va passar. Des del tema tret de la Crònica del comte d'Urgell en el qual s'afirma l'oposició entre els pobles català i castellà, i la subjecció del nostre poble, fins a la fórmula sintètica de les nostres reivindicacions: «Catalunya pels catalans», va desfilant, en preguntes

36. Segons l'obra de JOAN TORRENT i RAFAEL TÀSIS, *Història de la Premsa Catalana*, II (Barcelona 1966). El canvi de subtítols provocà un cert rebombori a Vilafranca. Alguns lectors es donaren de baixa de la subscripció.

37. MARTÍ ESTEVE, *Op. cit.*, 23.

38. En una carta d'Enric Prat de la Riba a Josep Carné, del 10-VIII-1891, reproduïda com a Apèndix núm. 42 en l'obra citada d'OLIVAR i BERTRAND (pàg. 389), Prat diu que hi concorregué Josep Coroleu «que ara dos anys va ésser president de l'Ateneu. Haver derrotat gent així ja dona més gust.»

i respostes, tota la doctrina nacionalista. Tot hi és, el més granat: que només hi ha pàtries d'una sola mena; [...] que l'Estat és una entitat artificial que es fa i es desfà per la voluntat dels homes, mentre la pàtria és una comunitat natural, necessària, anterior i superior a la voluntat dels homes que no poden desfer-la ni mudar-la. I definida la pàtria amb els seus caràcters fonamentals es defineix Catalunya demostrant que té tots els atributs que fan la Pàtria o Nació.»³⁹

La segona aportació doctrinal de Prat, començada els anys posteriors a l'Assemblea de Manresa, no transcendí al gran públic: és caracteritzadament tècnica perquè anava destinada a uns lectors especialitzats en qüestions de Dret; em refereixo als treballs que publicà a la

«REVISTA JURÍDICA DE CATALUÑA»

que he citat fins ara amb la seva primitiva denominació castellana, bé que després catalanitzà el títol. Abans que hom hi efectués el canvi de capçalera, anà inserint alguna col·laboració en català, de manera que els primers escrits de Prat de la Riba són redactats en castellà però «no en un castellà ja passador, sinó excel·lent [...], àgil, autèntic, alhora lliure de casticismes rebuscats i de frases mentalment traduïdes del català», com opina un escriptor tan depurat i sensible com Rovira i Virgili.⁴⁰

Tanmateix no fou un simple col·laborador de la «Revista Jurídica», sinó tot un puntal o animador dels seus primers anys, atesa la gran formació que tenia, que fins i tot hauria estat catedràtic si s'ho hagués proposat, i el seu tarannà,⁴¹ tan ben definit, igualment, per Rovira i Virgili⁴² com el d'«un jurista que no vol ésser advocat».

Pel febrer o març de 1895 — explica Narcís Pla i Daniel⁴³ — foren convocats pel catedràtic de la Universitat de Barcelona Josep M. Planas i Casals al bufet d'avocat que tenia obert a la Plaça Reial, els seus ex-deixebles Jaume Torné i Alerany, Enric Prat de la Riba i el mateix narrador, als quals Planas exposà que el Col·legi d'Advocats de Barcelona i l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació havien acordat d'editar una revista destinada principalment als juriconsults de Catalunya, i que ell,

39. Pròleg a *Regionalisme i Federalisme*, pàg. 31.

40. *Les idees jurídiques de Prat de la Riba*, dins l'obra citada, pàg. 141.

41. «A desgrat de la seva intensa preparació jurídica, en Prat no fou ni passant d'avocat. Una sola vegada intentà exercir la carrera en una causa criminal promoguda per un masover de les terres del seu pare, i no va tenir èxit. La timidesa, ben coneguda pels seus companys d'estudis, l'apartà de l'oratória, i aqueixos companys foren els qui s'encarregaren de les causes que al principi havien arribat al bufet d'avocat d'en Prat», diu OLIVAR I BERTRAND, 126-127.

42. *Les idees jurídiques de Prat de la Riba*, dins l'obra citada, pàg. 27.

43. *En Prat de la Riba i la «Revista Jurídica de Catalunya»*, «Revista Jurídica de Catalunya» (març 1918).

a qui havia estat confiat l'encàrrec de pilotar-la, no estava decidit a assumir-ne la responsabilitat si no comptava amb l'ajut dels distingits antics deixebles que havia cridat. De l'entrevista sortí el compromís que Prat i Pla i Daniel redactarien uns comentaris diversos sobre notícies d'actualitat que podrien tenir interès per als professionals: l'aparició d'un tractat o d'una monografia, la promulgació d'una disposició estrangera, la conferència d'un jurisconsult...

A la secció, que hom titulà «Miscelánea jurídica», Prat de la Riba — molt més que Pla i Daniel — hi abocà un gavadal d'opinions i de comentaris d'extraordinari interès, gairebé comparable, en el parer de Rovira i Virgili, al que ofereix l'obra capital pratiana:

«El Prat de les *Misceláneas* és ben bé, per l'estil, per la psicologia i per les idees essencials, el Prat que ens fan conèixer els altres escrits seus; però hi trobem opinions precises sobre problemes i casos concrets que no trobem en cap altre lloc. Gosem dir que si el Prat de *La Nacionalitat Catalana* és el millor Prat, el de les *Misceláneas* és el Prat més complet. El seu llibre és com una casa amb sol i un amplíssim finestral obert de cara al migdia. Les seves *Misceláneas* són una casa amb balcons i finestres i espilleres que s'obren en múltiples direccions [...] Hi ha en aquells articles tanta riquesa de temes i tanta amplitud de visió que poden servir per a formar-se una idea força completa i exacta dels corrents jurídics i dels problemes de Dret públic i privat a la fi del segle.»⁴⁴

La seva col·laboració a l'òrgan del Col·legi i de l'Acadèmia dels juristes barcelonins revela una informació extraordinària. Podem dir que gairebé estava al dia de tot el que hom publicava en matèria de Dret, d'Economia o de Sociologia a França i a Itàlia, ja fos d'una manera directa, ja a través de comentaris apareguts a les revistes especialitzades i de les quals he donat, al capítol primer, un índex impressionant.

Un jurista tan preclar com Joan Martí i Miralles, que considerà globalment les *Misceláneas* de Prat,⁴⁵ diu que, aquelles, ultra confirmar les seves qualitats d'escriptor i de revelar una sòlida formació històrica i filosòfica, ensems que una profunda espiritualitat cristiana, podien ésser classificades en dos grups. Un d'ells, el componien els treballs de tipus històric, com el titulat *Sentido de la frase «familia pecuniaque»*,⁴⁶ on fa una exposició erudita de l'evolució de la família romana, i amb el qual «sapigué deixar a les planes de la nostra Revista una de les joies més preuades de la literatura històrico-social moderna», la institució de la pubilla,⁴⁷ els orígens del règim municipal als regnes de Lleó i de

44. *Les idees jurídiques de Prat de la Riba*, 139.

45. *MisceHànica de les misceHànies jurídiques d'en Prat de la Riba*, «Revista Jurídica de Catalunya» (març 1918).

46. 1895, pàg. 452.

47. 1895, pàg. 139.

Castella,⁴⁸ la indissolubilitat de determinades formes del matrimoni romà,⁴⁹ etc.

Les altres *Miscelánneas* són de filosofia política, com els comentaris titulats *El parlamentarismo y la psicología colectiva*,⁵⁰ *Bancarrota del parlamentarismo*,⁵¹ *Teoría del individualismo*,⁵² *El Federalismo*⁵³ o *Reacción en favor del régimen corporativo*,⁵⁴ bé que, alguna vegada, es remunta a la pura filosofia jurídica, com en els treballs *El positivismo en Castilla*,⁵⁵ *La promulgación de las leyes*⁵⁶ o *El Derecho civil y los pobres*.⁵⁷

També tracta de temes de Sociologia, en general, com, per exemple, a *Etnología*,⁵⁸ *Psicología de las multitudes*,⁵⁹ *El método propio de las ciencias sociales*,⁶⁰ *Las clases sociales en la Antigüedad*⁶¹ o *El feminismo*,⁶² però no s'oblida d'assenyalar la promulgació, en diversos països europeus, de normes i reglamentacions del treball, l'adopció de noves formes d'organització comunitària o laboral o la introducció d'altres mètodes pedagògics, com en les «miscel·lànies» *El trabajo a domicilio y el trabajo en los talleres*,⁶³ *El desarrollo de la legislación industrial y social en Inglaterra*,⁶⁴ *Algunas fábricas modelo en Inglaterra*,⁶⁵ *Las cooperativas de producción y la agricultura danesa*,⁶⁶ *La asociación sindical de obreros tipógrafos*,⁶⁷ *Las «écoles ménagères» en Bélgica*⁶⁸ o *El problema de la Enseñanza secundaria*.⁶⁹

Sovint, la recensió d'un llibre o d'un article li serveixen per a manifestar la seva devoció al Dret civil català. Així, a *El régimen sucesorio y la crisis agrícola*⁷⁰ aprofita la notícia de la lectura a la Société de Législation Comparée de París d'un treball de Blondel sobre la successió dels béns immobles en determinats territoris alemanys per remarcar les excel·lències del nostre sistema:

48. 1896, pàg. 765.

49. 1896, pàg. 934.

50. 1895, pàg. 50.

51. 1898, pàg. 440.

52. 1896, pàg. 930.

53. 1897, pàg. 810.

54. 1897, pàg. 568.

55. 1895, pàg. 292.

56. 1896, pàg. 209.

57. 1898, pàg. 347.

58. 1900, pàg. 303.

59. 1895, pàg. 40.

60. 1897, pàg. 21.

61. 1898, pàg. 23.

62. 1899, pàg. 284.

63. 1896, pàg. 923.

64. 1897, pàg. 21.

65. 1897, pàg. 493.

66. 1897, pàg. 501.

67. 1903, pàg. 553.

68. 1896, pàg. 618.

69. 1899, pàg. 351.

70. 1898, pàg. 432.

«Para nosotros, que hemos visto rudamente combatido el Derecho catalán con motivo de instituciones como la libertad de testar, los heredamientos y los fideicomisos familiares por juristas educados en la tradición jurídica castellana, es un motivo de satisfacción descubrir constantemente nuevas armonías entre nuestro Derecho civil y las modernas orientaciones de la Ciencia y de la Legislación.»

D'una manera semblant s'expressa⁷¹ en *La libertad de testar y el sistema de división forzosa de la herencia*, comentari que publicà en aparèixer l'obra d'Henri Coulon sobre aquesta matèria.⁷²

A la revista en qüestió no solament defensava les nostres institucions jurídiques; si s'esqueia, manifestava d'una manera rotunda punts fonamentals del seu ideari catalanista, com en revelar, per exemple, l'autèntica estructura plural de la Monarquia espanyola en el comentari següent:

«Aplicar una constitución federal a Portugal, pueblo homogéneo, sería tan absurdo como lo es mantener una constitución unitaria en España estando, como está, compuesta de tres nacionalidades diferentes: la catalana, la castellana y la éuscara, amén de Galicia que pertenece a la portuguesa.»⁷³

Per a això calia distingir Espanya de Castella, conceptes que hom tendeix a confondre. Els confonien, segons ell, molts sociòlegs:

«El Estado español, a los ojos del sociólogo que no se cura de frases con que se engañan los hombres mutuamente, ni de declaraciones constitucionales y legislativas con que se oculta a los pueblos la realidad de las cosas, es pura y simplemente la continuación y desarrollo del Estado castellano, es el propio Estado castellano bautizado de español.»⁷⁴

Els confonien els juristes:

«No es exacta la frase de descentralización jurídica aplicada a la situación del Derecho en España, sencillamente porque no ha habido, ni hay, en España, un centro jurídico. Podrá sí llamar Derecho español — con la misma propiedad con que hacen de la lengua castellana la lengua española — al derecho castellano, pero semejante denominación no es exacta en el orden de la ciencia ni admisible en el de la Justicia.»⁷⁵

Els confonien els historiadors de les idees com ho feia el qui signava un treball sobre *La tradición política española*, puix que

«el contenido de la obra no justifica por completo el título que ha adoptado el autor de este libro, porque la tradición política española en el sentido de unidad de doctrina no parece; antes al contrario, tal

71. Vegeu ENRIC JARDÍ, *Prat de la Riba, jurista*, «Destino», 29-VII-1967.

72. 1899, pàg. 279.

73. *El estado federal y la constitución de Estados*, 1897, pàg. 179.

74. *Efecto de las anexiones territoriales sobre la deuda del Estado fraccionado anexionado*, 1896, pàg. 772.

75. *O Direito catalão (Comentario de Martins de Carvalho en la Revista: O mundo legal e judiciario)*, 1896, pàg. 44.

vez un examen profundo descobriria, en los datos que contiene, dos corrientes científicas, dos grandes escuelas, dos tradiciones: la tradición de la España central o castellana, que en los escritores que se apartan de la orientación eclesiástica aparece francamente absolutista, y la tradición de la España oriental o catalana, favorable a la armónica combinación de los poderes y que, aún en los casos en que más eleva y exalta el poder real, afirma la superioridad de las leyes sobre la voluntad caprichosa de los príncipes».⁷⁶

Les *Misceláneas* d'Enric Prat de la Riba sovintegen molt en la «Revista Jurídica» del 1895 al 1899. Després, en intensificar la seva activitat política, les va espaïant fins que desapareixen. Tanmateix hi continua col·laborant esporàdicament. El 1901 hi publicà un extracte de la seva obra sobre els jurats mixtos com a instruments de solució de conflictes laborals,⁷⁷ que és continuat el 1902, any en què comenta el discurs anual d'obertura dels tribunals sobre el tema de la capacitat jurídica. Els anys 1906, 1907 i 1909 hi dóna fragments d'un estudi, el primer de Prat que hi és inserit en català, sobre els pagesos de remença, inacabat però molt interessant, que redactà per l'estímul rebut de la lectura de la cèlebre obra d'Hinojosa sobre el règim senyorial a Catalunya.

Com totes les seves coses, es tracta d'un treball aprofundit i preparat a consciència. La minuta, que he trobat al seu arxiu, de la bibliografia consultada per Prat abans de redactar aquest assaig ho confirma.⁷⁸

Finalment, el 1912, la «Revista» reproduïx la semblança que Prat escriví de Manuel Duran i Bas per a la sèrie de monografies sobre els grans juristes del segle XIX, editada per la Real Academia de Jurisprudencia y Legislación.

LES CORPORACIONS BARCELONINES

El 1895 i a Barcelona, els catalanistes comencen a dominar en algunes entitats que realment compten en la vida cultural i social de la ciutat. El predomini no fou obra de l'atzar, sinó curosament planejat, de forma que en la seva breu *Història del catalanisme*, abans citada, Antoni Rovira i Virgili pot parlar amb tota propietat d'una «campanya per la conquesta de les grans corporacions barcelonines»,⁷⁹ ja que la premsa catalanista no s'amagava de la tàctica, i anys després el mateix

76. 1897, pàg. 18.

77. *Los jurados mixtos para dirimir las diferencias entre patronos y obreros y para prevenir o remediar las huelgas*. (Memoria premiada por la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas en el concurso ordinario de 1900.) (Madrid 1901).

78. A.P., P.I, C 9/5. Hi ha, per exemple, obres de Joaquim Costa, Josep Coroleu, Fidel Fita, Joaquim Miret i Sans, Marca, Du Cange, Voltaire (*Mémoires au Roi sur les serfs du Jura*) i Rouvière (*Histoire des Paysans*). També hi ha notes preses a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, relatives a la Correspondència de la Generalitat de l'any 1449.

79. Pàg. 76.

Prat de la Riba confessava, a propòsit de la lluita iniciada i guanyada — no sense esforç — contra el caciquisme dels partits dinàstics alternants, que

«Vàrem dur a Guimerà a la Presidència de l'Ateneu i en Permanyer a la de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, i per primera vegada l'omnipotent cacic de Barcelona va veure desplegar-se davant seu un estol de gent que no es doblegava davant de les amenaces ni es deixava amansir amb promeses ni carícies.»⁸⁰

Guimerà fou elegit la tardor de 1895 i per al curs 1895-96 com a president de l'Ateneu Barcelonès, corporació en la qual ocupava la secretaria Joan Maragall. El gran dramaturg pronuncià — per primera vegada en aquella casa — el discurs reglamentari en català, fet que originà un formidable aldarull, del qual, en definitiva, resultà un triomf per a la nostra parla. La memòria que el secretari llegí en castellà en acabar el seu càrrec, dóna una idea molt pàhida de l'escàndol produït i de la transcendència de la millora, a causa de la voluntària circumspecció de la seva prosa administrativa:

«la momentánea discordia producida entre nosotros por ser en catalán el discurso del gran poeta Ángel Guimerà al inaugurarse las tareas del curso que presidía, era una discordia de buen agüero, pues demostraba que a nadie era indiferente la buena marcha del Ateneo y su significación en la cultura barcelonesa.»⁸¹

Joan J. Permanyer, en assumir la presidència de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, manifestà la seva catalanitat d'una manera no tan ostensible però igualment ferma i decidida, puix que el discurs inaugural pronunciat el 6 de març de 1896, tot i ésser fet en castellà, portava el títol prou significatiu de *Necesidad de que la vida jurídica de Cataluña sea catalana en todas sus esferas y manifestaciones*. També Maragall es referí — aquella vegada com a periodista — a l'impacte produït per les paraules del nou president de la Corporació, amb un comentari ple de matisos:

«Algunos parecían preocupados de que, desde el sillón presidencial, se les hubieran dicho tales cosas y otros tenían esto por buena señal.»⁸²

Enric Prat de la Riba no era membre de l'Acadèmia al moment que començà a catalanitzar-se, i mai no arribà a ésser acadèmic — potser a causa del tràgic escurçament de la seva existència, d'altra part tan fecunda des del punt de vista intel·lectual —, malgrat que Martí Esteve

80. Una altra batalla «La Veu de Catalunya», 12-III-1899.

81. Ateneo Barcelonés: Acta de la sesión pública celebrada en el día 30 de noviembre de 1896 (Barcelona 1896).

82. El discurso del Sr. Permanyer, «Diario de Barcelona», 18-III-1896.

afirma que el 28 de maig de 1895 Prat de la Riba fou admès com a membre numerari de la Corporació. Així i tot, col·laborà a les activitats de l'Acadèmia presidida per Joan J. Permanyer en redactar el text d'una exposició presentada al ministre de Gràcia i Justícia, amb la qual hom sol·licitava l'ús del català en diversos actes del procediment criminal, i que la Corporació, el 26 de març de 1896, acordà elevar al cap del Departament ministerial.

Prat, en el seu escrit,⁸³ demanava que fos autoritzada als acusats i testimonis nascuts a Catalunya la utilització de l'idioma propi, ja que, moltes vegades, resultaven perjudicats a causa d'un domini defectuós del castellà. Ho argumentava d'una manera molt convincent:

«En los círculos sociales, por los hombres que se dedican a la ciencia y a las artes y al ejercicio de las profesiones liberales, el empleo del idioma oficial está circunscrito a lo más estrictamente necesario y nunca trasciende la esfera de la especialidad de cada carrera o profesión; nunca llega a ser el lenguaje de toda su vida.»

Aquest fenomen, evident en el cas de persones il·lustrades, portava greus conseqüències si els qui eren involucrats en la justícia no tenien instrucció:

«hablar un idioma extraño, poco conocido, produce violencia y un malestar tan grandes que bastan por sí solos para explicar la frecuencia con que muchos testigos se encierran en una negativa sistemática.»

De poc servia posar uns intèrprets o traductors en els tribunals per a la gent il·letrada

«Si literatos eminentes, sin limitación de tiempo y en el reposo de su gabinete de trabajo, no han sabido traducir obras escritas en este lenguaje del pueblo, ¿cómo es posible que sepa hacerlo el intérprete que ha de trasladar en castellano al juez lo que acaba de decir, en idioma regional, el acusado o el testigo?»

Prat tingué una altra intervenció en la vida de l'Acadèmia de Jurisprudència, més lluïda que la que acabo de referir, que temo que degué romandre, pràcticament, dins l'anonimat. L'estiu de 1896 presentà un treball seu, intítulat *Ley jurídica de la industria*, al concurs que convocà la Corporació l'any anterior sobre el tema «Bases generales para la formación de un Código industrial». L'obra de Prat satisféu el Jurat, fou premiada i posteriorment editada⁸⁴ amb una dedicatòria al pròcer barceloní Eusebi Güell i Bacigalupi.

Tot i que els avenços de la legislació mercantil i les innovacions

83. El manuscrit complet és a A.P., P.I, C 9/7.

84. *Ley Jurídica de la Industria. Estudio de filosofía jurídica seguido de Bases para la formación de un Código Industrial* (Obra premiada por la Academia de Legislación y Jurisprudencia de Barcelona. Concurso de 1895 a 1896. Barcelona 1898).

introduïdes arreu del món respecte a regulació del treball i en el camp de la previsió social hagin envellit considerablement el seu contingut, hom pot llegir encara aquest llibre amb interès, puix que revela plenament la facilitat d'exposició que tenia el seu autor, i permet de conèixer l'abast de la seva informació i la precisió dels conceptes que s'havia format en una matèria jurídica relativament inèdita.

Prat de la Riba s'esforça a demostrar la substantivitat d'un Dret industrial — que avui anomenariem dret de l'empresa. Aquesta és designada per ell Casa industrial, una unitat adreçada a la producció, i de la qual analitza els elements que la componen: el patrimoni i els treballs mecànics i intel·lectuals que exigeixen, l'un i els altres, formes de protecció peculiar.

Pel seu tecnicisme no donaré més detalls d'aquesta obra, que acaba amb un projecte de llei de bases d'un futur Codi industrial, però sí que afegiré, als efectes del present estudi, que el dens assaig jurídic de Prat és farcit de referències a la realitat catalana, des de l'ús del terme «casa» com a sinònim de «nucli de béns, persones i relacions entre uns i altres» aplicat a Catalunya per la pagesia per a designar la unitat patrimonial familiar, i que fou emprat, àdhuc políticament, per a al·ludir a la Corona (la «Casa d'Aragó») fins al panegíric de les colònies obreres creades per la indústria tèxtil a les conques fluvials catalanes, passant per la citació d'una pastoral del bisbe Morgades de Vic, del 1892, sobre les classes necessitades, o un esment a les conclusions formulades per uns fabricants reunits, el maig de 1886, en una gran assemblea convocada pel Centre Català de Barcelona i que demanava que el Govern havia d'indemnitzar els industrials perjudicats pels canvis de política aranzelària.

L'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, presidida per Joan Josep Permanyer, s'adherí, el gener de 1896, a l'exposició que l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre havia elevat al ministre de Gràcia i Justícia en denúncia del que fou considerat com un atac al Dret vigent a Catalunya, després de la promulgació del Codi civil espanyol, per la forçada interpretació jurisprudencial que sancionava l'aplicació dels preceptes de la llei de procediments relatius al Consell de família, institució tutorial que era totalment aliena al nostre sistema.⁸⁵ Com he dit, la

85. Respecte a la forçada introducció en el sistema català de la institució del Consell de Família, diu J. DE CAMPS I ARBOIX en *Historia del Derecho catalán moderno* (Barcelona 1958): «El resultado final es una interesante lección de cosas: en Cataluña, al menos, y sospechamos que en todo el territorio español, la institución no se ha aclimatado, en especial el Consejo de familia, producto exótico — repetimos. La opinión ciudadana lo ha acogido con una indiferencia tal que poco se cumple de sus preceptos si no son las formalidades de su constitución judicial; ha carecido siempre del calor que habría de emanar de la moral que preside su nacimiento y su desarrollo; prueba, en definitiva, de que cuando el Derecho no vive como una palpitation popular, la ley no pasa de ser un expediente sin ulterior efectividad.»

defensa del nostre Dret no partí de l'Acadèmia, sinó d'una altra corporació, però se li uniren les entitats on influïen els catalanistes, o bé eren declaradament regionalistes, com l'anomenada Lliga de Catalunya. L'exposició que presentà aquesta darrera, i que se sumà a la que havia formulat l'Institut Agrícola, havia estat redactada per Prat, puix que es conserva escrit de la seva mà⁸⁶ el text que fou enviat al ministre i publicat a la premsa.⁸⁷ Emperò les activitats més importants que Prat de la Riba desplegà en les corporacions barcelonines catalanitzades en el darrer lustre del segle passat foren les que portà a terme a l'Ateneu, de la Junta del qual fou secretari durant el període 1896-97, coincidint amb la presidència exercida per Valentí Almirall, tot i que sembla que determinats elements de la Lliga de Catalunya havien pensat en Prat per al càrrec de president.⁸⁸ Tanmateix, malgrat les diferències de temperament i ideològiques entre ell i l'autor de *Lo Catalanisme*, un i altre es compenetraren prou perquè la respectiva actuació fos fecunda.

No cal dir que Almirall, que succeïa Guimerà, inicià la seva presidència amb un parlament dit amb tota naturalitat en la nostra llengua, però hom féu quelcom més: fou convocada una Junta general de socis per a reformar els estatuts de la casa, que dataven del 1872, per tal de fer possible l'ús del català en tots els actes i en tota la documentació de l'entitat. Així, en la memòria que preceptivament hagué de llegir Prat en finalitzar el curs, fa constar que:

«Havia d'acabar-se un dia o altre l'espectacle que l'Ateneu de Barcelona, de la capital de Catalunya, fos estrany al terror en què vivia i a l'esperit i a la naturalesa dels valuosos elements que el formaven; havia de desaparèixer la convenció d'uns Estatuts que feien forasters els naturals i naturals els forasters, la convenció d'un Ateneu sense caràcter, sense fesomia pròpia, fet amb un motlle manllevat, aquí on tants elements tenim per a donar-li una vigorosa individualitat, marcant-lo amb la fesomia de la terra. En una associació de gent intel·lectual com la nostra, el pes d'aquesta rutina va fer-se a l'últim intocable i un dia va arribar en què l'Ateneu va resoldre treure's la careta, ser el que havia de ser i presentar-se tal com era.»⁸⁹

86. A.P., P.I, C 9/6.

87. *Exposició de la Lliga de Catalunya al Ministeri de Justícia contra l'aplicació del Consell de Família*, «La Renaixença», gener de 1896.

88. A l'esborrany d'un llarg escrit titulat *El cisma catalanista 1898 (Història de petiteses)*, conservat a A.P., P.V, C 4/21, Prat de la Riba explica que Guimerà, a les acaballes del seu període presidencial, li indicà que ell era la persona més adient per a succeir-lo, però altres membres de la Junta presentaren la candidatura d'Almirall, i llavors Prat refereix que, considerant que l'autor de *Lo Catalanisme* tenia més drets que ell, i que ja era hora que hom reconegués públicament el valer de Valentí Almirall, sobretot quan, als darrers temps, els homes de la Lliga de Catalunya el combatien i procuraven de tenir-lo arraconat, es donà de baixa com a soci de l'Ateneu per tal de no destorbar la candidatura d'Almirall. Una vegada elegit aquest, Prat reingressà a l'entitat i, poc temps després, en fou nomenat secretari.

89. *Ateneu Barcelonès: Acta de la sessió pública celebrada a ..., el dia 17 de desembre de 1897 (Barcelona 1898)*.

Durant el període d'exercici de la secretaria de Prat de la Riba, l'entitat fou requerida perquè prenguéss determinades mesures enfront d'una qüestió que, si bé es referia a problemes d'ordre públic, puix que el requeriment procedia dels detinguts per l'atemptat terrorista del carrer dels Canvis Nous, implicava en definitiva l'adopció d'una posició moral:

«El 6 d'abril, la Junta Directiva va rebre una comunicació firmada per 71 presos del castell de Montjuïc, en la qual, després de moltes protestes d'innocència, declaraven que eren víctimes de molts i variats turments, i els descrivien amb tants i revoltants detalls, que la Junta Directiva va creure que tenia el deure de fer-la arribar a mans del Govern pel conducte del Governador civil, per tal que procedís segons justícia i mai pogués al·legar ignorància de rumors tan depressius per la seva autoritat com els que amb son silenci i sa passivitat tolerava. La iniciativa de la Junta Directiva de l'Ateneu no va trobar cap mena de ressò ni va merèixer la més senzilla resposta de les autoritats de llavors; ara els temps han canviat i la necessitat d'una informació que llavors tot just ens atrevíem a insinuar, ha estat reconeguda per la Reina Regent i el seu actual Govern.»

El que més interessa de remarcar, però, en el present comentari de la ideologia pratiana és el fet que la nova Junta de l'Ateneu projectà un cicle de conferències sobre temes catalans, en el qual participaren Valentí Almirall, Ramon d'Abadal, Bonaventura Bassegoda, Joaquim Casas i Carbó, Raimon Casellas, Lluís Domènech i Montaner, Lluís Duran i Ventosa, Pompeu Fabra, Eduardo Hinojosa, Joan Maragall, Joan J. Permanyer, Ramon Picó i Campamar, Antoni Rubió i Lluch, Santiago Rusiñol, Esteve Suñol... la llista dels dissertants no podia ésser més significativa.

També parlà Prat el 10 de febrer de 1897 sobre *El fet de la nacionalitat catalana*, escatint el concepte de nació que, per a ell, més que una idea jurídica o política era de tipus sociològic o històric. Després de passar revista als principals criteris determinatius de la nacionalitat, com la teoria fonamentada en la unitat geogràfica i la que parteix d'una homogeneïtat racial, que no el satisfien del tot, parlà del Romanticisme, que comportà, a mitjan segle passat, una valoració de les cançons, llegendes i poesies, i del que hom comprèn en l'expressió «literatures populars». D'aquestes hom deduí l'existència d'uns trets peculiars per a les de cada país, reveladores del que hom considerarà l'ànima dels distints agrupaments humans:

«la individualitat de les nacions surt de vivíssim relleu en les obres dels pensadors d'aquell segle, sobretot en les de l'home de les grans intuïcions, Herder».

Un altre dels fets indicadors de la pervivència de l'ànima dels pobles són els costums jurídics, a l'estudi dels quals es dedicarà

«l'Escola històrica, pressentida per Cujas i Vico i fundada per Hugo, Niebhur i Savigny [que] fou la reacció del dret viu dels pobles germànics contra la invasió d'una legislació estrangera, la francesa, que trucava a les portes de totes les nacions com a portaveu de la justícia universal i absoluta, del dret abstracte, disposat en els alambins de la raó dialèctica. El dret és un fruit de la consciència del poble, que el fa a sa semblança i segons ses necessitats; és un producte de l'esperit nacional, font de la vida tota del poble, principi i arrel de totes les manifestacions. No és obra arbitrària de la raó abstracta, sinó substància viva de l'organisme social, subjecta al procés del desenrotllament orgànic o de l'evolució natural. Cada poble té el seu dret, que és l'únic que s'emmotlla a les seves necessitats i respon a la idiosincràsia del seu temperament».

Un segon factor conformador de l'ànima popular és la parla:

«El poble que no ha sabut construir una llengua pròpia és un poble esguerrat, perquè la llengua és la manifestació més perfecta de l'esperit nacional i l'instrument més poderós de la nacionalització i, per tant, de la conservació i vida de la nacionalitat.»

L'esperit d'un poble, l'essència de la nacionalitat és, per tant, una síntesi ideològica de l'art, de la llengua i del dret, determinada tanmateix per condicionaments geogràfics i antropològics:

«l'esperit nacional no existiria, no s'hauria format, si l'estructura o la situació del territori no hagués sotmès els seus pobladors a les mateixes influències, si una barreja de les races no hagués engendrat certs tipus físics mitjans o bé fet prevaler una raça determinada sobre les altres, si la unitat de llengua no hagués buidat en un motlle únic el pensament nacional».

Prat de la Riba anà remarcant els elements que accentuen la individualitat del grup català en relació amb els altres pobles arrelats a la Península Ibèrica, i acabà dient:

«després d'això no haig d'afegir cap més paraula: si existeix un esperit col·lectiu, una ànima social catalana que ha sabut crear una llengua, un dret, un art catalans, he dit el que volia dir, he demostrat el que volia demostrar: això és, que existeix una nacionalitat catalana».⁹⁰

Prat continuà la tasca de catalanitzar l'Ateneu després d'haver cessat en el seu càrrec de la Junta Directiva, puix que, en el període en què ocupà la presidència Lluís Domènech i Montaner i la secretaria Josep Rogent i Padrosa, s'encarregà de preparar la resposta de la Corporació a l'enquesta que féu la Diputació Provincial, entre diverses corporacions barcelonines, sobre el projecte d'un conveni a subscriure

90. El text de la conferència fou publicat, per primera vegada, a «La Renai-xença» els dies 11, 12 i 13-II-1897.

amb el Govern. Era un conveni per a la recaptació d'impostos que hom suscità el 1898, en ocasió de la reforma tributària que el Govern introduí després del desastre colonial.

Bona part de les institucions de la Ciutat, i, concretament, les que estaven regides pels catalanistes, respongueren en el sentit de propugnar l'establiment d'un règim concertat entre la Hisenda Pública i els contribuents de Catalunya, anàleg al que funcionava a les províncies de Bascònia i de Navarra. D'aquesta manera revelaren un accentuat esperit autonomista, al punt que l'anomenada «campanya pro-concert econòmic», que hom promogué després de les respostes a aquell qüestionari, és considerada avui com una de les primeres manifestacions del catalanisme polític.

Malgrat que l'esborrany de la resposta donada per l'Ateneu, que figura a l'arxiu d'Enric Prat de la Riba,⁹¹ és lleugerament distint de la que efectivament envià la Corporació i publicaren alguns diaris,⁹² un i altre text coincideixen en el que és fonamental, com, per exemple, en el detall de remarcar el caràcter artificial de la província,⁹³ o el de proposar, per a la conclusió del conveni, la distribució de les quotes i la recaptació dels tributs, l'establiment d'un organisme interprovincial o supraprovincial de més representativitat que les entitats administratives existents.⁹⁴

L'any 1897, ocupant Prat la secretaria de l'Ateneu, es produí una manifestació de tipus nacionalista en la qual Prat tingué una intervenció preponderant, tot i que no hi participà d'una manera destacada sinó anònima per la seva condició de membre de la directiva de l'agrupament de societats catalanistes que havia promogut l'Assemblea de Manresa. Encara que l'acte a què em refereixo i altres de realitzats en l'enquadrament de l'entitat en qüestió corresponien a la política militant o al camp de l'agitació ciutadana pròpiament dita, tenien també un contingut ideològic que, indubtablement, fou infós per Prat de la Riba. Cal, per tant, que afluideixi a

91. A.P., P.V, C 8/2.

92. Per exemple, «La Renaixença», 30-IX-1898.

93. Diu el manuscrit de Prat que convindria invertir de la gestió del concert i el règim tributari els «grups naturals de població que tenen unitat de manera de ser i d'interessos [puix que] les províncies són massa petites per tenir importants atribucions», i el text aprovat per la Junta de l'Ateneu: «les actuals províncies són entitats completament artificials que no satisfan a una comunitat real d'interessos dels habitants que viuen dintre de sos capritxosos límits».

94. Respecte a l'organisme encarregat de tals funcions, el manuscrit de Prat apunta «una Diputació o dieta regional o junta administrativa regional formada per representants de les diputacions provincials, per majors contribuents i per representants d'associacions o lligues de productors i contribuents», i el text aprovat per la Junta de l'Ateneu: «Una comissió mixta de diputats de les quatre províncies i de representants de les grans entitats contributives i corporacions».

ALTRES ACTIVITATS DINS LA UNIÓ CATALANISTA

Els naturals de Creta, de llengua grega i de religió cristiana, eren objecte de vexacions de part de les autoritats de l'Imperi otomà que dominava l'illa, fins que es revoltaren i el rei de Grècia hagué d'intervenir a favor d'ells. Els de la Unió, a proposta d'Antoni Rubió i Lluch, l'eminent professor que havia d'estudiar els documents relatius a les gestes dels catalans a la Mediterrània oriental, acordaren d'enviar un missatge *A S. M. Jordi I Rei dels Hel·lens*, que fou lliurat solemnement el dia 6 de març de 1897 al cònsol grec a Barcelona P. D. Muzzopulo.

El text l'havia escrit Enric Prat de la Riba, i deia, entre altres coses:

«Si Catalunya tingués vot en el concert dels pobles, ara més que mai es posaria de la vostra banda, que massa ha hagut de saber, per desgràcia nostra, el que és una dominació estranya, per no avorrir-la per sempre més i a tot arreu on sia, tant si ve de turcs com de cristians. Avui no pot fer altra cosa que enviar-vos, en la mateixa llengua de la complanta en què un dia va plorar la caiguda del vostre Imperi medieval, l'expressió de l'entusiasme amb què us ha vist emprendre la deslliurança dels grecs que encara viuen oprimits.»⁹⁵

El missatge en qüestió fou comentat molt desfavorablement per la premsa madrilenya, i Prat replicà als periodistes de la Cort amb un article que aparegué anònimament a «La Renaixença» del dia 11 de març de 1897,⁹⁶ que començava així:

«Els diaris patrioters de Madrid troben el missatge al Rei de Grècia antipatriòtic. Parlem-ne!»;

continuava reblant el seu argument que

«Espanya no és una Pàtria, això és: una nacionalitat, sinó fent-se sinònim de Castella. Però llavors tampoc no és la Pàtria nostra, sinó la dels castellans; la dels que parlen i pensen i senten i obren a la castellana»,

i acabava condemnant el

«pecat capital que vicia la Constitució de l'Estat espanyol, d'aqueixa constitució que posa un poble: el poble castellà, al damunt dels altres pobles, en lloc de reconèixer a tots els mateixos drets com és de justícia i honor...».

95. El *Missatge* fou bellament imprès a la tipografia de L'Avenç en tres llengües: la versió original catalana, d'Enric Prat de la Riba; una de grega, traduïda pel mateix cònsol P. D. Muzzopulo, i una altra de francesa, feta per Ramon Foulché-Delbosc.

96. El text original d'aquest article anònim és a A.P., P.V, C 2/19.

La publicació d'aquest article provocà la suspensió de «La Renaixença» i els processaments del seu director, Pere Aldavert, i de Prat.

Mentre aquesta mesura governativa no fou revocada, el periòdic de Reus «El Sometent» (o «Lo Sometent» per a citar-lo més exactament amb l'ortografia de l'època) publicà un «Suplement escrit per los ex-redactors de "La Renaxensa"»,⁹⁷ el primer número del qual, corresponent al dia 26 de març, donava compte de les diverses reaccions suscitades a l'entorn del missatge i de la ulterior suspensió del diari barceloní, i contenia, també, una breu col·laboració de Prat de la Riba, que hi inseria una antologia de textos més o menys relacionats amb el catalanisme sota el títol general de *Llibre d'Autoritats*.⁹⁸

Per si no havia quedat prou explícita, en el text del Missatge al Rei dels Hèrens, la intenció de la directiva de la Unió Catalanista de demostrar-li la seva adhesió, Prat de la Riba havia d'explicar-la en una vetllada a Sabadell, convocada pel Centre Català a mitjan mes de març que, però, no fou autoritzada.⁹⁹ Tanmateix hom ha conservat el manuscrit de la no nada conferència,¹⁰⁰ la qual hauria estat iniciada amb una consideració de les dificultats que comportava la comprensió exacta d'un problema internacional

«perquè no sempre s'ha tingut present tots els factors del problema; perquè es compregui la seva natura veritable farem comparació amb un fet que sia de tots ben conegut, ho referirem a les coses de casa, plantejarem la qüestió de Creta amb factors presos de la nacionalitat catalana».

Les altres intervencions de Prat de la Riba a les activitats de la Unió Catalanista són relacionades amb el desastre colonial.

La insurrecció de Cuba i Filipines degenerà, com és sabut, en la breu guerra hispano-nord-americana, declarada el 23 d'abril de 1898.

El 12 de juny la Unió Catalanista publicava un manifest pacifista titulat *Als catalans*,¹⁰¹ que Prat, a més de subscriure en la seva condició de tresorer de la Unió, havia redactat personalment, tot i que hagué

97. El *Suplement* en qüestió precisava que tenia la seva Redacció a Reus, a la plaça de la Constitució, i una Sucursal a l'Administració a Barcelona, Xuclà, 13, direcció que era la mateixa de «La Renaixença».

98. Recollia un fragment de l'obra de B. OLIVER, *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia*, que afirmava que els dos vincles que revelen la cohesió d'un poble són la llengua i el Dret; un altre, de la correspondència de sor Maria d'Agreda amb Felip IV sobre la conveniència que els exèrcits no estiguin compostos, únicament, d'elements d'extracció popular, i un tercer, procedent del llibre d'ODYSSE BARROT, *Lettres sur la Philosophie de l'Histoire*, sobre els mals del centralisme.

99. La «Revista de Sabadell», del 13-III-1897, anuncia la pròxima celebració de l'acte, però l'edició del 16-III dona notícia de la seva suspensió per ordre governativa. Agraïxo aquesta informació al senyor Andreu Castells de Sabadell.

100. A.P., P.V, C 2/1.

101. En fou feta una edició castellana amb el títol *A los catalanes*.

d'accedir al criteri majoritari i suprimir algun paràgraf del seu text original, que la Directiva considerà massa contundent.¹⁰²

Davant la catàstrofe que els lúcids veien apropar-se, i després d'assenyalar la responsabilitat de les oligarquies governants en la inevitable liquidació de les restes de l'Imperi espanyol, tan dilatat segles enrera, Prat de la Riba escrivia:

«Salvem Catalunya!, que no han passat els catalans un segle d'heroics esforços per a crear una civilització avançada en aquest cantó d'Espanya a fi que ens la llencin en un moment de borratxera en ares d'un fantasma sense realitat com és aqueix Honor nacional que necessita la sang de les batalles per a satisfer-se. Vinga la pau, i vinga de seguida...»

Després de la derrota i del natural aclaparament, es produeix a Espanya la reacció. S'eleven algunes veus per estimular la revifalla del país. Hom parla de «regeneració» i de «regeneracionisme»... El general García Polavieja, que sembla pretendre a una funció predominant en aqueix regeneracionisme polític d'Espanya, s'aproxima a Catalunya.

El 12 de novembre de 1898 els representants de quatre corporacions barcelonines, la Lliga de Defensa Industrial i Comercial, l'Institut Agrícola de Sant Isidre, el Foment del Treball Nacional i la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País es desplacen a Madrid per lliurar a la Reina Regent un missatge en el qual proposen determinades reformes. La Unió Catalanista, que manté una actitud expectant, emet una altra proclama en la qual, al mateix temps que recomana de no entrebancar la gestió dels delegats de les entitats, fa salvetat de la seva independència de criteri respecte a l'actuació política, que ja quedà concretat a les *Bases de Manresa*, el contingut de les quals reitera. Aquesta segona proclama de la Unió, encapçalada amb les paraules *Al poble català* i que també signà Prat, havia eixit de la seva ploma, com l'altra.

ELS JOCS FLORALS DE 1898

Al cartell dels premis del certamen literari que havia d'ésser celebrat el 1^r de maig d'aquell any sota la presidència del regionalista Francisc Romaní i Puigdemongolas n'hi havia un, dotat per l'Ateneu Barcelo-

102. Al text manuscrit del *Manifest* conservat a A.P., P.V, C 2/22, hi ha, per exemple, els paràgrafs següents, que foren eliminats a l'imprès: «sempre hem anat recollint els llorers de gloriósíssimes derrotes perquè en les guerres modernes no és el valor personal el que dona la Victòria, sinó la perfecció de l'armament, l'encert i la previsió dels cabdills i dels governants. I l'Estat espanyol i el poble de Madrid que li fa d'apuntador han seguit sempre l'exemple d'imprevisió, de deixadesa i de quixotisme»; i, després de recomanar l'adopció de determinades mesures econòmiques, deia, un xic amenaçadorament: «I si el Govern no vol fer força tenim per obligar-lo i per suplir, per mitjans indirectes, les seves deficiències. Recordem-nos que som un país que tot el que és ho deu a la iniciativa privada del seus fills».

nès, al millor treball sobre la nostra Història. Prat de la Riba hi optà amb un *Compendi d'Història de Catalunya* que obtingué el guardó.

Fou presentat amb el lema «Gloriosa dicta sunt de te Cathalonia», extret del cèlebre parlament del rei Martí l'*Humà* a les Corts de Barcelona. Es tractava d'un resum poc pretensions, escrit, com adverteix el seu autor,

«amb la fi de fer conèixer Catalunya i estimar-la i d'ensenyar amb la senzilla relació dels fets on és la font dels mals que l'afligeixen. Aquest fi, que és el fi de l'ensenyança de la Història en tots els pobles, no es compliria amb un descarnat catàleg de fets importants i dates, perquè cal donar la impressió d'un ser viu i no la d'una freda pedrera plena de desferres mortes».¹⁰³

Prat el confeccionà servint-se d'una bibliografia que molt honestament detalla.¹⁰⁴

La història de «La Terra catalana, això és, la terra en què es parla la llengua catalana», s'inicia amb una part referent a l'antiguitat pre-romana, a l'Imperi, a la dominació visigòtica i a la invasió sarraïna, que en ésser publicat el treball per separat, una vegada mort el seu autor,¹⁰⁵ fou suprimida amb bon criteri, perquè, com diu una nota editorial, «posteriors investigacions [han] donat un altre aspecte als esdeveniments».

El *Compendi* de Prat de la Riba comença pròpiament amb la naixença de Catalunya com a poble; refereix l'expansió de la nacionalitat i el període de la decadència, i acaba amb el capítol que tracta d'«El Renaixement de la Nació catalana», en el qual, després d'afudir a la funció de la Junta de Comerç, a l'autorització per a traficar amb Amèrica als inicis de la industrialització de Catalunya i a altres causes de-

103. *Jocs Florals de Barcelona (Any XL de llur restauració)* (Barcelona 1898).

104. Diu així: «*Los fueros de Cataluña* d'en Coroleu i en Pella; *Antigüedad del regionalismo español* i *La dominación goda en la Península Ibérica* d'en Romaní i Puigdemolas; la *Història de Catalunya* d'Aulèstia i Pijoan; *L'invasion germanique et la fin de l'Empire* d'en Fustel de Coulanges; els *Estudios Ibéricos* d'en Costa; *Les origines de la France ancienne* d'en Flach, i moltes altres de caràcter general que no hi ha necessitat de citar».

105. *Història de la Nació catalana* (edició adaptada a la col·lecció «Minerva», XXIV (Barcelona, s. d.; «Minerva: Col·lecció Popular de coneixements indispensables». Tammateix abans d'aquesta edició pòstuma del *Compendi* hom intentà de publicar-la, en vida del seu autor, com a fulletó o suplement de «La Veu de Catalunya», puix que a A.P., P.V, C 4/21 hi ha unes notes manuscrites de Prat destinades, evidentment, a ésser inserides com a gasetilla o anunci en el diari català, que diuen: «Des del mes entrant, «La Veu de Catalunya», desitjosa d'emplenar la necessitat de publicacions de propaganda per l'estil de les que havia emprès la Unió Catalanista, publicarà en son fulletó, a més de les tirades de novel·les, obretes encaminades a fer conèixer i estimar la Pàtria catalana, començant pel *Compendi d'Història de Catalunya* d'Enric Prat de la Riba. A aquesta obra seguiran: *L'antiga diplomàcia catalana* per Lluís Domènech i Montaner, *Els municipis catalans* per ..., *L'antiga diputació de Catalunya* per ..., *Els gremis catalans* per Antoni Gallissà, *La Literatura catalana antiga* per Antoni Rubió i Lluch, etc.»

terminants de la seva moderna prosperitat,¹⁰⁶ així com també a la influència benefactora del Romanticisme que dugué a la restauració dels Jocs Florals i a la Renaixença literària, conclou:

«i al mateix temps que els prohoms del comerç es fixaven en l'antic comerç de Catalunya i els homes de lletres es delien mirant l'esclat de la nostra llengua en l'antigor i treballaren per tornar-hi, molts catalans començaren a pensar en el nostre antic poder polític».

La vinculació de Prat de la Riba a la institució dels Jocs Florals, que tanta transcendència tingué en la ufanosa revifalla de la nostra cultura, no quedà limitada al premi que li fou concedit al certamen de 1898, puix que cal esmentar una intervenció seva prop del Cos d'Adjunts dels Jocs Florals, malauradament infructuosa, però que tenia un innegable interès: la proposta que féu a aquella entitat per a la creació d'una Associació per a l'Ensenyança de la Llengua Catalana. Segons consta en uns papers de Prat de la Riba,¹⁰⁷ s'havia de crear una Associació amb la finalitat indicada, distribuïda en tres comissions: d'ensenyament, de publicacions i honorària. En la darrera haurien hagut de participar una sèrie de personalitats rellevants. Prat les indica en una llista de noms que ens permet de deduir, aproximadament, l'època en la qual es concretà la referida comissió, puix que aquella llista apareix indatada. El fet que entre els components de la comissió honorífica figuri el crític Francesc Miquel i Badia, traspasat el 1899, i el doctor

106. Hom troba una altra referència a la Junta de Comerç com una institució d'extraordinària importància, no solament en el redreçament econòmic de Catalunya, sinó també en el seu desvetllament cultural, en un parlament de Prat de la Riba. Els seus biògrafs no donen notícia d'aquesta referència, i el text del parlament és conservat a A.P., P.V, C 2/9: el *Discurs que pronuncià als Jocs Florals de Sant Martí de Provençals*. Confesso que no havia sabut trobar el rastre d'aquesta celebració i per tant no podia situar-la cronològicament, llevat de la deducció que el parlament degué ésser fet després del mes d'octubre de 1907, si tenim en compte que Prat l'escriu al dors d'uns *besalamanos* datats per aquell temps i que li foren tramesos, com a president de la Diputació, per diverses autoritats barcelonines; el senyor Prat de la Riba i Dachs, però, m'informa que aquests Jocs Florals tingueren lloc el dia 10 de novembre de 1907. L'orador digué: «Heu volgut que sota aqueix cel vostre enterbolit per les fàbriques hi florís la poesia i ho heu lograt [...] l'acció inversa: això és, la irradiació del treball industrial fecundant l'espiritualitat, la poesia, la pàtria, la veiem esplendorosament realitzada en la història de la nostra Renaixença, iniciada, nodrida i impulsada en els seus orígens per una gloriosa institució d'obres del comerç i de la indústria, per la mai prou enaltida Junta de Comerç de Barcelona. Aqueixa Junta, instrument primer del Renaixement econòmic de Catalunya, conscient o inconscientment penetrada d'aqueix sentit de solidaritat, a més de cuidar-se de promoure la riquesa, va fomentar els estudis històrics, va fer conèixer el nostre passat. Fent conèixer el passat, va fer admirar-lo. De l'admiració en va venir la comparació amb el present. Els mals del present varen desvetllar el desig d'un pervindre que s'acostés a les grandeses del passat. I veus aquí com del treball d'una institució econòmica se'n deriva tota una restauració històrica, tota una renaixença literària que avui comença a tocar la fruita desitjada d'una era de restauració política.»

107. A.P., P.I, C 8/10.

Torras i Bages, amb la simple designació de «Pvre.» i sense cap al·lusió a la seva dignitat episcopal, a la qual fou promogut cap a la meitat d'aquell mateix any, justifica que situem el suggeriment pratià al Cos d'Adjunts dels Jocs Florals abans del 1899.

«LA VEU DE CATALUNYA»

El setmanari fundat i dirigit per Narcís Verdaguer i Callís deixà d'ésser publicat els últims dies de l'any del desastre colonial. El 15 de desembre de 1898 es constituïa una societat anònima presidida per Enric Prat de la Riba, de la qual era director-gerent el seu amic Pere Muntañola i secretari el seu dilecte company Lluís Duran i Ventosa. L'exclusiva finalitat de l'empresa era de publicar un diari catalanista amb el mateix encapçalament del setmanari de Verdaguer, el qual passava a formar part del Consell d'administració.

El 1^r de gener de 1899 apareixia el primer número del nou periòdic amb un editorial de Prat, on escrivia:

«el títol ja és un símbol de la nostra obra. Anem a fer sentir la Veu de Catalunya, que és una harmonia formada per una gran varietat de sons, harmonia en la qual unitat es fonen des de la declaració idealista pròpia dels esperits clarividents, fins al clam de dolor del que només es sent dels obstacles momentanis que entrebanquen les seves energies».

Prat de la Riba exercí la direcció nominal i efectiva del diari fins que cessà en la direcció nominal a conseqüència d'haver estat detingut, el 1^r d'abril de 1902, pel suposat delictes d'inserir, sense traduir i sense l'afegiment de cap comentari, un solt del periòdic «L'Indépendent» de Perpinyà sobre el descontentament — originat per determinades mesures fiscals — dels viticultors rossellonesos, alguns dels quals — segons deia el comentarista francès — pensaven si no seria millor aspirar a la independència, com desitjava molta gent de l'altra banda de les Alberes.

Tot i l'existència d'un nou director, Josep Morató, Prat de la Riba continuà de fet pilotant el diari fins gairebé a la vigília de la seva mort.

Encara que ja havia demostrat les seves facultats d'escriptor polític a «La Renaixença», a «Les Quatre Barres» i a «La Veu de Catalunya» setmanal, Prat pogué exercir a «La Veu» quotidiana el periodisme d'altura amb mestratge indiscutible pels seus editorials de dialèctica brillant i bagatge cultural solidíssim, com es pot comprovar en els fragments citats en aquest treball.

He dit abans que Prat no era un orador, almenys a l'estil que llavors encara s'usava, amb llargs períodes, imatges enlluernadores i aquells *pinyols* que arrencaven les ovacions dels públics fascinats. Parlava, certament, d'una forma correcta, potser més al gust dels nostres dies, en

què hom valora el contingut amb preferència a la forma. Tenia una manera d'expressar-se concisa, que seduïa més la intel·ligència dels qui l'escoltaven que no pas llur sentit de l'oïda. Això també ho remarca un íntim seu per explicar la gran qualitat del Prat periodista:

«no demostrà mai afició a l'oratória. Li causava cert malestar físic haver de parlar. Preferia sempre l'exposició meditada del seu pensament, en el paper, sense improvisacions, sense excitacions momentànies. Contribuí molt això a fer d'en Prat el formidable periodista que arribà a ésser. Però entengui's sempre que en Prat de la Riba fou periodista per una vocació especial política de la qual potser ell mateix no s'havia adonat, però que prou demostrà en el transcurs memorable de la seva vida tan transcendental per a la història política de Catalunya [...] Així pot dir-se que no fou una vocació professional la que dugué en Prat al periodisme, sinó un temperament polític».

Aquesta és l'opinió, molt encertada, de Lluís Duran i Ventosa,¹⁰⁸ el seu fidel amic dels anys universitaris, que publicà, el 1905, un llibre per assenyalar el que hi havia de divers entre el federalisme pimar-gallià racionalista i el regionalisme que ell i els del seu grup defensaven, de tipus espiritualista, així com també per indicar el que hi havia de comú en una i altra tendència: l'animadversió a l'uniformisme centralista.

El llibre fou editat amb un escrit introductori de Prat que té importància en el conjunt de la seva producció.

Per això cal que em refereixi al

PRÒLEG A «REGIONALISME I FEDERALISME»

en el qual Enric Prat de la Riba examinà

«l'evolució de la consciència col·lectiva de la terra catalana des d'aquells temps ja llunyans en què Catalunya havia devingut província, fins a hores d'ara»;

començant per les tímides manifestacions d'un provincialisme que tanmateix era distint del que senten els habitants de determinats territoris de l'Estat espanyol, on hom

«vol mantenir i posseir, en tota la seva plenitud, els distintius de província i lluita desesperadament, com a la Corunya anys enrera, perquè no li prenguin una capitania general, perquè no li toquin una audiència o no la deixin sense tal o tal comandància, escola militar o fàbrica de tabacs. El provincialisme a Catalunya no ha pres mai aquesta forma. Els nostres passats dels primers temps de la Renaixença catalana en

108. Pròleg a ENRIC PRAT DE LA RIBA, *Articles* (Barcelona 1934; «Biblioteca política de la Lliga Catalana»).

parlaven, certament, però hi posaven la llavor d'un esperit que és precisament la negació del provincialisme. El provincialisme de Catalunya, glossat per en Balmes i els primers presidents dels Jocs Florals restaurats, és un provincialisme prenyat de radicals reivindicacions que defensa no el que ens uneix i assimila més a l'Estat, sinó el manteniment del característic existent, encara que sovint es tracti d'atardades persistències d'un règim general modificat en les altres províncies. El títol que s'addueix és l'amor o adhesió dels catalans i l'amor d'aquests a les coses de la seva província es legitima amb l'aforisme: "no pot estimar la nació qui no estimi sa província", síntesi de tota la teorització del provincialisme».

Passa després a recordar l'aparició del regionalisme, nascut primerament de l'amor a la llengua catalana, l'estudi de la història pròpia, l'adhesió al dret civil, que comportà una idea de diferenciació i que posteriorment fou expressat d'una manera orgànica i coherent per les obres de Valentí Almirall i de Torras i Bages.

Finalment explica com anà pujant el llevat nacionalista, amb la tasca duta a terme per la seva generació, que era la de Duran i Ventosa, al Centre Escolar Catalanista, les pàgines de «Les Quatre Barres», algunes col·laboracions de «La Renaixença», el *Compendi de la Doctrina Catalanista* i les conferències a l'Ateneu Barcelonès.

«LA NACIONALITAT CATALANA»

Pel maig de 1906, i coincidint amb l'apoteosi cívica de la Solidaritat, aparegué l'obra pratiana fonamental, dividida en deu capítols, el contingut dels quals era rigorosament inèdit en quatre d'ells, ja que, en realitat, el seu autor refongué en el text d'aqueix llibre bona part d'anteriors treballs seus, de forma que el II («Provincialisme i Regionalisme»), el III («Gènesi del Nacionalisme») i el IV («Iniciació i difusió del Nacionalisme») havien aparegut en el pròleg —suara comentat— de l'obra de Duran, mentre que el V («El fet de la Nacionalitat»), el VI («La idea de la Nacionalitat») i el VII («El fet de la Nacionalitat catalana») són la transcripció, amb lleugeríssims retocs, de la conferència donada el 10 de febrer de 1897 amb el títol del darrer treball. Al capítol introductori, on parla de la decadència de Catalunya, al vuitè, on distingeix entre la Nació i l'Estat i, partint de tal distinció, enumera les formes plurinacionals d'organització dels Estats, cosa que li permet de suggerir la constitució d'un Estat espanyol federal, i al novè, hi ha desenrotllades moltes idees que s'insinuen en anteriors escrits de Prat: el *Compendi* i, sobretot, articles periodístics dispersos.¹⁰⁹

109. El capítol x és una mena de resum o conclusions del que ha estat exposat.

El proemi, en què glossà la prostració de Catalunya abans del modern redreçament, és d'una gran bellesa literària:

«Cada any, la natura ens dóna una imatge viva del que és el renaixement d'un poble. Cada any, l'hivern estronca la circulació de la vida, deixa nues de verdor les branques, cobreix la terra de neus i de gebrades.

Mes la mort és aparent. Les neus de les muntanyes es fonen, engruixint els rius que porten a la plana la força acumulada de geleres i congestes; la terra sent penetrar per totes ses molècules la humitat amorosida de l'aigua que fecunda; sota la crosta de les glaçades o el gruix protector de neu i gebre, les llavors tremolen i es clivellen, obrint-se, per donar pas a la vida que revé; les velles soques dels arbres senten l'estremitud, l'esgarripança que anuncia la nova pujada de la saba. Després el sol allarga els dies i entebiona l'aire; reculen les neus als bacs de les altes serres, l'oreig gronxa els sembrats i les branques grosses a punt de brotonar; creix l'esclat de moviment, de vibració, d'activitat per tota la natura; i les seves innombrables remors canten altra vegada l'himne etern a la vida renovada. Així mateix per als pobles, l'hivern no és la mort, sinó la gestació d'una nova vida. L'hora trista de les nacions és aquella en què es lluita amb l'impossible, amb el fat enemic, amb l'hostilitat declarada dels grans corrents universals, que aixafen i dobleguen els pobles, com els rius fora de mare les canyes i els joncars de les margenedes.

A la primavera del segle XVIII ja havia començat l'hivern per a la terra catalana. S'aguantaven dretes encara, esperant l'hora pròxima en què els destralers de Felip V en farien llenya, les institucions polítiques de Catalunya. Però anorreada la força social del nostre poble, que era la deu potent que havia de nodrir-les, ja en comptes d'organismes vius havien anat devenint membres freds, paralizats, morts que només per inèrcia es sostenien.»

Per contra, les darreres línies del llibre són plenes d'esperança:

«Si l'ideal complex que encén en nova i intensa vida totes les energies catalanes, si el nacionalisme integral de Catalunya va endavant en aquesta empresa i aconsegueix despertar amb el seu impuls i el seu exemple les forces adormides de tots els pobles espanyols, si pot inspirar a aquests pobles fe en si mateixos i en llur pervindre, es redreçaran de l'actual decadència i el nacionalisme català haurà donat compliment a la seva primera acció imperialista.

Llavors serà l'hora de treballar per reunir tots els pobles ibèrics, de Lisboa al Ròdan, dins d'un sol Estat, d'un sol Imperi...»

L'obra, malgrat haver estat confeccionada amb retalls i afegiments, té unitat i és molt reeixida, tot i que

«el projecte total que Prat de la Riba havia concebut del nou llibre no fou acomplert per les exigències de temps que les circumstàncies imposaven. Ell mateix havia confessat a qui tingué més tard cura de la segona edició de *La Nacionalitat Catalana*, en Josep Roig i Roqué, que al llibre mancava un estudi comparat d'homes representatius de la Nació catalana i de la de Castella, mena de psicologia de pobles vista en els herois llurs».¹¹⁰

110. MARTÍ ESTEVE, *Op. cit.*, 47.

La citació confirma, en certa manera, la conclusió a què forçosament han d'arribar els qui, com en el meu cas, han tingut accés al formidable gavadal de documentació que Prat reuní per preparar el llibre: que *La Nacionalitat Catalana*, baldament sigui una obra plena de coherència ideològica i d'encerts estilístics, no deixa d'ésser un fracàs respecte a la intenció del seu autor, perquè no fou ni de bon tros el resultat de la «investigació del problema de la Nació i l'Estat» que ell havia decidit que constituïria l'eix de la seva vida intel·lectual, i a la qual dedicà, efectivament, tantes hores de lectures, d'anotacions i de reflexions. Les múltiples iniciatives d'Enric Prat de la Riba — declarades o encobertes — dutes a terme en el conjunt del moviment catalanista de la fi de segle, la seva actuació continuada — també més o menys aparent — dintre la Lliga Regionalista durant la primera dècada d'aquesta centúria, l'absorbent tasca en la direcció de «La Veu de Catalunya» i l'encara més absorbent gestió presidencial a la Diputació i a la Mancomunitat, el privaren de posar-se de ple a escriure sobre els problemes teòrics de la Nacionalitat i sobre l'essència de Catalunya, la idea que acaronava des dels seus anys universitaris i havia començat a dur a terme confeccionant aquelles dues mil paperetes i escaig a les quals m'he referit, que emplenen tot un fitxer del seu arxiu només dedicat al concepte *Nació*. Hi apuntà, per exemple, cada vegada que a l'Antic Testament, als Llibres de Manú, a les obres de Tucídides i d'altres historiadors de l'antiguitat, s'esmenten les paraules: poble, gent o nació; hi anotà les seves lectures o consideracions en matèria de psicologia o de caracterologia col·lectiva o d'etnografia comparada, especialment entre els diversos pobles peninsulars,¹¹¹ o bé hi copià dades estadístiques relatives al nombre de persones que parlen aqueixa llengua o aquell dialecte.

Si a l'esmentat material informatiu afegim un nombre considerable d'esborranys — també conservats en el mateix fitxer — amb els quals esbossà diversos guions o esquemes de com podia desenrotllar la seva futura obra,¹¹² cal admetre que *La Nacionalitat Catalana* és un llibre

111. Hi ha, per exemple, unes consideracions bastant severes sobre el caràcter castellà, com les que reproduïxo: «els castellans són, per general, estremosos, rares vegades saben mantenir-se en el just medi: o son fanàtics o bé ateus pràctics (en la part d'Espanya en què el nivell religiós està més avall). De l'anarquia del regnat d'Enric IV passen al govern rigorós del Reis Catòlics, de l'absolutisme de Carles IV i de Godoy a la Constitució de Cadis de 1812. || L'afectació és un dels grans defectes del geni castellà: Guzmàn *el Bueno*, llançant als sitiadors son punyal perquè matessin el seu fill és, senzillament, una afectació de fidelitat que ratlla l'impossible [...]. L'afectació és també un dels defectes capitals del teatre i, en general, de la literatura castellana. És proverbial l'afectació en el parlar de la gent castellana [...]. L'art nacional a Castella és l'art de la paraula, és l'oratória, l'art retòrica per excel·lència...»

112. Hi ha esquemes respecte a la forma d'exposar la *Nacionologia* o *tractat de la Nació*, que la divideixen en una part sociològica i en una altra de jurídica, i subdivideixen la primera en dues seccions: anatomia (o composició de la nació) i biologia (o vida de la nació). A l'anatomia nacional pensava parlar dels seus elements constitutius: uns de tipus espiritual i els altres de tipus material (raça, terri-

magre, desproporcionat a l'ambició del seu autor, que, ja resignat a posposar la redacció del seu gran estudi a l'època que, retirat de la vida pública, tingués uns mesos o fins i tot uns anys de lleure, veié apropar-se les festes de la Solidaritat i, no volent desapropiar l'ocasió, accedí com a mal menor a embastar un volum amb fragments de treballs ja publicats i quelcom d'original que hi afegí. La publicació del llibre¹¹³ encetà una col·lecció de divulgació que dirigia Josep Pijoan i que havia d'ésser formada per una sèrie d'obres de preu assequible.

El segon volum de la mateixa sèrie fou un recull de les proposicions i respostes a les Corts catalanes, antologia a la qual Enric Prat de la Riba posà pròlegs i uns comentaris on remarcava el gran respecte a la llibertat civil que tingueren les nostres velles institucions.¹¹⁴

El mes d'octubre d'aquell 1906, tan significatiu en la història del catalanisme — l'any de la Solidaritat i de l'aparició de *La Nacionalitat Catalana* — tingué lloc a Barcelona el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana en el qual Prat de la Riba, baldament no fos un filòleg ni un gramàtic, considerà que tenia el deure de participar, una obligació de tipus patriòtic,

«essent doncs el vincle de la comunitat de la llengua tan poderós que associa i cohesiona estretament els compresos dins seu i separa els altres fins al punt de fer-los estrangers, no té res d'estrany que totes les escoles que s'han ocupat de la nacionalitat en un sentit realista i positiu hagin atribuït a la unitat de la llengua un valor considerable».

Així deia el fragment de la comunicació que Prat presentà al Congrés,¹¹⁵ que jo he escollit com a millor justificació de la seva intervenció.

tori), mentre que a la biologia projectava exposar com es gesta o neix, com creix i arriba a la virilitat, i com declina o mor (per causes externes o bé internes). A la part jurídica de la *Nacionologia* havia de tractar del caràcter jurídic de la nació (la nació com a persona moral), dels drets de la nació (relatius a la pròpia existència, relatius als béns materials com ho és el dret de la nació a tenir un territori, i relatius a l'honor i a la fama) i, finalment, de la missió de la nació en l'ordre públic. — Un altre esquema, per exemple, sintetitza la gènesi de la idea moderna de la Nació d'una manera bastant semblant a la que fou desenvolupada a *La Nacionalitat Catalana*: 1er element: el materialisme del s. VIII; 2ª element: l'escola històrica del Dret; 3er element: el romanticisme literari; 4° element: els historiadors del segle XIX; 5° element: l'organicisme, i 6ª element: l'escola espiritualista. Hi ha molts altres plans d'exposició que resulten un xic confusos per llur caràcter massa esquemàtic.

113. «Biblioteca Popular», núm. 1, imprès a la Tipografia «L'Anuari de l'Exportació» (Barcelona 1906).

114. «... quant a la defensa de les llibertats no desmereixen en res la història de les nostres Corts, de la història del Parlament d'Anglaterra, més aviat la comparació ens és avantatjosa, car no hem tingut, ni al segle XVI ni al XVII, parlaments com els dels regnats d'Enric VIII i d'Isabel, que difícilment «refrendessin» amb llur vot les més iníquies expoliacions i les més afrontoses tiranies».

115. *Importància de la llengua catalana dins el concepte de la nacionalitat*, «Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, octubre 1906)» (Barcelona 1908).

Elegit, el 1905, membre de la Diputació provincial de Barcelona, és posat al cap d'aqueixa corporació el 24 d'abril de 1907, i li és renovat el mandat els dies 11 de gener de 1910, 3 de maig de 1911, 13 de maig de 1913, 3 de maig de 1915 i 1 de maig de 1917. El 6 d'abril de 1914 els seus companys de les Diputacions catalanes el voten com a president de l'organisme que les aglutina, i li reiteren llur confiança el 14 de maig de 1917.

Encara que aquest aspecte de la vida de Prat de la Riba quedi fora del present estudi, caldrà que hi aHudeixi, puix que l'home de govern, com succeí a l'home de partit, no oblidà la seva formidable preparació doctrinal, no dissimulà les seves arrelades creences, i, com va dir molt bé Ferran Valls i Taberner en una publicació madrilenya,

«representó en la vida pública de Catalunya el feliz maridaje de la intelectualidad con la política».¹¹⁶

LA PRESIDÈNCIA DE LA DIPUTACIÓ I LA DE LA MANCOMUNITAT

Aquella aliança entre el polític, que moltes vegades haurà d'actuar d'una manera realista, i l'Intellectual que havia elaborat una doctrina coherent, fou mantinguda fins al darrer moment, malgrat que, a contracor, hagués de silenciar alguna vegada, i en consideració a l'esfera oficial en què s'havia de moure, el que ell realment sentia o pensava. No hi ha paraules més significatives que les pronunciades per Enric Prat de la Riba en rebre un exemplar luxosament relligat de l'edició de *La Nacionalitat Catalana* que li fou ofert en homenatge quan era president de la Diputació:¹¹⁷

«tots els homes que arriben a una funció de govern, per modesta que sigui, amb la bandera d'un ideal, fatalment han de passar un moment de fonda amargor: el d'aparèixer davant de les multituds senzilles com a enemics del poble, de la terra a la qual han donat tot el que per donar tenien [...], el d'aparèixer com a traïdors a l'ideal que cabalment llavors mateix fan triomfar. Car els ideals no poden passar ni convé que passin tot d'un cop, íntegrament, a la realitat, i el seu triomf suposa una tria per a determinar quina part de l'ideal pot incorporar-se de seguida a la vida colectiva, quina part ha d'esperar, encara, un demà més o menys pròxim. I llavors, en el moment d'aquesta tria que ha de fer, i només pot fer, el qui té la responsabilitat de l'home de govern, els radicals que no tenen cap responsabilitat en l'obra constructiva el critiquen...»

I convé remarcar que havia consentit a la reedició d'una obra prou contundent apareguda els anys que no tenia confiada cap tasca de go-

116. «La Gaceta Literaria» (Madrid, 1-I-1929).

117. Són transcrits a «La Veu de Catalunya», 24-XII-1910.

vern, i que ell exercia un càrrec polític quan declarava, amb plena consciència:

«no en podríeu triar d'altre [d'obsequi] que arribés més de dret al meu cor, perquè en aquest llibre que vosaltres heu enriquit amb l'adhesió del vostre esperit, hi ha sintetitzada en sentiments, en aspiracions, en treballs d'enteniment, tota la meua vida passada; curta o llarga segons el voler que Déu destini, aquest llibre resumirà també en sentiments i aspiracions tot el que avui em resta viure».

Però, si sorgia el dubte que Prat de la Riba havia actuat amb una duplicitat impròpia de la seva rectitud de caràcter —ratificant tot el contingut de *La Nacionalitat Catalana* en la intimitat de casa seva i davant un grup d'amics, els de la comissió d'homenatge que li lliuraven el llibre en què aquell es materialitzava, mentre que deia una altra cosa en parlar, al Palau de la Generalitat, en actes oficials — hom podria adduir múltiples ocasions en què Prat declarà públicament i solemnement els punts fonamentals de la seva doctrina, com per exemple el de la unitat territorial de Catalunya per sobre les demarcacions artificials de les províncies, una de les quals ell representava. Així ho féu en el discurs de presa de possessió de la primera presidència de la Diputació i en el corresponent al segon període presidencial.

També proclamà l'existència d'una cultura catalana netament diferenciada de la que mereixia tota la protecció de l'Estat, i assenyala la necessitat de corregir aquelles diferències de tracte amb el foment de la nostra, ja que el 24 d'abril de 1907 digué:

«hi ha a Espanya dues cultures de caràcter ben definit, la cultura castellana i la cultura catalana. La primera té, de part de l'Estat, tota protecció i totes les facilitats per al seu desenrotllament. De la cultura catalana, l'Estat no se'n preocupa. Les nostres diputacions tenen el deure de suplir aqueixa deficiència de l'Estat».¹¹⁸

I tornà a dir el mateix, aproximadament, en presència del Governador civil, és a dir, del representant del Poder central, el dia 9 de gener de 1914, en constituir-se la Mancomunitat:

«Hay en España, como en todos los Estados modernos, una serie de elementos de carácter moral, unos, de importancia económica, otros, que son comunes a todos los ciudadanos, sean de donde sean, hayan nacido donde hayan nacido. Pero luego hay otros elementos respecto de los cuales esa igualdad de goce, esa comunidad de participación, puede faltar y falta por completo en todos los Estados unitarios cuando a la estructura unitaria del Estado no corresponde una estructura unitaria también del pueblo.

Entonces hay dos clases de ciudadanos, unos que encuentran en el Estado, aparte de los elementos comunes a que me refiero, su lengua,

118. Discurs recollit en català a «La Veu de Catalunya», 25-IV-1907.

sus instituciones tradicionales unidas a los recuerdos más gloriosos de su historia, sus hombres más eminentes, y otros ciudadanos, que en el Estado no encuentran ni su lengua, ni sus grandes instituciones, ni siquiera sus hombres. Un Estado no alcanza ni puede alcanzar la plenitud de fuerza, de vigor, de normalidad, hasta que logra incorporar, no por cierta adherencia física o material, sino por plena y absoluta comunicación de vida y de efectos a todos los ciudadanos, y éste es uno de los valores trascendentales del Real Decreto sobre Mancomunidades provinciales: señalar una orientación, dar un paso en este camino. Desde ahora, nosotros, los hombres de esta parte del Estado que se llama Cataluña, tenemos en el Estado algo que antes no teníamos, algo que es nuestro, algo que lleva nuestros amores y nuestra más viva esperanza.»

L'exposició de com actuà des de les presidències de la Diputació i de la Mancomunitat per tal de fornir a la cultura catalana els instruments idonis, escapa al tema d'aquest treball. Afegiré, però, que Prat de la Riba, conscient com era del fet d'ésser la llengua el més gran exponent cultural, no vacilà, des del seu alt càrrec, a defensar-la, quan el president de la Real Academia Española pretengué de limitar les escasses atribucions de la Mancomunitat quant a l'ús de la nostra parla, i així, el 22 de març de 1916 i en compliment d'un acord del Consell Permanent de la Mancomunitat, adreça al president del Consell de ministres un missatge, la versió catalana del qual deia:

«Es un fet, Excm. Sr., que la Península Ibèrica es troba distribuïda en quatre grups lingüístics: el galaico-portuguès, el basc, el castellà i el català [...] al fet geogràfic s'uneix, no per ficció capriciosa d'un interès polític actual, sinó per la labor secular de les generacions precedents i testimoni indestructible, objectiu, de les col·leccions diplomàtiques i dels monuments literaris, el fet històric d'una cultura [...]. Al costat del fet geogràfic i del fet històric sorgeix el fet psicològic de l'esterilitat que acompanya els períodes de desnacionalització de tots els pobles i de la fecunditat del treball intel·lectual quan recobren llur parla pròpia [...]. Al fet geogràfic, a l'històric i al psicològic, pel que toca al Principat de Catalunya, que nosaltres tenim l'alt honor de representar, s'uneix, fort, vibrant, independent de raons d'utilitat i de conveniència, de títols de passat i de promeses per a l'esdevenidor, el fet polític per excel·lència, la voluntat dels ciutadans que, en el Dret públic modern, és la llei suprema...»¹¹⁹

Hom no podria fer una exposició més raonada i més ben argumentada. Hom diria estar escoltant un gran advocat que pledeja per Catalunya.

119. Bé que el document degué ésser redactat en castellà, el cito en la versió del llibre ENRIC PRAT DE LA RIBA, *Per la Llengua catalana* (Amb un pròleg de J. Bofill i Matas). (Barcelona 1918: «Edicions polítiques de La Revista»).

III

L'IDEARI DE PRAT DE LA RIBA

EXPOSICIÓ

En aquest capítol tractaré de presentar, d'una manera coherent, la doctrina de Prat de la Riba sobre la personalitat de Catalunya i sobre la manera d'assolir l'ideal nacionalista harmònicament amb l'articulació d'un Estat espanyol plurinacional. Començo pels

ELEMENTS FORMADORS DE LA NACIONALITAT

a) *La llengua*.—Al fitxer de les lectures de Prat de la Riba relatives al concepte de nació hi ha cites d'autors castellans com Alonso de Palencia, que definí *nación* com «aquellas gentes juntas en propios parentescos y lenguas», o com Antonio de Nebrija que prengué el mateix terme com a sinònim de «gente que por lengua se distingue».

A la conferència a l'Ateneu Barcelonès aHudí al pensament de Herder, que sostenia que

«per conèixer un poble s'ha de posseir la seva llengua; per apreciar la seva literatura, s'ha de conèixer la llengua en què està escrita. Cada nació pensa com parla i parla com pensa. Voler reformar una llengua com se canvia una llei, és una empresa ridícula: prendre-li els idiotismes és prendre-li la seva fesomia original, és desfigurar-la en lloc d'embellir-la».¹

Per això, al *Compendi de la doctrina catalanista*, Prat digué que Catalunya és

«la llarga cadena de generacions unides per la llengua i la tradició catalanes que vénen succeint-se en el terror que avui ocupem nosaltres»,

1. *La Nacionalitat Catalana*, 87.

i en el mateix sentit opinà al *Compendi d'Història de Catalunya* que premiaren els Jocs Florals del 1898, resum en el qual, com ja he indicat, identificà la terra catalana amb aquella en què és parlada la nostra llengua.

La llengua és, per tant, el primer factor integrador d'un poble:

«no hi ha res comparable a aquesta unitat anímica determinada per la comunitat de l'idioma».²

Les col·lectivitats que reïxen a elaborar i perfeccionar una llengua de cultura pròpia adquireixen personalitat:

«crear una llengua literària és l'obra cabdal d'un poble. La possessió d'una llengua literària és la consagració de la nacionalitat».³

b) *El Dret*.—Prat, a la conferència sobre *El fet de la Nacionalitat Catalana*, digué que

«allà on hi ha sistemes jurídics diferents, hi ha també diferents pobles, diferents nacionalitats. La nacionalitat és, doncs, també un criteri o sentiment jurídic original».⁴

Però el Dret de cada país és producte de l'adaptació a una sèrie de condicionaments de tipus espiritual i fins i tot físic, d'una llei eterna: la Llei natural.

«El derecho es, pues, la parte de Derecho natural que se ha hecho actual, positiva»,

explica en un comentari seu a la «Revista Jurídica de Cataluña» aparegut el 1895.⁵ Aquest mateix any exposa en la seva important monografia sobre el Dret industrial que:

«El proceso de la creación del Derecho es el proceso de la encarnación de la Ley Natural en la Sociedad [...] en todo Derecho hay la ley natural que es el elemento primero o forma substancial del Derecho y unos elementos secundarios, y jerárquicamente inferiores, de lugar, estado de cultura, temperamento nacional, etc., que se juntan a la Ley natural para producir el Derecho.»⁶

El factor que caracteritza o adjectiva la Llei natural és la nacionalitat, que estimula en cada poble la creació d'un sistema jurídic propi:

2. *Importància de la llengua dins el concepte de nacionalitat*, treball citat.

3. *Per la llengua catalana*, declaracions fetes per Enric Prat de la Riba en promulgar-se, el gener de 1913, les Normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. (Recollides al volum *Per la llengua catalana*, ja citat.)

4. *La Nacionalitat Catalana*, 86.

5. *El positivismo en Castilla*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1895), 292.

6. *Ley Jurídica de la Industria*, 24.

«La generación del Derecho siempre se verifica por obra y gracia del espíritu nacional. En las profundidades del espíritu nacional se elaboran lentamente las ideas jurídicas, resolviéndose en principios de justicia, en fórmulas generales que en conjunto constituyen su concepción especial de la justicia, su ley natural. En esta su ley jurídica natural, la nacionalidad ha puesto su alma: es obra capital de su genio, la flor de su civilización y de su cultura, y en toda ella ha de aparecer la marca profunda, el sello indeleble de su temperamento, del carácter, de la individualidad nacional.»⁷

En aquest punt, Enric Prat de la Riba no dissimula, ans al contrari, la declara obertament, l'adhesió que professa a les doctrines de Friedrich Karl von Savigny, el pare de l'escola històrica del Dret.

«Estamos plenamente conformes con aquella verdad de Savigny al reaccionar contra las escuelas abstractas: hay derechos, no *un* Derecho [...] del mismo modo que a todos otorgó Dios razón, sensibilidad, etc., a todos dio, asimismo, el sentido de justicia en que la Ley natural consiste según la opinión más corriente [...]. No existe una sola ley natural independiente de los hombres y de las sociedades, subsistente por sí y constituyendo el fondo común de todos los derechos históricos; la Ley natural se individualiza y se nacionaliza, esto es, se individualiza en el seno de cada nación como todos los elementos de la vida humana.»⁸

Al capítol primer han estat reproduïdes algunes de les observacions que consignà, per escrit, després de la seva lectura de la traducció castellana del *Sistema del Dret romà actual*, anotacions en les quals es pronuncia en un sentit molt semblant.

Aquesta llei natural individualitzada en el Dret dels distints pobles, la llei natural nacionalitzada, es manifesta preponderantment en el costum:

«Terminada la elaboración de las ideas jurídicas, la generación del Derecho entra en su segundo período. Estas ideas van obrando en la conciencia del pueblo, sin cesar, constantemente: de elementos reflexivos y concientes se convierten, por acción del tiempo y por otras causas que no es del caso referir aquí, en sentimientos, en creencias, en fuerzas inconcientes e instintivas que gobiernan la voluntad y le imponen su obrar y su conducta. Se entra, entonces, en el tercer período: las ideas convertidas en sentimientos se convierten en actos, y en actos repetidos y en actos uniformes, porque es permanente y siempre idéntica la corriente subterránea que alimenta las fuentes de producción de los mismos. Tenemos ya formada la costumbre jurídica, el derecho ha nacido ya, el derecho vive. Su gestación se ha desarrollado, pues, toda entera, en el seno del espíritu nacional.»⁹

Pel fet d'ésser el costum un Dret viscut, és superior a la llei positiva, un Dret que no emana de tota la societat, sinó del Poder legislatiu, un

7. *Ibid.*, 285.

8. *El positivismo en Castilla*, 294.

9. *Ley Jurídica de la Industria*, 286.

nucli reduït dels seus elements, una llei que, d'altra part, la comunitat pot acceptar o rebutjar.

«La ley es un cuerpo de doctrina que introduce en el organismo del Derecho elementos no asimilables y otros que tardan un tiempo mayor o menor en ser asimilados [...]. En cambio, en la costumbre todo vive, todo se asimila; el Derecho que ella forma es enteramente vivo porque está en actos cumplidos.»

Així ho explica Prat en el llibre *Ley jurídica de la Industria*,¹⁰ i ho recorda al mateix ministre de Gràcia i Justícia quan l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona li eleva la petició que sigui autoritzat l'ús del català en el procediment criminal:

«La realidad es la gran piedra de toque de todas las teorías y para las leyes que, tal como se conciben y se elaboran por los organismos legislativos del Estado moderno, no son, en cierta manera, más que teorías jurídicas desarrolladas casuísticamente en multitud de artículos y capítulos, la realidad que aquilata su valor es la aplicación de sus preceptos, el hecho de ponerse en contacto con la sociedad que ha de convertirlas de simples fórmulas escritas en el papel en hechos vividos, en costumbres que [...] llevan grabadas aquellas máximas en lo más hondo y lo más íntimo de la conciencia del pueblo.»

Respecte a la llei, el costum no solament té l'avantatge de l'autenticitat del seu origen i de la seva acceptació per la societat, sinó també la de permetre la natural evolució del Dret, ja que és:

«la costumbre, madre amorosa del Derecho, que de una manera suave y espontánea lo genera, sin violencias, sin destrucciones, sin bruscas sacudidas, amoldándose con pasmosa flexibilidad a todas las particularidades, a todas las idiosincrasias».¹¹

Per això, com a bon admirador de Savigny és contrari a la codificació que congela el Dret, privant-lo de la seva gradual transformació d'acord amb les necessitats comunitàries de cada moment:

«després d'en Bentham, el panegirista dels Codis, han passat per la ciència del Dret molts d'altres pensadors, i d'aquests, alguns de molt il·lustres, encara vivents, han demostrat els defectes dels Codis i s'han permès la llibertat de dubtar de les excel·lències de la Codificació, i per això [la joventut il·lustrada catalanista] s'acobra al voltant dels venerables mestres de la vella escola i escolta ses ensenyances¹² i rebutja i rebutjarà sempre tota solució que no sigui deixar Catalunya plena de llibertat per demanar les lleis que vulgui».¹³

10. *Ibid.*, 293.

11. *El seguro y las crisis de la familia obrera*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1896), 35.

12. És evident l'al·lusió a Duran i Bas.

13. *Una prova més*, «La Veu de Catalunya», 10-X-1897.

La codificació del Dret civil es produí en diversos països europeus paral·lelament a la tendència, molt generalitzada, a reduir les lleis polítiques fonamentals en una Constitució. El constitucionalisme en el Dret públic és equiparable a la codificació en el Dret privat. Un i altre moviment pecaren de massa ambiciosos; no reeixiren a definir l'esperit jurídic popular. Prat de la Riba parla, un moment determinat, de la generació dels qui

«codificaron el Derecho civil [y] substituyeron en todas partes la ley escrita en el papel a la ley escrita en la conciencia del pueblo. Vacieron toda la sabiduría en la formación de las constituciones escritas y la costumbre se vengó entonces de su orgullo haciéndoles fracasar su obra en todas partes y demostrándoles que la constitución de un pueblo no es un problema de mecánica».¹⁴

Segons Prat, el fenomen constitucionalista i el codificador foren tan semblants perquè derivaven de la mateixa deu, perquè ambdós eren fruits de l'arbre de la Revolució francesa, la doctrina de la qual inspira arreu d'Europa i d'Amèrica tants

«utopistes [...] esperits jacobins criats amb dogmatismes — sempre sobrers fora de son terreny natural — alimentats amb principis abstractes i buidats en l'encarcament de motlles inflexibles».¹⁵

Tornant al procés de l'elaboració a Espanya d'un sol Codi civil, i sense relatar — perquè m'allunyaria del tema del present estudi — els impagables esforços d'una generació de catalans capitanejada per Duran i Bas per a defensar el sistema jurídic de Catalunya, afegiré que aquest fou preservat. Un dels elements més característics de l'ànima d'un poble, el Dret, s'ha pogut mantenir, tot i les seves mutilacions, amb una pròpia substantivitat i no com a cosa accidental o especialitzada, que de cap manera no pot ésser qualificada de *foral* com tendeixen a fer la majoria dels juristes de parla castellana,

«perquè *fur* vol dir privilegi, excepció d'una regla comuna, i el Dret català no és una variant del Dret de Castella, sinó un dret independent i complet, dins el qual hi ha també un Dret comú o general a tot Catalunya i un Dret foral o privilegiat, propi de determinades comarques, com la Vall d'Aran, Barcelona, Camp de Tarragona, etc.».

Així ho precisa al *Compendi de la Doctrina Catalanista*, text en el qual explica, a més, les principals característiques del nostre sistema jurídic de la següent forma:

«l'autoritat atribuïda a la costum, per la qual el poble directament col·labora a la formació del dret; la llibertat de testar i la sòlida formació de la família sota la base d'una autoritat paterna i robusta i d'un patrimoni familiar permanent».

14. El «speaker» en los Estados Unidos y la costumbre en el Derecho moderno, «Revista Jurídica de Cataluña» (1895), 139.

15. La Veu de Catalunya, «La Veu de Catalunya», 1-I-1899.

El nostre Dret, que els redactors del Codi civil espanyol i els principals polítics de l'època que determinaren la seva aprovació deixaren bàsicament intacte, a causa d'un criteri transaccional que no cal que ara refereixi, ha anat sofrint les escames de molts que han pretès desvirtuar-lo, com de fet i en una època allunyada de la història del país fou desvirtuat el sistema consuetudinari autèntic per la influència rebuda del Dret romà:

«en vano lucharon algunos príncipes contra la invasión del Derecho romano, cuando su Renacimiento, en el siglo XIII; en vano se prohibió alegar leyes romanas; casi en todas partes el Derecho indígena fue víctima del romanismo de los juristas que se formaban en las universidades de Italia. El Derecho catalán, que también entonces tuvo que sufrir del romanismo exagerado de los jurisconsultos catalanes, padece hoy del castellanismo de jueces y magistrados. Estos, originarios, en su mayoría, de regiones de Derecho castellano, educados en universidades en que solamente se explica el derecho que pomposamente se califica de *común*, llenos de éste, amantes de él, porque es de su Patria, porque en él descubren afinidades y armonías con su temperamento y carácter, porque es el que más profundamente han estudiado y el único que de verdad comprenden, creen hacer un beneficio aplicándolo aún a pesar de los supuestos beneficiados, al mismo tiempo que satisfacen su amor propio de raza, dando a su derecho particular una extensión cada vez mayor, un dominio cada día más completo».¹⁶

Aquest lamentable desvirtuament també ha estat descrit per Prat de la Riba d'una manera simbòlica:

«Era el Dret català un majestuós palau romànic, aixecant-se potser sobre els murs d'una acrópolis ciclòpea o d'un *castrum* indo-germànic; un jorn, la família catalana s'hi troba encongida [...] allargant ses pilastres, rompent ses arcades i endreçant-les cap amunt, sobre els sòlids paredals romànics hi bastí una espaiosa mansió gòtica [...], mans estrangeres emblanquinaren sos murs [...] estraïet i tot, s'aixeca ferm encara, mes avui volen enderrocar-lo per aixecar-hi, en son lloc, un casal nou, flamant, de formes simètriques, un quarter, en fi, amb ses rengleres de finestres totes iguals.»¹⁷

c) *La voluntat*. — Si una col·lectivitat compta amb una llengua pròpia i uns costums jurídics generalment acceptats pels seus membres, però aquests no tenen consciència que els referits factors els diferencien d'altres grups i no desitgen accentuar el que els en separa, no podem dir que existeixi una nacionalitat.

«Un poble que no sap que ho sigui, que té una llengua i una cultura però que no se n'adona, és un poble a mitges. Un poble que es coneix a si mateix, que té consciència, però passiva, de la seva unitat espiritual, és incomplet encara. Quan tenint aquesta unitat espiritual i sabent que la té, vol viure i actuar com a poble, solament llavors és un poble.

16. *O direito catalão*, «Revista Jurídica de Cataluã» (1896), 44.

17. *Quan esperem*, «La Renaixença», 8-III-1892.

Així, per la formació, per la creixença i per l'enfortiment d'aquesta voluntat va devenint poble la Nació catalana.»¹⁸

«A la unitat espiritual de la llengua i de la cultura, que és obra dels passats, que és heretada, hi ajuntem la unitat de voluntats que ens hem guanyat nosaltres.»¹⁹

Tanmateix la parla, el dret, la voluntat són factors que, per si sols, no contribueixen a caracteritzar un poble. La nació és la suma d'aquells i d'altres elements; per això Prat de la Riba també tenia, alhora que un concepte de tipus analític, un

CONCEPTE SINTÈTIC DE LA NACIONALITAT

En el fragment ja citat, on es refereix als anys universitaris que començà a preocupar-se de l'essència del nacionalisme,²⁰ diu que

«vaig trobar-la rica, complexa, variada, comprenent problemes jurídics, axiomes socials, veritats antropològiques i, molt especialment, geogràfiques. La concepció integral, vivent, de la nacionalitat plantejava innumbrables qüestions...».

Suposa, per exemple, una comunitat de necessitats i valors materials i morals, determinades formes d'expressió artística:

«Catalunya té, com totes les nacionalitats ben constituïdes, una vida econòmica, interessos materials que representen el pa de cada dia dels milers de famílies que la formen; té una vida artística, perfum de l'exquisida sensibilitat de la seva ànima nacional; una vida intel·lectual, producte de les energies de la intel·ligència, una vida política traducció del criteri de conducta de la col·lectivitat; una vida moral i religiosa, fruit de la seva consciència dels deures d'home a home i de classe a classe i de l'home amb Déu.»²¹

De tot això davalla la ja al·ludida «unitat fonamental dels esperits», l'«ambient moral» que s'apodera dels homes i conforma llurs vides.²²

Si una unitat espiritual cohesiona els components d'una col·lectivitat diferenciada, aquesta és una entitat distinta de cadascun dels membres que la integren, quelcom que té substància pròpia com un ésser animat, com una persona:

«La nacionalitat catalana és un organisme social complet i autònom.»²³

18. *Creant una voluntat*, «La Veu de Catalunya», 23-X-1913.

19. Del discurs de Prat del 23-X-1913 a l'Assemblea de Diputats provincials ratificant el projecte de la Mancomunitat encara pendent d'aprovació; reproduït a «La Veu de Catalunya», 24-X-1913.

20. *Una revelació*, «La Veu de Catalunya», 22-II-1905.

21. *La Veu de Catalunya*, «La Veu de Catalunya», 1-X-1899.

22. Vegeu la nota 53 del capítol I.

23. *A en Clarín*, «La Renaixença», 19-II-1896.

Prat de la Riba no tenia la pretensió d'exposar quelcom d'original en formular la seva idea de la nació com a organisme vivent.

Ja he indicat a bastament en el capítol I com havia donat la seva adhesió intel·lectual a les doctrines organicistes, que equiparen el poble, el conjunt d'una societat, a un ésser vivent.

«Schelling va ser l'home a generalitzar el concepte, introduït per De Maistre, de l'evolució orgànica, que la societat és un organisme i que l'evolució social és essencialment orgànica»,

diu en aquell paràgraf de *La Nacionalitat Catalana* ja citat, en el qual es refereix a la idea fonamental del pensament sociològic de Krause i a les concomitàncies d'aquest amb el d'Auguste Comte i de Herbert Spencer.

Per a Enric Prat de la Riba la nació és una entitat natural amb existència pròpia, que segueix el mateix cicle biològic dels éssers vivents com tantes altres agrupacions que no han sorgit artificiosament. La nació constitueix la primera, però no l'única entitat viva. Per això escriu en un comentari bibliogràfic a la «Revista Jurídica de Cataluña»:

«El hombre, más que sociable es social [...]; mas dentro de este círculo primordial y vastísimo de la sociedad natural por excelencia o nacionalidad, la Naturaleza misma ha trazado otros círculos secundarios, agrupaciones dentro de la sociedad, de las cuales el individuo necesariamente, por un hecho ineludible, forma parte: sociedad doméstica, municipal, comarcal, regional, clase, etc.»²⁴

I en un article referent a les corporacions i en un fragment on recomana llur organització sobre la base territorial, conclou:

«la profesión es poderosísimo agente de asociación, mas dentro de la asociación profesional hay otro elemento que, determinando gradación de afinidades, determina gradación de lazos corporativos: la contigüidad territorial [...], de ahí que se formen dentro del grupo profesional círculos o agrupaciones de distinta extensión, escalonados jerárquicamente, siguiendo el orden de las sociedades territoriales naturales: municipio, comarca, región, nación. A esta organización natural, ingénita, espontánea, debe corresponder una organización jurídica que le dé formas externas y sensibles».²⁵

La nació, com els cossos animats, es compon de diversos òrgans. Tots ells han de funcionar d'una manera harmònica. Altrament la comunitat nacional està malalta, perquè queda envaïda per l'egoisme, per l'esperit de grup o de classe:

24. *El sufragio universal inorgánico y el sufragio universal corporativo*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1895), 367.

25. *Reacción en favor del régimen corporativo*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1897), 568.

«l'arbre de la família no té arrels independents; el seu tronc empalma amb la soca mil·lenària de la Pàtria. Cuidant-nos de casa i de la família ens pensem haver-ho fet tot i només ens adonem del nostre error quan els mals de la Pàtria envaeixen el clos sagrat de la família i cauen sobre la nostra casa o sobre el cap dels éssers que ens són més estimats que la nostra pròpia vida»,

escriu en un comentari periodístic sobre l'encariment de les subsistències,²⁶ motiu que aprofita per plantejar la qüestió en un pla més elevat, com fa en un altre comentari periodístic sobre l'actitud dels dirigents del Foment del Treball Nacional enfront d'un determinat problema aranzelari:

«Jo em guardaré prou de condemnar l'egoisme, l'amor de si mateix i de les pròpies cases i dels propis interessos, gran ressort de l'acció humana en totes les empreses [...], però jo diré als comerciants, com als pagesos, com als mateixos industrials, perquè tots cauen en la mateixa falta, que es treguin del damunt aqueix egoisme regressiu, anacrònic, propi només dels pobles endarrerits i incultes, que els fa pensar que acaben els seus interessos allà on acaben les parets de la seva fàbrica o el terminal de la seva hisenda. Pensin que tant els interessa la prosperitat de la seva casa com la riquesa i benestar del seu país, de la seva societat.»²⁷

Per això, com sostingué en el manifest del Centre Escolar Catalana del primer de maig de 1891, ja referit, i com explicaré més endavant, Prat de la Riba estava convençut que la qüestió obrera constituïa només un aspecte de la qüestió social. Si una comunitat nacional ha afirmat plenament la seva personalitat, si tots els elements que la componen estan units i compenetrats malgrat l'especialització de les respectives funcions talment com els diversos òrgans del nostre cos, la societat està en pau; cap dels seus estaments pugna amb els altres.

Enumera els factors integradors d'una nacionalitat i considera Catalunya una

«comunitat de gent que parlen una mateixa llengua, tenen una història comuna i viuen agermanades per un mateix esperit que segella amb quelcom d'original i característic totes les manifestacions de la seva vida»,²⁸

o sigui, una comunitat que reuneix —segons ell— tots els requisits d'una nació, i conclou que

«cal donar a la nacionalitat l'Estat que li falta».²⁹

26. *El problema de les subsistències*, «La Veu de Catalunya», 22-XII-1904.

27. *El pa de Catalunya*, «La Veu de Catalunya», 7-X-1906.

28. *Compendi de la Doctrina Catalanista*.

29. *La Nacionalitat i l'Estat*, «Les Quatre Barres» (Vilafranca del Penedès), 11-VIII-1897.

No podia haver resumit millor el seu credo polític, que concorda, en tot i per tot, amb la doctrina del

NACIONALISME

del qual no abjurà mai, malgrat no haver-lo declarat sempre i en tot moment per consideracions de prudència o de tàctica:

«nacionalitat i nacionalisme ha estat la font viva de la nostra orientació en la qüestió catalana, per damunt dels noms i vestimentes circumstancials i transitòries que han imposat l'estat dels prejudicis de la nostra gent o els odis, les repressions i les prohibicions dels governants».³⁰

Ja he referit — amb l'ajuda de textos pratians — com emprà, aplicats a Catalunya i a les reivindicacions catalanes, els conceptes de nació i nacionalisme al Centre Escolar Catalanista, als articles de «La Renaixença» i de «Les Quatre Barres»,³¹ a la conferència de l'Ateneu. El fet que adoptés el títol de *La Nacionalitat Catalana* per al seu llibre fonamental ja és a bastament significatiu. Per això té interès a precisar que les aspiracions de la gent de Catalunya no poden ésser classificades com a regionalistes, perquè són quelcom més que una qüestió de descentralització de funcions administratives. En comentar les declaracions del polític tradicionalista Vázquez Mella, escrivia:

«Ja fóra temps de convèncer-se tothom que un regionalisme que consisteixi únicament en la descentralització és un regionalisme bord i es basa tan sols en la millor ordenació del ram administratiu.»³²

«Parlar de provincialisme tractant del renaixement de Catalunya és cloure els ulls a l'evidència o dur-los tapats per la passió [...] res de provincialismes tractant-se de la nostra causa»,

diu en un fragment dels seus articles adreçats a Clarín,³³ on també indica de passada:

«el regionalisme que jo, pel meu gust, anomenaria sempre amb el nom més propi de nacionalisme».

I a propòsit de la celebració a Barcelona d'un congrés municipalista, deia:

30. *La nostra obra*, «La Veu de Catalunya», 1-I-1907.

31. És bastant probable que Prat influís d'una manera decisiva en la determinació dels redactors de «Les Quatre Barres» d'adoptar el subtítol «Setmanari nacionalista». Fins i tot sembla escrita del mateix Prat la nota editorial justificativa del canvi.

32. *Un manifest carlista* (I), «La Renaixença», 7-II-1891.

33. *A en Clarín*, «La Renaixença», 19-II-1896.

«l'administració dels municipis i les províncies i regions és un problema, l'autonomia política de Catalunya un altre problema ben diferent. No obstant això, amics i enemics de la nostra terra, apòstols de la causa catalana i detractors de la mateixa, confosos i barrejats els han presentat i tractat gairebé sempre, confosos i barrejats els tracten avui encara [...] Hi ha tongades, sobretot en certs períodes inicials del provincialisme i del regionalisme, en què tot se'n va a parlar de bona administració, de descentralització, de *self-government*, i si aquestes fórmules resumien quasi exclusivament, llavors, l'ideal catalanista, també a Catalunya i a fora de Catalunya eren combatudes per l'esperit anticatalà igual que si realment fossin aspiracions nacionalistes amb l'argument clàssic del separatisme».³⁴

I en un altre indret escriu:

«el nacionalisme català no és fill de les teories federalistes i descentralitzadores, ni del desig de bon govern i recta administració, ni que la nostra llengua valgui poc o valgui molt, ni que el nostre dret sigui millor que els altres, sinó del sentiment de pàtria».³⁵

Com a bon nacionalista, Prat de la Riba distingeix netament dos conceptes, els de

LA NACIÓ I L'ESTAT

En una crítica que féu en la «Revista Jurídica de Cataluña» d'un llibre italià sobre el principi de les nacionalitats, opina que el seu autor, Gasparotto, cometé un

«error capital [...] la confusión entre el Estado y la Nacionalidad, confusión que significa un retroceso en la marcha progresiva de la ciencia, pues la distinción entre las dos entidades es una verdad ya definitivamente adquirida por la Ciencia».³⁶

Ja he indicat abans que l'única vegada que Prat dissentí del seu estimat Fustel de Coulanges fou en comprovar que, en el treball polèmic sobre els drets de França a la incorporació de l'Alsàcia, el gran historiador de l'Antiguitat emprava els dos termes com a sinònims.

Al *Compendi de Doctrina Catalanista* defineix un i altre concepte:

«L'Estat és una entitat política, artificial, voluntària; la Pàtria és una comunitat històrica, natural, necessària. El primer és obra dels homes; la segona és fruit de les lleis a què Déu ha subjectat la vida de les generacions humanes»,

34. *Profitosa iniciativa*, «La Veu de Catalunya», 22-III-1909.

35. *Del dret i del revés*, «La Veu de Catalunya», 9-VIII-1906.

36. *El principio de las nacionalidades en la Sociología y en el Derecho Internacional*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1898), 513.

és a dir, la nació és quelcom natural, mentre que l'Estat és una creació humana; però si com a bon nacionalista parteix del principi que

«cada nacionalitat ha de tenir un sol Estat que tradueixi en acció i conducta les inspiracions collectives»,³⁷

admet que, seguint la llei de la Història que ha marcat l'evolució de l'Estat tribal a l'Estat modern, passant prèviament per les fases de l'Estat-ciutat i l'Estat feudal,

«el món ha d'encaminar-se a fer Estats més complexos, més grans cada dia»,³⁸

complexitat que durà a la constitució d'Estats plurinacionals. Per a ell, d'una manera real per bé que no jurídicament efectiva, ho és

L'ESTAT ESPANYOL

que constitueix una forma d'organització política integrada per diversos pobles. Ho manifestà indirectament en diverses recensions bibliogràfiques publicades a la «Revista Jurídica de Catalunya», aHudides en el capítol anterior, i ho afirmà a les planes dels diaris amb perfecta consciència que s'adreçava a una massa de lectors més àmplia, com féu, per exemple, a «La Renaixença» en el curs de la seva sonada polèmica amb *Clarín*:

«no aspirem a ser diferents, *ho som*, i perquè ho som treballem en sentit diferent del que voldrien els espanyols castellans que, també perquè són diferents de nosaltres, van per diferents dreceres».

I ho repetí, al cap d'un any, des de «La Veu de Catalunya»:

«a Espanya hi ha dues menes de gent, dos pobles diferents, estranys del tot l'un a l'altre, i que després de segles d'anar junts encara no han sabut trobar la manera de no entrebancar-se mútuament i destruir-se.»

La Història d'Espanya ha estat interpretada erròniament, i d'aquestes premisses equivocades hom ha deduït — a posta o inconscientment — l'existència d'una unitat política que cohesionà, des dels temps més remots, els distints pobles peninsulars:

«La oligarquía visigótica pasó por encima de esos incommovibles organismos sin influir en su existencia y desarrollo, y por esta razón, cuando un puñado de soldados del Profeta destruyó el flaco vínculo

37. *La Nacionalitat Catalana*, 112.

38. *Ibid.*, 115.

39. *Una prova més*, «La Veu de Catalunya», 10-X-1897.

de su dominación política, dejando a la Sociedad ibérica entregada al impulso de sus inclinaciones naturales, ingénitas, espontáneas, surgieron en plena luz, más vigorosos y robustos que nunca, aquellos mismos pueblos o nacionalidades por encima de los cuales habían pasado, sin lograr destruirlos, fenicios y griegos, cartagineses y romanos, visigodos, suevos y vándalos, alanos, árabes y sirios y berberiscos; esos mismos pueblos que subsisten hoy, más distanciados que nunca.»⁴⁰

Els Reis Catòlics, en la persona dels quals comença la Monarquia espanyola, no foren, pròpiament, la primera institució d'unitat:

«En la esfera interior sentaron los Reyes Católicos los fundamentos de la decadencia de España iniciando la obra de eliminar sistemáticamente del Gobierno a los que no pertenecían a la nacionalidad castellana, mejor dicho, a la Corona de Castilla, convirtiendo a la Inquisición en instrumento de dominación política, dando el primer paso en la senda del uniformismo y el absolutismo.»⁴¹

Per això, extingida la Casa d'Aragó, la monarquia dels Austries, que succeí a la dels Reis Catòlics, fou un règim sobrevingut a Catalunya, desvinculat del país, baldament els seus representants en juressin les constitucions i privilegis. No cal dir que foren molt més aliens a la nostra terra els sobirans de la dinastia borbònica, el primer dels quals en derogà les institucions. Bàsicament aquest és el fonament de la rèplica de Prat als qui feien propaganda a favor del pretendent carlí perquè

«la monarquia tradicional, la que formava part essencial de la nostra constitució política, era la monarquia de Jaume el Conqueridor i Pere III, la que es complaïa que els estats aragonesos fossin els més lliures del món, la que parlava, sentia i obrava a la catalana [...] Don Carles de Borbón no representa, no, aquesta monarquia, sos antecessors no són Jaume I i Pere III, sinó Felip II, el botxí de Lanuza. Felip III, el destructor de les cases pairals catalanes, Felip IV i Carles l'Embruixat, escanyolits rebrots de la dinastia austríaca, ridícoles paròdies de Carles I i de Felip II, i Felip V el fundador de la dinastia afrancesada, destructor de la constitució política catalana, l'introduïdor a Espanya de l'escepticisme, la centralització sistemàtica, l'uniformisme, el jansenisme i el regalisme.»⁴²

Amb l'absolutisme dissimulat de la Monarquia austríaca, i l'ostensible dels sobirans de la Casa de Borbó, el predomini de Castella és inevitable:

40. *Un lugar común de la Historia de España: la unidad española*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1896), 841.

41. *El hombre de genio y la colectividad*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1898), 672.

42. *Un manifest carlista* (II), «La Renaixença», 15-II-1891.

«Els reis que en fundar-se l'Estat espanyol treballaven per fer-se absoluts, fixaren el centre del Govern a Castella, el temperament absolutista de la qual els facilitava una tasca gairebé impossible de portar a cap a la democràtica Corona aragonesa»

diu Prat al *Compendi de la Doctrina Catalanista*.

Enlluernats pel prestigi de la Cort espanyola, bona part dels membres de l'aristocràcia de Catalunya assentiren lamentablement a la consumació d'aquella hegemonia, sobretot després del 1714:

«la majoria d'ells varen ésser instruments de castellanització i nucli del partit castellanista que facilitava en tals ocasions la tasca dels vencedors».⁴³

El predomini de la nacionalitat castellana dins la Monarquia espanyola ha estat abassegador. En una consideració que Prat de la Riba fa sobre aquesta qüestió, i que es troba entre els papers del seu arxiu particular, classificat entre les anotacions de les lectures realitzades sobre el tema *Nació*, escriu molt significativament:

«als que no volen veure la realitat de la situació de Catalunya dintre Espanya, als que titllen d'exagerats els que l'exposem en tota sa realitat recomanem que llegeixin Unamuno (*En torno al casticismo*, «La España moderna», marzo 1895), que escoltin els professors castellans d'Història com Hinojosa, Ureña, etc., i, sobretot, que mirin el que diuen els escriptors estrangers que no estan encegats ni per l'orgull dels dominants ni per la humillació dels oprimits; de tots ells, ni un de sol n'he trobat que s'errés com s'erren la major part dels catalans; ni un sol que no senyalés el fet del domini dels castellans dintre d'Espanya (Palma, Durando, Cimbali, etc.)»

L'hegemonia ha estat profunda:

«La falta d'en "Clarín" no és ignorar la llengua catalana i no poder judicar els llibres artístics escrits en dita llengua, és parlar en nom de l'espanyola exclusivament, de la literatura castellana, és fer també en el seu art la mateixa confusió entre l'espanyol i el castellà que s'ha fet amb l'idioma, amb el dret, amb el caràcter nacional, amb la història, amb tot [...] Hi ha moltes maneres diferents de dir una mateixa cosa i en Clarín amb el seu to i la seva manera no ha sabut estar-se de cridar: "¡Hablad en cristiano!", el crit brutal amb què, fa segles, la supèrbia del poble dominant humilia les nacionalitats vençudes. Aqueix menyspreu pel nostre seria disculpable si Castella fos el centre d'una civilització superior, una llar de cultura, una font d'avançaments tan abundosa, tan viva i tan pura com ho fou Grècia [...] recordi's que els Pirineus els tenim més a la vora i que els progressos saben bé el camí de Catalunya i ja hi estan avesats a arribar a Espanya després de fer estada a Barcelona.»⁴⁴

43. *La noblesa catalana*, article citat.

44. A *en Clarín*, «La Renaixença», 19-II-1896.

Aqueixa imposició intensa de tot el que és castellà, feta unes vegades de forma intencionada, i d'altres com a natural derivació de l'estat d'esperit que transcriviren tan bé els versos d'Antonio Machado, adreçats a la terra miserable «ayer dominadora» que «envuelta en sus harapos, desprecia cuanto ignora», portà una trista conseqüència, la que

«els catalans, especialment els del segle dinou, de Catalunya no se'n recordaven; eren catalans però no en tenien una consciència ben clara. Sobre el seu enteniment s'hi havia anat dipositant tot d'una una allau d'idees espanyoles vingudes de Madrid, filles legítimes de l'esperit castellà que deixaven completament colgada l'ànima catalana».

«Sempre que hi penso, en la Catalunya de llavors, se'm figura com una curiosa alzina del bosc de casa empeltada de pi. La soca, les arrels, l'esperit eren catalans; les branques i les fulles, castellanes, però d'un castellà bordissenc, castellà de Catalunya, com el que parlen a Barcelona fins els castellans que han viscut alguns anys entre nosaltres, amb un patriotisme de quincalla com els que passegen banderetes de llustrina pels carrers o dels que fan protestes d'espanyolisme pensant en el magatzem curull; amb entusiasme del Cid i Don Pelayo, que sonen a fals com els entusiasmes obligats dels alumnes de retòrica.»⁴⁵

Els catalans, ve a dir Prat de la Riba, a més de sofrir la desnacionalització que els ha estat exigida per Castella, la nacionalitat hegemònica a Espanya, tenen la dissort d'ésser mal governats — des de fa uns segles — pel poble dominant:

«la imposició de tot el castellà, per part dels governs [i] les institucions i costums polítics, els complicats engranatges administratius i ses corrupteles [i] les lleis de tota mena [que] naixien de la tradició castellana o bé són dutes de França i vestides a l'estil de Castella.»⁴⁶

El desgovern es manifesta amb la seva administració inoperant, que sembla considerar l'administrat amb desconfiança més que amb voluntat d'estar al seu servei:

«Hi ha països en què el poder s'esforça a pesar el menys possible sobre els ciutadans, a entrebancar-los només que l'estrictament necessari, i en tots els rams procura facilitar el despertament i creixença de les energies individuals i socials, desbrossant-los el camí i ensenyant-los les millors dreceres [...]. L'Administració espanyola ho entén d'una altra manera; la missió paternal de fomentar la prosperitat pública consisteix a vexar sota totes les formes imaginables el particular i ses empreses»,

escriu en l'article ja referit sobre l'anul·lació de determinades marques de vins per part del Ministeri de Foment;⁴⁷ i en un altre que redactà en plena efervescència del moviment de protesta barceloní que fou conegut amb el nom de «tancament de caixes» opinà que

45. *La història falsa* (II) (A Don Joan Manyé i Flaquer), «La Veu de Catalunya», 22-X-1899.

46. *Compendi de la Doctrina Catalanista*.

47. *Les marques dels vins*, «La Veu de Catalunya», 31-I-1897.

«l'anarquia tant pot venir de dalt com de baix, de la multitud com del Govern [...] quan a dalt hi ha pandilles de vividors que absorbeixen els sacrificis que el país ha fet en profit personal propi, ja llavors no hi ha Estat, no hi ha autoritat i els tributs no són contribucions, sinó exaccions que no tenen altra raó d'obligar que la força».⁴⁸

Una màquina administrativa totalment ineficaç, com queda palès, amb dues malalties ben característiques de l'Estat espanyol: la inflació burocràtica i la profusió legislativa.

Respecte al darrer fenomen diu:

«El Estado español padece una incurable incontinencia de legislación. Las prensas de la *Gaceta de Madrid* no cesan un instante de dar a luz leyes que modifican otras leyes y reglamentos que las vulneran y anulan en el acto mismo de empezar a regir; decretos y reales órdenes y circulares que derogan los decretos, órdenes y circulares de ayer, como éstas, a su vez, derogan los del día anterior.»⁴⁹

I quant a l'exagerat nombre de funcionaris al servei de l'Estat opina que:

«la empleomanía [es] gravísimo mal de los estados modernos agravado en algunos países como España, Alemania, Rusia, etc., por la tendencia de la nacionalidad en cada uno de dichos estados predominante (la castellana, la prusiana, la moscovita, respectivamente) a la vida burocrática, al hacer del desempeño de las funciones políticas y administrativas una especie de *modus vivendi*, de industria nacional.»⁵⁰

La cosa més trista del cas és que a la capital d'Espanya detinguin el poder unes oligarquies, només uns quants privilegiats del poble hegemònic.

«Mentre Catalunya teixeix, altra gent més enginyosa es dedica a l'explotació d'indústries més segures: les indústries polítiques.»⁵¹

I en un altre escrit periodístic diu, respecte a aquells aprofitats:

«el patrimoni de l'Estat és llur patrimoni; vaixells, exèrcits, magistratures i administracions públiques no són per al servei del país sinó per a gaudir-se'n i regalar-se'n els qui es "cuiden" de governar. Quan el ramat de bens es mou i rondina, vergassada a tort i a dret, que per això tenen sempre a punt suspensió de garanties i estats de setge [...] i fins ara a Espanya els catalans i molts que no ho són, no hem sabut fer altra cosa que creure i rebre.»⁵²

48. *L'actitud dels gremis*, «La Veu de Catalunya», 14-X-1899.

49. *La capacidad jurídica en el discurso de apertura de los Tribunales*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1902), 520.

50. *Desarrollo de la burocracia en los Estados modernos*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1896), 616.

51. *Les indústries polítiques*, «La Veu de Catalunya», 4-XI-1896.

52. *Interès i deure*, «La Veu de Catalunya», 25-III-1901.

Tant li fa que les decisions provinguin d'un Consell reial com que hom fingeixi l'exercici de la sobirania popular amb el lliure joc d'uns partits polítics:

«Les Corts són a Espanya com el Senat d'August, com les assemblees de Napoleó, com el Parlament de Lluís XIV; cossos deliberants encarregats de registrar el que el veritable poder els dicta. No són les Corts les que fan o desfan ministeris, sinó la mateixa oligarquia que fa o desfà les Corts. El veritable poder, el veritable Estat, a Espanya el formen el Rei i dues dotzenes de personatges que vénen a constituir una veritable supervivència del *Consejo de Castilla* de la Monarquia absoluta. Tota la resta, Constitució, comitès, eleccions, hi és per afeidura. Que visquin la vida moderna de les institucions representatives, només hi ha, en tota l'extensió d'Espanya, algunes petites clapes de la perifèria [...]. Tota la resta d'Espanya segueix petrificada, i per mica que en els seus costums s'enfondeixi, pertot troba, sota les aparences modernes de la vida mateixa, supervivències de la tribu ibèrica o del clan feudal que concentra, en uns quants, tot el poder i poder absolut, i deixa als altres, a la massa, només que l'obediència i la submissió.»⁵³

Els qui realment governen són pocs:

«Ben comptats, tirant per munt, els ciutadans que formen part d'aqueixes organitzacions artificioses que en diuen partits polítics, arriben, tot just, a dos-cents mil. Dos-cents mil homes que no són ni els més savis, ni els més rics, ni els més honrats, ni els més forts, disposant, al seu arbitri, com d'un ramat propi, de tot un poble de divuit milions d'habitants! Dos-cents mil homes que ho governen tot (guerra, pau, municipis, diputacions...). Són per tot on se vexa o desgoverna el País, als arsenals que construeixen creuers que no naveguen i a les comissions tècniques que els donen per bons, als consells que poblen de gent inepta les universitats i les escoles, a les Corts de cínics baladrers que juguen, tot temps, la comèdia de la llibertat o del patriotisme i aplaudeixen persecucions anti-patriòtiques; als Consells de ministres en què s'ha dirigit aqueixa política desastrosa que ha perdut les colònies i ha engolit estèrilment centenars de milions: la fortuna de tot un poble.»

Això ho escrivia Prat de la Riba i ho signava amb el seu nom en un article aparegut dos anys després del desastre colonial.⁵⁴ Anònimament ho declarava els dies de la derrota, en el text del manifest que publicà la Unió Catalanista amb l'encapçalament *Als catalans*:

«El mal d'avui és ja vell en la història d'Espanya. No és culpa d'aquest govern ni d'aquell altre, ni del règim parlamentari ni de l'absolut. Els sistemes de govern han canviat i han canviat els ministres, però no han canviat el desgavell ni la improvisació. Si una hora s'ha dit Felip II, l'altra hora Ferran VII, una hora ha estat un Comte-Duc d'Olivares, l'altra un Cànovas del Castillo, ahir en ple absolutisme, avui en plena democràcia, i els desastres s'han succeït sempre els uns als altres.»

53. *La crisi*, «La Veu de Catalunya», 29-XI-1906.

54. *L'obra d'ara*, «La Veu de Catalunya», 20-V-1900.

I consti que en agreujar-se la insurrecció cubana que havia de degenerar en la catastròfica guerra hispano-nord-americana, Prat ja havia pronosticat l'aclaparadora derrota que havia de posar fi a l'Imperi de Carles V i de Felip II com una herència — la de la monarquia espanyola — dilapidada per la imprevisió del proverbial *Hereu escampa* que com a tal havia anat actuant l'oligarquia castellana des de feia alguns segles. En un article titulat, precisament, amb la locució popular que designa els hereus pròdigs, Prat de la Riba escrivia:

«La situació present d'Espanya no pot tenir una semblança més viva de la que té amb la de Felip IV i del Comte-Duc d'Olivares. Els temps canvien, però la raça és sempre la mateixa i els polítics castellans dels governs absoluts i els *privados*, *secretarios* i *consejeros* de l'Antic Règim, rebroten en els caps de colla del parlamentarisme: els mateixos llops amb una altra pell d'ovella; les guerres de Flandes, de Portugal i de Catalunya en les de Cuba i Filipines; l'orgull i la infladura dels cortesans de llavors, en la inconcebible supèrbia dels cortesans d'avui; els periodistes populars que no es queden pas enrera en l'art d'adular el sobirà modern; la massa anònima, la turba dels imbecils, fent-li creure grandeses i energies fantàstiques, somniant-li, pintant-li el poder d'Espanya creixent al compàs de les catàstrofes, com la grandesa de Felip IV que, com més terres li prenién, més creixia.»⁵⁵

I en un article que duu el títol *Cap d'any*, i en el qual evoca la passada centúria, conclou:

«per aquesta oligarquia que ens entrebanca, el segle XIX es va inaugurar amb un Godoy i es tanca amb un Azcárraga, va tenir per bateig de sang la derrota gloriosa de Trafalgar i no han pogut sortir de derrotes fins a Cavite i Santiago.»⁵⁶

Per tant, l'unitarisme de l'Estat espanyol ha estat funest per als pobles que el componen, com afirma en un article periodístic, en el qual asenjala que,

«participant de la trista sort d'Espanya hi ha una nacionalitat vigorosa que l'Estat espanyol ha provat en va de destruir: la nacionalitat catalana.»⁵⁷

i, com havia precisat abans, al *Compendi de la Doctrina Catalanista*, en acusar l'Estat com a

«l'element enemic de Catalunya que desnaturalitza el seu caràcter»,

l'unitarisme també ha estat nefast per la mateixa organització política que Prat veu condemnada al fracàs per les seves condicions intrínseques:

55. *L'hereu escampa*, «La Renaixença», 2-II-1897.

56. *Cap d'Any*, «Diari de Catalunya» (denominació temporalment adoptada per «La Veu de Catalunya» amb motiu d'una repressió política), 1-I-1901.

57. *La salvació d'Espanya*, «La Veu de Catalunya», 11-II-1899.

«així va tot en aqueix podrimener [...], així va de temps i així anirà mentre duri. Hi ha quelcom que és fruit de la raça, i mentre l'Estat espanyol sia sinònim d'Estat castellà, no pot haver-hi esperança per a Espanya».⁵⁸

Tot i així, al tomb del segle anuncia encara l'existència d'una darrera oportunitat:

«S'acosta l'hora en què ha de veure's si hi ha un intent de muda de vida o bé si es vol continuar la història d'Espanya el temps precis perquè s'escrigui el darrer capítol.»⁵⁹

La repulsa de la forma unitària de l'Estat espanyol que tantes desgràcies ha comportat no és incompatible, en el pensament de Prat de la Riba, amb l'afirmació d'un substancial

ESPANYOLISME

En un treball periodístic, puntualitza d'una manera inequívoca:

«Enclavada Catalunya en l'àrea geogràfica coneguda amb el nom d'Espanya, som espanyols de la mateixa manera que som europeus per estar compresa Espanya dins el conjunt d'Europa. Governada Espanya per l'Estat espanyol, els catalans som espanyols com a membres d'aqueix Estat, com a ciutadans d'aqueixa societat política»,

i adverteix, però, acte seguit, que no acceptarà mai la maliciosa contraposició que alguns polítics i periodistes fan de la causa catalana amb la causa espanyola, amb les següents paraules que no poden ésser més contundents:

«si voler per Catalunya llibertat, civilització i benestar és anar contra Espanya, anem contra Espanya; si desitjar institucions de la terra, compostes de gent de la casa, amb plena llibertat d'acció per regir els nostres interessos és anar contra Espanya, anem contra Espanya; si conservar i fer viure el nostre dret i reposar en son lloc d'honor la nostra llengua és anar contra Espanya, anem contra Espanya, i no sols hi anem, sinó que hi hem anat i hi anirem sempre. Però si plantegen així el problema de Catalunya, que consti que els separatistes són ells. Ells qui fan incompatible l'interès de Catalunya amb el d'Espanya, la llengua espanyola amb la catalana, el dret espanyol amb el dret català, les aspiracions seves amb les aspiracions nostres».

L'article del qual procedeixen els fragments citats, ve encapçalat amb el títol a bastament revelador de *Nacionalisme català i separatisme espanyol*.⁶⁰

58. *Interès i deure*, «La Veu de Catalunya», 25-III-1901.

59. *L'interès dinàstic*, «La Veu de Catalunya», 7-I-1899.

60. «La Veu de Catalunya», 22-VIII-1899.

La crítica de l'Espanya uniformista no comporta de cap manera una voluntat independentista; el catalanisme no aspira a separar Catalunya d'Espanya:

«l'acusació de separatisme és una acusació completament falsa, és el truc de sempre [...] el catalanisme no és separatista. El catalanisme vol la prosperitat de Catalunya, vol l'autonomia de Catalunya. Aspira a reformar la seva actual constitució [d'Espanya] injusta i depressiva per la seva dignitat».⁶¹

Es més: el catalanisme, ultra el fet de no implicar antiespanyolisme, està dintre la tònica política contemporània. A la seva conferència al Centre Catalanista de Vilafranca ja advertia que

«no som nosaltres els qui anem contra els corrents de la civilització, no som nosaltres els qui contrariem la formació dels grans Estats; els enemics del progrés polític, els qui puguen riu amunt de la civilització són els qui ens ataquen, són els idòlatres dels estats unitaris, els qui no saben unir, sinó absorbint, els qui no saben acostar, sinó aixafar [...]. Hi ha pobles que tenen aqueixa trista sort i el que avui governa Espanya la té per desgràcia nostra. Ell ha estat el bressol de tots els separatismes, ell ha estat la causa de totes les separacions».⁶²

Tan absurda és l'acusació de separatista formulada sovint contra el catalanisme, com la d'annexionista; és a dir: la d'aspirar a una incorporació a França, Estat amb el qual Catalunya segles enrera certament mantingué alguns vincles, malgrat la seva plena substantivitat nacional, com remarca Prat en el seu text evocador de Guifré *el Pilós*:

«la nacionalitat ja existia abans del Rei en Jaume i dels comtes de Barcelona; existia un poble català que tenia per reis els reis de França i per comtes els que aquests nomenaven, com existeixen avui, en què tenim per reis els reis d'Espanya i per governadors els qui Madrid ens envia».⁶³

Però el fet que Catalunya hagués gravitat per un temps en l'esfera de la Monarquia franca no ha de determinar, actualment, una atracció política dels catalans per part de l'Estat francès en el qual se sentirien més incòmodes a causa d'un unitarisme pitjor que el de la Monarquia espanyola, ja que malgrat tots els seus defectes, aquella no arribà a assimilar completament l'uniformisme propi dels «esperits jacobins» que Prat abomina.⁶⁴

Per això, en un article anònim que Prat de la Riba publicà a «La Veu de Catalunya» comentant l'aldarull provocat per unes manifesta-

61. *Política suïcida*, «La Veu de Catalunya», 24-III-1900.

62. *Les Quatre Barres* (Vilafranca del Penedès), 6-VI-1897.

63. *La nacionalitat i l'Estat*, «Les Quatre Barres» (Vilafranca), 11-VIII-1897.

64. Vegeu la nota 15 d'aquest capítol.

cions de simpatia a França, amb motiu de la presència a Barcelona de l'esquadra de guerra de la República veïna, diu:

«no som annexionistes perquè trobem en la centralització francesa actual un enemic més vigorós i terrible que la centralització castellana, un enemic capaç d'afeblir el nostre poble a força de benestar material».⁶⁵

Cap benefici no representaria, per a Catalunya, passar de l'uniformisme espanyol al francès, puix que, segons Prat, també seria foraster per a nosaltres l'Estat francès

«si s'estengués sobre la terra catalana la xarxa de prefectures, districtes, subprefectures, *arrondissements* i cantons i fes circular per dintre d'aquesta complicada canalització política les onades de la seva florent burocràcia [...]».⁶⁶

El que cal, per tant, és enfortir, primerament, la personalitat política de Catalunya, d'afirmar el

CATALANISME,

programa que, com afirma Prat en el *Compendi*,

«resumeix les nostres aspiracions i ve a constituir el lema de la nostra bandera [la frase] "Catalunya pels catalans!", [que significa] que a Catalunya han de governar els catalans i no, com avui, els castellans o polítics a la castellana, ni més ni menys que si nosaltres fóssim menors d'edat o no en sabéssim».

La consecució, per a Catalunya, de l'autogovern és una tasca que ens correspon a nosaltres, puix que

«els catalans no ens menjarem altre pa que el que ens pastem nosaltres mateixos. Pensar que els qui viuen dels abusos es prendran la molèstia de desarrelar-los en obsequi als qui els combaten cada dia només perquè cridem fort demanant-ho a cada pas, en vers o en prosa, és no tenir idea dels homes ni de la societat».⁶⁷

Per a assolir l'objectiu anhelat cal

«unir-nos tots i exigir, amb dignitat i energia, el que de dret ens pertoca».⁶⁸

65. *El que som*, «La Veu de Catalunya», 25-VIII-1899. Hi ha el manuscrit d'aquest article a A.P., P.I, C 815.

66. *La dominació castellana*, «La Renaixença», 28-I-1896.

67. *Interès i deure*, «La Veu de Catalunya», 25-III-1901.

68. *Compendi de la Doctrina Catalanista*.

Com he dit abans, la història de les reivindicacions catalanistes ha estat, en bona part, sintetitzada pel mateix Prat de la Riba en el seu pròleg al llibre de Duran i Ventosa *Regionalisme i Federalisme*, després incorporat al text de l'obra pràtica capital. Primerament, el moviment adoptà la forma d'un

«esblaimat i feble provincialisme»,

però tanmateix distint al que manifestaren alguns elements de determinats territoris espanyols.

Del provincialisme hom passà al regionalisme d'aquells qui acceptaven

«la monstruosa coexistència de dues cultures, de les dues psicologies sobreposades, d'inferior a superior, i fins volien trobar-hi un fonament. El fonament que, de boca en boca o de ploma en ploma, ha durat fins avui, és l'harmonia de la unitat i de la varietat».⁶⁹

Més tard,

«De l'organisme únic Espanya, amb orgues regionals, traducció literal en llenguatge de moda del principi de la unitat i la varietat, va sortir-ne la concepció de varis organismes, de varies unitats orgàniques més o menys encavallades, però amb personalitat pròpia, expressades, gràficament, en cercles concèntrics.»⁷⁰

Prat de la Riba diu que l'articulació de les diverses entitats orgàniques dins una unitat política superior:

«en el cervell purament nominalista de molts autors de Dret, la cosa no tenia cap dificultat. A la manera de qualsevol legislador espanyol que es pensaria haver fet regionalisme batejant amb el nom de *regió* les actuals províncies, com un temps se va imaginar fer federalisme dient *estats*, fan les comarques igual que els *juzgados de primera instancia e instrucción*, les regions igual que departaments o províncies, tot per proclamació dogmàtica de l'Estat infalible, i la nació el cos mateix de l'Estat».⁷¹

L'afusió de Prat al federalisme pi-margallà és diàfana. L'autor de *La Nacionalitat Catalana* en el fragment suara citat discrepa, com sempre ho féu, de l'autor de *Las nacionalidades* pel concepte abstracte que aquest darrer té de la nació, malgrat que els dies enfevorits de la Solidaritat Catalana en recomanés als lectors de «La Veu de Catalunya» la candidatura per a diputats a Corts. Ensem que elogiava la participació del carlisme, que no havia ultrapassat l'etapa del regionalisme postpro-

69. *La Nacionalitat Catalana*, 28.

70. *Ibid.*, 30-31.

71. *Ibid.*, 32.

vincianista,⁷² tingué paraules d'afecte pels seguidors de Pi i Margall, puix que els considerà com

«la representació del vell sentit radical de la nostra terra, del republicanisme que va fer, de la fracassada temptativa del 73, una obra quasi catalana».⁷³

Encara que estigués en desacord, per molts motius, amb els federals que portaren la Primera República espanyola, Prat de la Riba admetia que

«si els intel·lectuals catalans haguessin estat a l'altura del seu deure quan les desordenades etapes de la Revolució de Setembre, s'haurien posat, ja allavors, els fonaments d'un nou règim per a Catalunya i per a Espanya, i sap Déu quants desastres haurien pogut evitar-se!».

Aquest parer, emès en un article polèmic adreçat als homes del Centre Nacionalista Republicà,⁷⁴ Prat el recollí de Valentí Almirall, i així es complaia a recordar-ho amb aquell respecte que sempre li mereixia l'autor de *Lo Catalanisme*, obra en la qual

«va cercar amb alè de veritable pensador un fonament rigorosament científic per a les reivindicacions catalanes».⁷⁵

A aquestes reivindicacions donà el nom de *particularisme*, teoria que en l'opinió de Prat de la Riba, ja transcrita, no és més que la formulació dels esquemes pi-margallians amb un sentiment català:⁷⁶ en definitiva, un federalisme amb el nom canviat, d'una part per raons personals (Almirall s'havia enemistat amb Pi), i de l'altra per raons d'opportunisme que, en honor seu sigui dit, el propi elaborador de la doctrina particularista no dissimulà.⁷⁷ Per això, conclou Enric Prat que:

«la falla capital del sistema particularista és la mateixa del federalisme: no ens diu quines entitats han de formar estats petits ni quines s'han de constituir en federació, ni es preocupa del criteri amb què aquesta selecció hagi de fer-se [...]. Particularisme i federalisme fan sempre això mateix: ens donen el contracte, però es descuiden de les parts contractants que han de firmar-lo».⁷⁸

72. *El carlisme, representació del vell sentit furista del nostre poble*.

73. *La Candidatura de Catalunya*, «La Veu de Catalunya», 17-IV-1906.

74. *L'atemptat contra el sufragi universal*, «La Veu de Catalunya», 10-I-1908.

75. *El precursor*, article citat.

76. Vegeu la nota 59 del capítol I d'aquesta obra.

77. «Aquí s'ha pres l'aspiració federativa com a sinònima de radicalisme i s'ha volgut encarnar-la en la part més radical de la massa plebea [...] aquí la paraula federalisme va unida al record d'un període d'incapacitat governamental i de misèries tals que sa possible tornada aterra fins i tot els que més persuadits estem de la situació misèrrima a què havem arribat», diu l'autor de *Lo Catalanisme* per justificar la denominació aplicada a la seva doctrina.

78. *La Nacionalitat Catalana*, 36-37.

Ja és sabut que la publicació de *La Tradició catalana* per Josep Torras i Bages el 1892 fou impulsada pel desig d'impugnar indirectament el llibre de Valentí Almirall, tot i que el seu amic Jaume Collell li suplicà que ho fes d'una manera declarada i polèmica,⁷⁹ no sols perquè discrepava del pensament federalista pel caràcter abstracte que aquest tenia,⁸⁰ sinó també perquè volia recordar a Almirall i a altres escèptics de la seva corda la gran força que havia tingut la Religió en l'afaiçonament de l'esperit de Catalunya. La veritable tradició catalana — vingué a dir Torras — és una tradició catòlica. Per això la segona part del llibre torrasià és una exposició de les més destacades figures del pensament català que eren amarades d'esperit religiós. Hom pot resumir la tesi de l'obra en la frase convertida ja en *slogan*: «Catalunya serà cristiana o no serà.»

En demostrar la continuïtat, al llarg de les centúries, d'una determinada manera de pensar, l'obra capital de Torras i Bages contribuï al fet que Prat de la Riba es formulés la següent conclusió:

«vèiem que Catalunya tenia llengua, dret, art propis; que tenia un esperit nacional, un caràcter nacional, un pensament nacional; Catalunya era, doncs, una nació».⁸¹

El llibre fonamental del qui fou bisbe de Vic serví, en definitiva, perquè Prat arrodonís el seu concepte del que és la nacionalitat catalana. A partir de llavors

«les nostres campanyes varen ésser d'un esperit intensament nacionalista».⁸²

començant per la

«consagració de tota la nostra gent, aplegada en el gran saló de l'Ateneu per a escoltar les conferències clarament, explícitament nacionalistes, organitzades amb el pla d'estudiar tots els elements de la nació catalana i inaugurades amb la meua conferència sobre "el fet de la nacionalitat catalana"».

Prat de la Riba ho explica en un paràgraf després d'un altre en què ja s'ha referit a

«les nostres primeres batalles encaminades a conquerir les grans corporacions barcelonines».⁸³

79. Vegeu JOAN BONET I BALTÀ, Pròleg a les *Obres completes* de TORRAS I BAGES. (Barcelona 1948; «Biblioteca Perenne».)

80. «...aqueixos ridículs constructors de nacions que volen formar pobles amb l'eficàcia de sa paraula, segons l'ideal que s'han format en llur magí». *La Tradició catalana*, O. C. de TORRAS I BAGES, 13 b.

81. *La Nacionalitat Catalana*, 51.

82. *Ibid.*, 63.

83. *Ibid.*, 64.

i que, per cert, és l'únic en el qual s'esmenta la tàctica d'actuació cívica i política dels elements, catalanistes, puix que *La Nacionalitat Catalana* no en parla, ni tan sols de les més significades fites com l'Assemblea de Manresa el 1892, el Missatge al Rei dels Hèrens el 1897, o la campanya a favor de Joan J. Permanyer pel districte de Vilafranca a les eleccions de diputats a Corts el 1898, en les quals no fou possible lluitar contra l'engranatge caciquista muntat pels governs de la Restauració per assegurar la continuïtat del *torn pacífic* convingut al Pacte del Pardo, no obstant l'establiment, el 1890, del sufragi universal. Per contra, entre els escrits de Prat de la Riba abunden les al·lusions a la desvergonyida mistificació de la democràcia realitzada per un règim que presumia de liberal, com, per exemple, en el comentari següent:

«En los países latinos el abuso ha alcanzado proporciones imposibles. El despotismo de la camarilla más o menos íntegra e ilustrada de los Monarcas absolutos ha sido reemplazado por la dominación de las clientelas de los caciques agrupados jerárquicamente bajo la suprema dirección del cacique de los caciques, el *patronus patronorum*, el cual, desde la Presidencia del Consejo de Ministros, a todos distribuye honores y prebendas.»⁸⁴

O bé en el que reproduïxo seguidament:

«Hay que acabar con el escandaloso abuso de que las elecciones se hagan en el Ministerio de la Gobernación en vez de tener lugar en los comicios. O acabar con el sistema constitucional, prescindiendo de libertades, constituciones y derechos políticos que no pasan de alharacas retóricas en labios de nuestros actuales demócratas, o si en las leyes fundamentales del Estado se consigna un Régimen constitucional aplicarlo con toda sinceridad, acabando de una vez con la vergonzosa mixtificación social, con ese absolutismo oligárquico que, en vez de tener, como el antiguo, la franqueza de ofrecerse como tal, ostentando la rozagante túnica del poder real, se presenta vestido de libertad y democracia.»⁸⁵

La crisi pregonava de les institucions sobrevinguda amb el desastre colonial permeté que fossin oïdes les aspiracions catalanistes

«Després de la guerra amb els Estats Units, hi hagué un moment en què tota l'opinió d'Espanya va girar-se de cara a Catalunya i a les solucions catalanes. El moment era decisiu i podia convertir-se en un punt de partida d'una era de redreçament, de transformació de tota Espanya per obra i gràcia de l'ideal i de la força de Catalunya.»⁸⁶

Es el moment en què el conservador Francisco Silvela constitueix un Govern del qual formen part, com a ministre de la Guerra, el gene-

84. *Reformas del sufragio universal*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1898), 835.

85. *Una observación sobre una reforma proyectada*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1901), 293.

86. *L'atemptat contra el sufragi universal*, «La Veu de Catalunya», 10-I-1908.

ral Camilo García Polavieja, que havia manifestat una certa simpatia pel regionalisme, i, com a ministre de Justícia, Manuel Duran i Bas. Prat de la Riba, que, en redactar en nom de la Unió Catalanista el manifest *Al poble català* del 22 de novembre de 1898, havia recomanat enfront de les aproximacions de García Polavieja a Lluís Domènech i Montaner una actitud de neutral benevolència, escrivia, en ésser format el Gabinet ministerial, un article que hom podria haver resumit molt bé amb la frase anglesa «Wait and see» de tanta difusió entre els comentaristes de la cosa pública:

«El nou ministeri és de polítics que es diuen *regeneradors*. Hi figura un català, el senyor Duran i Bas, que, després de la crisi, va ésser el primer a aixecar el crit de regeneració. Hi ha el general Polavieja, que de la regeneració en féu un programa, i el presideix en Silvela, que va acceptar les proposicions d'un i altre, i deia després de prendre possessió del seu càrrec: "Mi pensamiento único es marchar con la posible rapidez a la regeneración del País". Tot està que a més de dir-ho ho siguin, que vulguin fer servir receptes bones i donguin el remei en les dosis que el malalt necessita.»⁸⁷

Tanmateix Prat volgué fer constar que l'esperançada expectativa no es podia confondre amb una cordial adhesió. Per això a l'escrit que publicà en ocasió dels aldarulls provocats per la presència de l'esquadra francesa a Barcelona digué rodonament:

«No som separatistes. No som annexionistes. No som d'en Polavieja. No som d'en Duran i Bas. Som de Catalunya.»⁸⁸

El govern Silvela-Polavieja-Duran designà com a batlle de Barcelona el doctor Bartomeu Robert, que es veié obligat a dimitir quan els elements econòmics de la Ciutat, moguts pels catalanistes, s'enfrontaren amb el Poder central. Així donà una solució honrada al tràgic conflicte entre el seu deure d'acatar l'autoritat i el seu sentiment de fidelitat al poble al qual pertanyia i que l'investí amb la seva representació a les eleccions parlamentàries del maig de 1901. En aquests comicis triomfà amb la candidatura regionalista anomenada dels Quatre Presidents, puix que els elegits ostentaven, o havien ostentat, la presidència d'importantes corporacions: Sebastià Torres, de la Lliga de Defensa Industrial; Albert Rusiñol, del Foment del Treball Nacional; Lluís Domènech i Montaner, de l'Ateneu, i Bartomeu Robert, de la Societat d'Amics del País. Aquest s'havia guanyat el cor del ciutadans de Barcelona. Prat explica l'èxit d'aquell metge que

«no és el pensador d'intel·ligència innovadora que, posat en el llindar del desconegut il·lumina les seves ombres, penetra ses pregonitats i obre en la selva obscura, inextricable, camí fressat per on han de seguir-lo

87. *El canvi polític*, «La Veu de Catalunya», 6-III-1899.

88. *El que som*, article citat.

les gentades [...] ni l'heroi que iHumina els homes ni l'heroi que els fa moure. La claror del Dr. Robert va ser amorosa claror suau de simpatia, va ser dolça atracció sobre les sensibilitats, sobre els cors...»⁸⁹

En resum: un home intel·ligent i bondados que arribà al Congrés dels Diputats i hi formulà les aspiracions de Catalunya d'una manera mesurada però extremadament ferma, en una carrera política truncada prematurament, puix que

«ha mort quan la seva paraula enèrgica i honrada havia fecundat classes enteres del nostre poble i havia fet arribar la bona nova, terres enllà, al cor de les regions castellanes que comencen ja a respondre i deixon-dir-se».⁹⁰

Amb el triomf electoral de la llista dels Quatre Presidents el catalanisme entra a la lluita parlamentària. Comença per derrotar estrepitosament i definitivament el caciquisme. Tanmateix, l'oligarquia que des de Madrid manté la ficció de la democràcia liberal no està disposada a abandonar el combat per deixar el camp lliure al puixant partit catalanista. Mobilitza, per tal que actuïn a Barcelona, dues forces negatives, les del

LERROUXISME I TERRORISME

és a dir: elements de subversió manejats des del Ministeri de la Governació o de la Presidència del Consell a través del Govern civil, baldament les persones que representaven aquells factors del joc polític actuessin disfressades amb unes nobles aspiracions republicanes, o formulant concretes reivindicacions de la classe obrera.

El despit de la derrota infligida pel catalanisme inspirà als governs de la Monarquia uns maneigs ben tèrbols:

«Als ciutadans de Barcelona [...] se'ls deia que el seu deure era acudir als mitjans constitucionals de canviar el Govern. I aquests ciutadans, que ja havien desertat dels comitès, desenganyats pels mitjans indignes amb què es falsificava la seva voluntat, s'organitzen seriosament formant una poderosa xarxa sòlida i resistent, estesa pertot, que paralitza l'acció de les males arts del caciquisme, i llavors, aqueixos fariseus de la política, que s'excusaven en la indiferència pública per a legitimar els seus excessos i que hipòcritament es planyien que els ciutadans no acudissin a les urnes, veient-se vençuts i amenaçats, importaren a Barcelona un agitador foraster, obren les portes de la presó i aqüissen, contra els ciutadans honrats, turbes de criminals que, garrot i ganivet en mà, assalten i atropellen, comptant amb la impunitat més fastigosa.»⁹¹

89. *El Doctor Robert*, «La Veu de Catalunya», 23-V-1906.

90. *El Sembrador*, «La Veu de Catalunya», 11-V-1902.

91. *Fora de llei*, «La Veu de Catalunya», 23-I-1902.

Amb motiu d'haver estat anunciat el projecte del viatge del rei Alfons XIII a Barcelona, la primavera de 1904, que portà, com a conseqüència, una escissió del catalanisme en dues faccions, novament aplegades, posteriorment, al temps de la Solidaritat, Prat de la Riba recorda anteriors viatges reials que no produïren cap fruit malgrat les promeses formulades:

«A les esperances seguí la negativa de tota concessió i de tot canvi de règim, la desatenció de les més precises necessitats del treball de Catalunya i, el que és pitjor: el foment, en la nostra terra, de les vagues i de la Revolució instigades per agents governamentals, quan no des del Govern civil i pel mateix Governador.»⁹²

La protecció dels agitadors acordada per les altes esferes és de vegades ben poc encoberta:

«La missió primordial de l'Estat és evitar-los [aquests crims afrontosos], fer-los impossibles, prevenir-los. Ha d'evitar-los impedint predicar l'odi [...] i sobretot mantenint el prestigi de les seves autoritats, no servint-se mai d'agitadors assalariats, com ha passat a Barcelona, ni allargant-los cordialment les mans en el Saló de Conferències, com s'ha vist a Madrid.»⁹³

En un escrit publicat en plena febre electoral, hom veu les al·lusions a aquest polític agent de Madrid concretades en la persona del diputat republicà Alejandro Lerroux, tot i que Prat de la Riba admet que la seva figura, com la de tot testafarro, té un valor simbòlic:

«No es tracta tampoc de barrar la porta del Parlament a un home per funest que sigui a la Ciutat, per més que hi hagi sembrat l'odi destructor que carrega bombes, per més que hagi promulgat el decàleg de la barbàrie en aquell "violad, robad, incendiad, matad" [...] no és un home el que es combat. En Lerroux és aquí un símbol accidental i transitori, com tots els símbols [...], un episodi més de la gran lluita, avui ja començada, entre dos mons d'idees, entre dues solidaritats, entre dues Espanyes.»⁹⁴

En un altre, aparegut més tard a «La Veu de Catalunya»,⁹⁵ repeteix:

«Fracassades les gestions per separar de nosaltres els elements econòmics [els governants] varen concentrar els seus esforços a obtenir la mateixa divisió, però per un altre camí: el de sostreure de l'estol patriòtic els obrers. Aquella va ser la tàctica d'en Moret. Així vàrem tenir en Lerroux a Barcelona.»⁹⁶

92. *Visita de compliment*, «La Veu de Catalunya», 26-III-1904.

93. *La mala llavor*, «La Veu de Catalunya», 18-XI-1904.

94. *El meu discurs*, «La Veu de Catalunya», 12-XII-1908.

95. *Trista història*, «La Veu de Catalunya», 7-III-1914.

96. L'article, bé que publicat anònimament, sembla — amb un escàs marge d'error per la meua part — eixit de la ploma de Prat.

La clientela política d'aquella demagògia és reclutada, principalment, entre la massa de població barcelonina recentment immigrada:

«a una banda hi ha els homes desviats pels ferments de l'odi, els sobrevinguts, no assimilats encara a la nostra vida ciutadana, els immigrants analfabets que si desembarquessin a Nova York trobarien barrades les portes de la gran República nord-americana, els fracassats i els despistats de la nostra vida, tots els detritus que han fet de Barcelona un renom de ciutat violenta, inculta, inhabitable».⁹⁷

En el fons, afirma Prat, hom troba el fenomen de la subversió social arreu d'Europa, en totes les ciutats on no viu una comunitat nacional homogenia: a Marsella, a Dublín, a Kíev. Per això conclou:

«cada vegada que una bomba ha sembrat la mort per Barcelona, cada vegada que un complot o *meeting* han deixat al descobert els terribles progressos de la gangrena anarquista entre nosaltres, m'he demanat per què Catalunya té el trist privilegi d'anar a l'avantguarda de l'anarquia, i sempre, entre altres causes que ja he esmentat en aquestes mateixes planes, sempre m'he trobat amb una correlació inexorable entre el problema vital de la nostra nacionalitat i la fonda pertorbació moral que va minant-la. I en l'estudi de la formació individual de l'ànima anarquista he vist el procés generador de la mateixa morbositat col·lectiva [...]. En el fons, doncs, quasi sempre hi ha una deficiència o una insuficiència d'educació».⁹⁸

Aquesta política de foment del terrorisme resulta funesta per als mateixos inspiradors, perquè tard o d'hora les armes es giren contra aquells qui les utilitzen. Quan a la capital d'Espanya esclatà la bomba al pas de la comitiva règia per la Calle Mayor, a «La Veu de Catalunya» aparegué un solt en el qual, després de lamentar el fet, hom deia:

«el foc que amb criminal indiferència han deixat créixer a Barcelona ha pres ja a Madrid, que és massa a la vora de Madrid, Barcelona, per a poder-hi acumular tempestats polítiques o bé elements de descomposició i de mort, i així com l'onada de republicanisme, artificialment provocada a Barcelona des del poder, va escampar-se per Espanya i va desvetllar el republicanisme de la Cort, constituent, avui, una efectiva amenaça per a les institucions, així aquesta podridura moral de l'anarquisme que han deixat triomfar en la nostra Barcelona ha fet ja la seva aparició en el cor de les multituds madrilenyes».⁹⁹

Prat de la Riba no queia en el simplisme d'atribuir als altres, als adversaris del catalanisme, les dificultats amb què topava la causa de Catalunya, i per això, amb molt bon criteri, deduí de l'actuació passada l'existència d'uns

97. *El meu discurs*, article citat.

98. *Lo de València* «La Veu de Catalunya», 14-XII-1904.

99. *La dinamita a Madrid*, «La Veu de Catalunya», 1-VII-1906. L'article és anònim, però també sembla, molt versemblantment, escrit per Prat.

DEFECTES POLÍTICS DELS CATALANS

Admetia, però, que una bona part dels fracassos eren imputables a la pèrdua de la tradició de governar. Així, en un article anònim però molt probablement escrit per ell, Prat deia:

«els catalans, durant molts anys, durant segles, han viscut totalment apartats de la política [...] l'esperit de la nostra terra s'ha deformat; fort i ben preparat per a les lluites del comerç i de la indústria, en la vida pública queda a mercè dels representants d'un altre poble que, sense tenir les seves dotes organitzadores, sense tenir tantes aptituds per a la vida moderna, ens manté subjectes al seu govern i a la seva administració.

Per a restablir l'equilibri en les facultats i aptituds del nostre poble, per a fer-ne un poble sa i complet [...] se l'ha de treure de l'ostracisme voluntari en què vegeta i portar-lo a les corporacions populars, se l'ha d'habituar a l'exercici dels seus deures polítics».¹⁰⁰

Al cap de poc temps d'aparèixer aquest escrit, en un altre article insistia en el mateix tema, bo i fustigant determinats vicis col·lectius:

«ja sia conseqüència del llarg període de decadència del nostre poble, ja per atrofia produïda en els òrgans polítics de la nostra terra per falta d'ús de les mateixes, ja per aquestes causes juntes i d'altres d'històriques i socials, el fet és que el nostre individualisme degenera fàcilment en un egoisme incomprensible que fa del català un ésser apte tan sols per l'obra negativa, incapaç d'edificar i amatent quasi sempre per a destruir [...]. Per això és tan difícil en la nostra terra tenir prestigis. És més que difícil: és impossible. Per això és tan difícil l'obra d'educació política i social.

La falta de cultura, l'enveja i la impotència, són els tres components que formen el caràcter d'aquests subjectes que parlen del que no saben, calumniem per falta de valor moral, i avorreixen l'obra positiva perquè ells són incapaços i impotents per a fer res.»¹⁰¹

Un examen de consciència semblant fou fet públicament per Prat de la Riba en un discurs en el qual comparava els defectes dels catalans com a polítics amb les aptituds cíviques d'altres pobles d'Espanya:

«No us heu preguntat mai per què els castellans tant de temps han governat la terra catalana? Tots ho anem dient: el poble castellà és idealista, és utopista, té qualitats que li han fet produir alguns homes genials que figuren, per dret propi, en l'excels Panteó de la Humanitat, però li falten en absolut les aptituds que es necessiten per governar. I els fets comproven aquestes afirmacions: els fets que no s'entenen d'illusions ni orgull nacionals, i ens ensenyen el poble castellà sembrant el món d'estats independents, ruïnes d'una grandesa

100. *El deure dels Presidents*, «La Veu de Catalunya», 4-I-1900.

101. *Un gran enemic*, «La Veu de Catalunya», 30-VI-1900. Igualment anònim, però atribuïble a Prat de la Riba.

no guanyada, sinó hereditada. En canvi, la gent catalana, analista d'expert esperit pràctic, entregada a l'industrialisme, escola pràctica d'administració i govern, és adequada a totes les funcions de la vida pública. ¿Com és que estant així distribuïdes les qualitats estiguin perpètuament invertits els papers de governants i governats?

Aquesta paradoxa singular té una explicació ben clara: i és que els castellans són ciutadans disciplinats, que senten fonament l'esperit de cos i es creen santons quan no tenen herbis per seguir, i nosaltres, d'esperit furiosament iconoclasta, volem ésser sempre soldats del nostre sou, meravellosament aptes per a totes les empreses individuals, però difícils d'acoblar i coordinar per a obres col·lectives.¹⁰²

El defecte de la indisciplina dels catalans, el nostre orgull que ens fa «tenir un rei al cos», és implacablement denunciat per Prat després de la Setmana Tràgica en un escrit en què tracta d'escatir responsabilitats col·lectives, algunes imputables a les circumstàncies històriques, puix que

«durant segles havíem viscut allunyats de la vida política, havíem treballat tancats en el clos de la llar, preocupats dels interessos immediats de la família, sense participar en cap empresa col·lectiva, sense sentir solidaritat amb les institucions de govern, essent a casa nostra mateix, a dintre d'Espanya, estrangers a l'Estat que ens regia, com les tribus d'Israel eren estranyes a les ciutats i races en què treballaven i s'enriquien».

I continua, per tal de treure'n unes conclusions que expliquin els vergonyosos successos del juliol:

«per això, en veure el renaixement i desvetllar en el nostre poble el desig d'una plena actuació política, ens hem trobat sense l'educació que aquesta activitat, com totes, necessita [...] tots ens hem dolgut prou del nostre estat; com estigmes d'impotència política hem vist florir en la consciència del nostre poble aquell aforisme abominable que proclama que el que és del comú no és de ningú, i una absoluta ineptitud per a crear grans prestigis individuals que coordinen i enlacen i intensifiquen l'acció del poble com a tal poble, i no pas perquè ens faltin a nosaltres individualitats vigoroses [...] i és que per a comprendre aquestes virtuts socials s'ha d'ésser capaç de posseir-les, per a comprendre l'altruisme, el desinterès i l'esperit de sacrifici en bé de la col·lectivitat, s'ha de reconèixer les excel·lències d'aquestes qualitats generoses, s'ha de tenir ànima per admirar-les i desitjar-les, i nosaltres, en comptes d'estimar-les amb la nostra admiració, amb el nostre entusiasme, les neguem, les tenim per impossibles i quasi ens empenyem a atribuir el propi raquitisme moral, el propi egoisme als homes que les manifesten. Així el nostre poble es castra a si mateix, en privar-se de grans homes, en rebaixar-los i enxiquir-los, en barrar-los el camí a força de recels, d'hostilitats, d'insults i de desconfiança. D'això se n'ha arribat a fer una virtut».¹⁰³

102. *Discurs en l'acte de la confirmació de poders al Directori de la Lliga Regionalista*, ja citat.

103. *El radicalisme*, «La Veu de Catalunya», 3-IX-1909.

Egocentrisme, indisciplina, enveja, factors negatius interconnexos que dificulten qualsevol política seriosa. Un altre obstacle greu és constituït per la propensió de molts de nosaltres a la intolerància dels qui no pensen igual, la funesta inclinació als extremismes que tant afecta els avançats com els conservadors.

També després de la Setmana Tràgica escriví un article dur que encapçalà amb el títol significatiu d'*El radicalisme de la Dreta* i en el qual deia:

«perquè ara hagin cremat convents al crit de “Visca la República” no hagi de deduir-se que el radicalisme sigui patrimoni exclusiu dels anticlericals i republicans. No hi ha tal cosa. El radicalisme és una mala llavor que creix en tots els camps, corca totes les idees, porta també el seu llevat d'impotència, d'odi, de barbàrie, d'acció destructora al cor dels homes que volen defensar la Religió, la propietat i la Monarquia».¹⁰⁴

Unes paraules semblants repetí, el 1912, en ocasió d'una vaga de ferroviaris molt sonada:

«Hem de saber veure la complexitat del problema i sentir de cada element la seva significació, el seu valor. Hem de fugir de la passió, de l'odi, que és la gangrena fatal de les més lleus ferides. I no hem d'oblidar mai que els agitadors revolucionaris, blancs i rojos, tant els que esperen una república radical com els que en l'anarquia d'aqueixa república fien la seva victòria, tots els qui, amb rotatives beneïdes o maleïdes fan l'apoteosi del *browning* i la revolta, estan amatents a aprofitar tots els errors, totes les debilitats, fins l'esperit de justícia dels elements directors, per encendre el foc d'un moviment polític revolucionari, estrany al conflicte obrer en litigi.»¹⁰⁵

L'autocrítica col·lectiva constituïa en Prat de la Riba el pressupòsit per a poder formular una

LÍNIA D'ACTUACIÓ POLÍTICA

basada primerament en una cohesió de tots els elements de la societat catalana,¹⁰⁶ en una unió per sobre de tots els partidismes o de tots els matisos en la interpretació de la conducta pública a seguir, una unió que Prat cregué feliçment assolida els dies enfervorits de la Solidaritat Catalana, quan

«blancs i negres, tots els catalans varen lluitar contra una llei tirànica [...] que la pau de Catalunya sigui per a nosaltres una pau llarga i

104. «La Veu de Catalunya», 17-IX-1909.

105. *Per la pau*, «La Veu de Catalunya», 1-X-1912. Fou publicat anònimament, però és conservat el manuscrit de Prat a A.P., P.V., C. 3/22.

106. Vegeu les notes 26 i 27 del present capítol.

fecunda que mantenint cadascú les pròpies conviccions sapiguem ja sempre més, quan de la nostra terra es tracti, aixecar, per damunt de les coses que ens allunyen i separen, l'encaixada de germans».¹⁰⁷

Una unanimitat de sentiments que ha de sorgir de totes les terres catalanes, i no solament a Barcelona, encara que aquesta

«no és per nosaltres, els catalans, una ciutat com qualsevol altra de les que creixen per les diferents encontrades de la nostra terra. Barcelona és, per a nosaltres, la ciutat única, la ciutat ideal, la *Ciutat* per excel·lència, la capital i [...] treballar per Barcelona és treballar per Catalunya entera».¹⁰⁸

cosa que no vol dir que s'hagi de confondre el catalanisme amb un estricte barcelonisme, com pretenen alguns maliciosos. Per això, Prat, en conèixer la decisió dels juristes de la Comissió codificadora del Dret català, que residien a Barcelona, d'invitar els representants dels advocats i dels notaris del districte de Tortosa a participar en la tasca comuna, la comentà favorablement:

«és així com s'obra entre germans de Pàtria, així com els catalans de ben apartades comarques destrueixen amb la seva conducta la llegenda d'una futura centralització barcelonina».¹⁰⁹

I quan les entitats econòmiques barcelonines organitzaren un acte a favor del concert econòmic que calgué realitzar a Reus perquè a la capital havia estat declarat l'estat de guerra en produir-se el conflicte del «tancament de caixes», Prat escrivia que

«Barcelona, que amb el règim actual rep els beneficis de tot Catalunya i no els hi retorna per conducte de les seves corporacions oficials, perquè les seves corporacions oficials no ho són de tot Catalunya, treballa per a restablir la normalitat de la circulació, per a constituir una organització que li permeti escampar per tota la terra catalana les forces que en rep i que avui deturen al fort de l'expansió fronteres artificials aixecades dintre mateix de Catalunya per gent gelosa de la seva prosperitat.»¹¹⁰

Cal que els catalans de totes les classes socials i de totes les contrades, a més de romandre units, siguin prudents en política i evitin d'assumir actituds inspirades en idealismes excessius que duen a situacions de suïcidi col·lectiu repetides en la Història de Catalunya, com, per exemple, en el cas de la resistència de la ciutat de Barcelona a Felip V,

107. *Obra de solidaritat*, «La Veu de Catalunya», 12-V-1906.

108. *Les eleccions municipals*, «La Veu de Catalunya», 31-X-1905.

109. *La centralització barcelonina: un exemple*, «La Veu de Catalunya», 19-XII-1899.

110. *La campanya dels cinc presidents*, article publicat a «La Veu de Catalunya», 2-XII-1899, molt censurat, i a «Lo Somatent», de Reus, el 4-XII, intacte.

l'aniversari de la capitulació de la qual evoca en un article titulat 1714: *Els herois màrtirs*, o sigui, els defensors, els quals, no obstant ésser

«decadents, pobres i amb la consciència ja mig perduda de la seva nacionalitat, aquells catalans es varen batre amb el mateix ardiment que els qui seguien el rei en Jaume a la conquesta de Mallorca».¹¹¹

Llur sacrifici, però, fou estèril, com ho fou el de tants altres herois, cosa que indueix Prat a recomanar-nos:

«venerem i glorifiquem la memòria de Pau Claris i d'un Margarit, però aprofitem-nos de l'experiència que ens han llegat per a saber portar la lluita allà on ens convingui, allà on tinguem més força, als camps en què ens hagi d'ésser favorable, tenint en compte les condicions socials, les aptituds i la població de Catalunya.

Guardem-nos de tancar la nostra Pàtria en una nova presó de Xàtiva¹¹² seguint una política de romàntica intransigència».

La tàctica prudent que recomana no pressuposa covardia, derrotisme, abandonisme. Al contrari: cal perseverar, prosseguir la tasca, practicar el que Eugeni d'Ors i altres personalitats de la generació *noucentista* difongueren com a consigna o *mot d'ordre* per a tots: la *Santa Continuació*, definida per Prat de la Riba de la següent manera:

«continuar no vol dir imitar, repetir, automàticament, indefinidament el mateix acte com una cerimònia ritual, sense eficàcia col·lectiva, sinó col·laborar, actuar en funció creadora, en una obra de creació col·lectiva [...] un home, una generació són un moment que no deixa rastre si no continua ni és continuat. La Santa Continuació que vosaltres honoreu fecunda els homes, les generacions, els pobles».¹¹³

La continuïtat no ha de comportar immobilisme. Mentre siguin mantinguts els punts essencials, la política catalanista s'ha d'adaptar a les circumstàncies:

«un programa no és una obra individual, un programa no és una obra científica, un programa és el més oposat a una obra científica. El programa és una concreció transitòria sentida per una colla d'homes».¹¹⁴

111. 11-IX-1899.

112. Ahusió a un altre cas d'heroisme desesperat que es donà en la història de Catalunya: el de «la fi del comte d'Urgell» o «Jaume el Dissortat», que no acceptà el compromís de Casp.

113. *La Santa Continuació* (Epíleg), «La Veu de Catalunya», 14-I-1911. Fou publicat per primera vegada en versió castellana a la revista «La Cataluña», de Barcelona (Número extraordinario dedicado al ideal y a la actividad de la juventud catalana en el momento presente), 7-14-I-1911.

114. *Del dret i del revés*, «La Veu de Catalunya», 9-VIII-1906.

En altres paraules: cal que el catalanisme sigui evolucionista. Des de «La Veu de Catalunya» Prat polemitzà amb elements del vell grup regionalista, que s'autoqualificava d'apolític, els de la Lliga de Catalunya i de l'antiga «Renaixença», que censuraven als de «La Veu» llur acceptació del joc polític, llur oportunisme, llur *traïció* als ideals. El cap visible d'aquell nucli de catalanistes *reconsagrats*, com els anomenaven els altres, era Joan J. Permanyer.¹¹⁵ En un escrit anònim, encapçalat precisament amb l'adreça *A Don Joan Permanyer*, llegim:

«El catalanisme no és un comerç ni una banderia, ni és una colla ni es divideix, com el que es compra i es ven, en *genú* i *veritable* o en *legítim* i *fals* [...] nosaltres no hem mudat mai de doctrina ni de regles de conducta, no hem vacil·lat mai oscil·lant entre un regionalisme insuficient i un separatisme embossat [...] per temperament, per caràcter, per educació, per imposició de les mateixes doctrines jurídiques que de llavis del mateix Sr. Permanyer hem sentit en la Universitat, creiem que la manera més convenient d'arribar a la realització de [les nostres] aspiracions és l'evolució, la introducció successiva de reformes parcials que condueixin sense trastorns perjudicials a la seva completa implantació i que sols en defecte d'aquest s'ha de recórrer a altres procediments.»¹¹⁶

L'article fou escrit, sens dubte, per Enric Prat de la Riba, perquè al cap d'uns mesos signava amb el seu nom unes ratlles que responien a la mateixa tònica:¹¹⁷

«el criteri del *tot o res* és comprensible en el cervell deformat del jacobí, en l'esperit apriorístic d'un jurista de l'escola filosòfica, en un juriconsult d'aquestos que el Sr. Permanyer i tots els advocats de l'escola catalana han combatut i ridiculitzat; està bé en els llavis dels que es pensen que tot es fa des de la "Gaceta" i que la llei, per a ser llei només necessita ser promulgada.¹¹⁸ [...] La societat és alguna cosa més complicada del que suposen aquestes doctrines, i la seva organització no és com una casa que es tira a terra quan es troba dolenta per aixecar-hi una altra de millor; el solar pot estar sense casa, però la societat no pot estar sense una organització bona o dolenta. Per això la reforma s'ha d'anar fent per parts, gradualment, perquè la societat no es pot mudar de casa mentre n'hi fan una de nova.»¹¹⁹

115. Ja he al·ludit a aquelles divergències a la pàg. 6 del cap. I.

116. 8-VI-1899.

117. *Feina que refà*, «La Veu de Catalunya», 28-XII-1899.

118. En aquest punt també Prat de la Riba es manifesta com un seguidor de l'Escola històrica del Dret.

119. L'article continua amb un fragment que he suprimit per donar continuïtat a l'exposició, però que d'altra banda crec interessant que sigui revelat per tal de conèixer opinions de Prat sobre la història del nostre Dret i de les institucions polítiques catalanes. Després d'al·ludir al criteri evolutiu de la societat diu: «Es així com ens ha ensenyat el Sr. Permanyer que va fer-se el Dret de la nostra pàtria, així com la gent catalana va transformar un Dret romà, imposat per la conquesta, en un Dret propi, d'un esperit castissament de la terra. Es així com varen elaborar-se totes les nostres institucions polítiques transformant el govern personal del feudalisme en la constitució representativa més lliure d'Europa.»

Anys més tard, desconnectat de la polèmica personal, insistia en aquests arguments:

«Com els predestinats a la santedat santifiquen tot el que toquen, els predestinats dels grans ideals polítics refan, transformen i donen nova vida sempre a cada moment a tot el que es subjecta a la seva influència. Així van mudant lentament les idees, amb les idees i exemples van canviant els costums [...] Així va guanyant, simultàniament, per insensible gradació el poble i el poder i llavors, quan la "Gaceta" parla, el que diu no és fórmula morta que el cos social rebutja ni lligam violent que només per força aguanta, sinó llei de vida, primerament viscuda que promulgada.»¹²⁰

L'aversió que tenia Prat de la Riba als dogmatismes en política el portà a recomanar — amb l'escàndol de molts — l'indiferentisme davant el problema de les formes de Govern, principi que després fou repetidament proclamat per la Lliga Regionalista, i, en honor a la veritat, cal puntualitzar que ell ja l'havia recollit dels vells catalanistes, com recorda en una ocasió:

«Sempre que penso en el problema de la forma de Govern sento com a català un reconeixement fondíssim pels nostres predecessors del moviment nacionalista, que amb meravellosa clarividència varen proclamar-lo secundari [...] els pobles no han de consumir les seves forces en problemes de forma, en qüestions de nom i d'apariència [...] l'important és que l'estat sigui eficient independentment de les preferències personals de cadascun.»¹²¹

Aquesta neutralitat l'adduí d'una manera especial llavors de les *Reials jornades*, com denominà, amb el seu fàcil entusiasme, el poeta Joan Maragall, les de la visita d'Alfons XIII a la ciutat de Barcelona, la primavera de 1904:

«Certament sempre hem dit que el catalanisme no és monàrquic ni republicà, però mai no hem dit que els catalanistes deixin de tenir les seves preferències per una o altra forma [...] No, no li convé a Catalunya la permanència dels vells partits de l'Espanya moribunda; és per ella un mal i un mal gravíssim que els seus fills [militin en els partits] d'un Maura o d'en Salmeron, d'un Canalejas o d'en Moret. Deixem aquesta política personal, atàvica, persistència de la vida de Kàbila que es vesteix amb els mots buits i amb idees mortes. Tingui cadascú el seu criteri sobre els problemes de l'organització pública, però no cerquin fora de Catalunya la fórmula i la direcció per a realitzar-los.»¹²²

Els catalans, desvinculats de preocupacions de tipus accessori com aquelles per les quals es barallen els partits que sostenen l'oligarquia

120. *La mort del Círcol Conservador*, «La Veu de Catalunya», 6-II-1905.

121. *Els altres*, «La Veu de Catalunya», 30-IV-1909.

122. *Jornades catalanes*, «La Veu de Catalunya», 27-IV-1904.

governant, s'han de concentrar, primerament, en una tasca educativa: la de la formació de l'esperit de la comunitat, ja que, com digué en un comentari que publicà en aparèixer un treball de Gustave Le Bon, el que diferencia les turbes de les col·lectivitats organitzades és:

«la educación que moldea los espíritus al calor de unas mismas ideas y les infunde unos mismos sentimientos»,¹²³

educació que, evidentment, no és la mateixa cosa que instrucció:

«parte esta creencia de considerar el leer y escribir como un fin y no como un medio. Durante todo el siglo pasado se ha elevado esta creencia a la categoría de panacea universal, se ha gritado «¡instrucción!, ¡instrucción!» [...] sin tener en cuenta nunca que la aptitud de leer y escribir es un instrumento y que todo instrumento existe para la acción y que la rectitud y la bondad de ésta no depende nunca de la inteligencia sino de la voluntad [...] los grandes pensadores modernos han puesto de manifiesto la superioridad de la voluntad sobre la inteligencia, de la educación sobre la instrucción».¹²⁴

L'educació, més que la instrucció dels catalans és, per a Prat de la Riba, un problema d'una importància primordial. Són els mateixos catalans qui l'han de resoldre, puix que

«els catalans no ens podem refiar de l'Estat per res. Tot ens ho hem de fer nosaltres mateixos»,

com digué l'any 1906, en ocasió del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana,¹²⁵ i repetí l'any següent, en un escrit de propaganda a favor dels candidats catalanistes en unes eleccions per a diputats provincials. En aquest escrit remarcava la transcendència que tenia la nostra tasca educativa i la inoperància de la baluerna estatal, amb les següents paraules:

«les lluites modernes són lluites de cultura. Els pobles s'imposen i dominen per la superioritat de la cultura, i l'impuls d'intensificar la cultura catalana no podem esperar-lo de l'Estat que ens dona oficines burocràtiques per a l'expedició de títols acadèmics».¹²⁶

Al cap de pocs dies d'aparèixer aquest article periodístic era elegit president de la Diputació Provincial de Barcelona, i, en regreïar als seus companys de corporació el gest que havien tingut de votar-lo per a aquell alt càrrec, formulava d'una manera inequívoca el seu programa de govern en matèria educativa:

123. *Psicología de las multitudes*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1895).

124. *La capacidad jurídica y el discurso de apertura de los Tribunales*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1901).

125. *El congrés d'avui*, «La Veu de Catalunya», 13-X-1906.

126. *La vida d'ara*, «La Veu de Catalunya», 2-III-1907.

«Hi ha a Espanya dues cultures de caràcter ben diferent: la cultura castellana i la cultura catalana. La primera té tota protecció i totes les facilitats per al seu desenvolupament. De la cultura catalana l'Estat no se'n preocupa. Les nostres diputacions tenen el deure de suplir aqueixa deficiència de l'Estat i estan obligades a fomentar l'educació artística, el conreu i perfeccionament de la llengua i totes les manifestacions que donen personalitat als pobles moderns.»¹²⁷

Ara incidiria en el tema concret de la política cultural de Prat de la Riba a la Diputació i a la Mancomunitat, però aquest, tot i constituir un dels aspectes més reeixits de la tasca que dugué a terme com a governant, fuig del tema del present estudi. Cal que l'abandoni i continuï parlant de les idees de Prat sobre la línia d'actuació política.

Una vegada el nostre poble hagués adquirit una consciència col·lectiva per obra de l'educació, havia d'intervenir en la cosa pública d'una manera decidida i ferma. Una bona part dels articles periodístics de Prat de la Riba eren dedicats precisament a combatre l'abstencionisme polític dels catalans, llur desgana per les lluites electorals. Ja he citat alguns fragments d'aquestes prèdiques pratianes. Afegiré, però, un altre testimoni ben eloqüent: el d'un altre bocí de l'escrit que publicà abans de les eleccions que donaren el triomf a la candidatura dels Quatre Presidents, aquell en què recordava als catalans que no ens podríem menjar altre pa que el pastat a casa:

«El dret viu per la força del qui se'l guanya [...] "Qui no treballa que no mengi", deia un gran apòstol, cabalment l'Apòstol de les Nacions. Les nacions que no treballen la cosa pública, que n'estan totalment apartades, no poden fruir del pa del bon govern... Deixen abandonades al primer passavolant les coses del comú i és natural que els passavolants se les apropiïn com a cosa de ningú.»¹²⁸

L'anterior al·lusió al dret guanyat per la força no s'ha d'entendre com una incitació a la violència, cosa que mai no va fer Prat. Al contrari: com a home de Dret que era, recomanà la via legal en qualsevol ocasió, fins i tot quan eren els altres els qui recorrien a la força. En un escrit publicat a «La Veu de Catalunya» després de l'assalt a la seva redacció i a la impremta del setmanari «Cu-Cut», la nit del 25 de novembre de 1905,¹²⁹ per uns elements de la guarnició de Barcelona, article que aparegué anònimament però que sens dubte havia eixit de la ploma de Prat de la Riba, ja que el traeix l'estil,¹³⁰ la ira dels catalans fou aplacada amb les següents paraules:

127. El discurs és transcrit a «La Veu de Catalunya» del 25-IV-1907.

128. *Interès i deure*, «La Veu de Catalunya», 25-III-1901.

129. *Serenitat*, «La Veu de Catalunya», 27-XI-1905.

130. Ultra el factor estilístic, el detall que el solt periodístic anònim figuri a l'arxiu personal de Prat de la Riba em sembla prou revelador.

«tenim representants a les Corts, tenim drets que les lleis ens reconeixen per a fer sentir a l'Estat tot el pes, tota la força de la indignació de Barcelona. És dintre de les lleis que hem d'obtenir-la i l'obtindrem. Si no és demà serà demà passat. El temps està de la nostra banda».

La forma més elemental d'intervenir en la cosa pública que Prat recomana als catalans és la de llur participació a l'Administració local:

«Tenir els ajuntaments és tenir Catalunya. Renovar la vida de les corporacions municipals [...] és renovar i deslliurar i fecundar tot Catalunya.»¹³¹

No es tracta únicament d'un problema d'estratègia, sinó d'educació cívica, tal com es practica en els pobles civilitzats:

«com s'explica que la raça anglesa tingui l'especial virtut de produir més homes d'Estat que les altres races? [...] les classes governants angleses no fan l'aprenentatge de diputats o ministres als ateneus i acadèmies de la Cort, sinó que l'han fet, sempre, a l'administració dels comtats i dels municipis, lluny d'abstraccions i somnis, tractant homes concrets que senten a la carn viva la repercussió dels seus acords resolent qüestions complexes de drets, d'interessos, d'aspiracions contraposades, creant o reformant serveis, dirigint institucions, i sempre fent».¹³²

Un cop assegurada l'administració dels pobles de Catalunya cal intentar d'influir en la política general espanyola:

«pensem en el que fórem i pensem on arribaríem si en comptes d'aquest Estat-Hospici que respon al ser i sentir de la política castellana, preocupat sempre de col·locar noves corrues de desarrelats, tinguéssim un Estat que anés al davant de les nostres necessitats de tota mena; un Estat que pensés i sentís i visqués a la moderna. A la conquesta d'aqueix Estat marxem tots nosaltres. És hora que hi vingueu tots».¹³³

Com que, segons el raonament de Prat:

«els qui posem per sobre de tot el bé d'aquesta terra no n'hi volem de fronteres, ni als Pirineus ni a l'Ebre, ni somniem ni hem somniat mai aïllaments suïcides, ideals de regressió impropis del temperament expansiu i progressiu del nostre poble».¹³⁴

i, d'altra part,

«els catalans no són separatistes ni ho seran mentre Catalunya es trobi bé dintre d'Espanya, mentre hi trobi bon govern i recta administració, mentre puguin desenrotllar-se sense traves que l'agarroten, sense recels i desconfiances que l'ofeguïn, sense inspeccions i tuteles que l'humilien».¹³⁵

131. *Les eleccions municipals*, «La Veu de Catalunya», 31-X-1905.

132. *Profitosa iniciativa*, «La Veu de Catalunya», 29-III-1909.

133. *La prosperitat de Catalunya*, «La Veu de Catalunya», 9-VIII-1905.

134. *Cap d'Any*, «Diari de Catalunya», 1-I-1901.

135. *Lliçó d'història*, «La Veu de Catalunya», 3-IV-1899.

les conclusions són òbvies: cal reestructurar l'actual Estat espanyol per tal de fer-ne una organització que s'acordi amb les aspiracions de Catalunya.

Convé, per tant, parlar de les idees d'Enric Prat de la Riba respecte a

L'ESPANYA DEL FUTUR

Prat pensava en una nova Espanya en la qual Catalunya tingués una personalitat política reconeguda, que pogués manifestar els seus ideals privatis i expressar el seu pensament enfront dels problemes que afecten tota la comunitat hispànica, puix que

«volem veure la Pàtria catalana unida amb lligams de germanor amb els altres pobles d'Espanya, formant una família forta i ben avinguda, sense Ventaforesc escarrassades ni pubilles ensuperbides».¹³⁶

Un Estat que fos organitzat equitativament entre tots els pobles components de la Monarquia. Per això no sols calia eliminar hegemonies odioses, sinó també records de greuges anteriors.

Prat, en la seva primera intervenció pública, és a dir, quan participà al debat organitzat al Centre Escolar sobre els «sistemes de propaganda catalanista», ja recomanà un capteniment generós envers Castella, en virtut del qual

«Catalunya, rompent ses cadenes i obrint els braços amorosos a sa germana que l'endegolla, dóna al món un espectacle bell; un espectacle sublim».

La missió de bastir una nova organització política espanyola no havia d'ésser duta a terme únicament per Catalunya, perquè a Espanya hi ha altres pobles que pateixen de l'uniformisme castellà i podrien ajudar a constituir la nova forma més justa d'organització estatal. Amb motiu d'un viatge d'Alfons XIII, Prat deia que el monarca

«trobaria, [...] cercant-les bé, regions que vibren d'ideals, frisosos d'encarnar-se, trobaria per apoiar-se poderosos centres de riquesa que han sabut vèncer els obstacles acumulats per l'Estat espanyol».¹³⁷

En produir-se la gran manifestació de la Solidaritat creu que és arribada l'hora d'emprendre la tasca de renovació política d'Espanya, i al cap de dos dies de presenciar la impressionant desfilada escriu:

«quan aquesta força catalana que abans d'ahir va revelar-se omnipotent, ben dirigida i orientada, hagi fet redreçar les nacionalitats germanes, víctimes d'aqueixa mortal organització de l'Estat».¹³⁸

136. *Replà*, «La Veu de Catalunya», 16-VI-1901.

137. *Si jo fos rei*, «La Veu de Catalunya», 12-VI-1905.

138. *Més amunt*, «La Veu de Catalunya», 21-V-1906.

llavors es començaran a

«engranar harmònicament unes amb altres [...] i totes amb l'Estat, de tal forma que cada una regeixi lliurement sa vida interior i tinguin totes la participació que per la seva importància els correspongui en la direcció de la comunitat, fent així d'Espanya, no la suma d'un poble i les despulles mortes d'altres pobles, sinó la resultant viva, poderosa, de tots els pobles espanyols, sencers tal com Déu els ha fets, sense mutilar-los abans arrencant-los la llengua, la cultura, la personalitat, que són l'arrel vital de llur força».¹³⁹

Tanmateix ningú no podrà negar que la iniciativa de la regeneració política d'Espanya ha sorgit de Catalunya, capdavantera del moviment alliberador de tots els pobles hispànics.

Quan Prat referia els actes programats en una assemblea de les diputacions provincials de tot Espanya, convocada per la de Barcelona, per tal d'estudiar un projecte de reforma de la llei dels municipis i les províncies, deia que

«un esperit nou, l'esperit de Catalunya, s'havia encomanat als delegats vinguts de tota Espanya. Catalunya era saludada com el bressol de les llibertats locals; era proclamada la Covadonga d'una nova Reconquesta».¹⁴⁰

Aquesta al·lusió a la *Reconquista*, el tòpic de la historiografia romàntica, ja havia estat feta per Prat de la Riba els dies enfervorits de la naixença de la Solidaritat Catalana, en un escrit periodístic en què enllaçà la idea de la regeneració amb la d'una mena d'Estats Generals, o d'Assemblea de la qual hauria de sorgir un altre país:

«quan l'Espanya nova triomfant es disposi a substituir l'Espanya morta d'ara, Catalunya, la primera que ha començat la nova Reconquesta, voldria, per recompensa, l'honra altíssima d'hostatjar en la seva ciutat els homes que en les Constituents hagin de consagrar la gran renovació acomplida».¹⁴¹

En aquella Assemblea Constituent que somiava Prat, l'articulació de Catalunya amb els altres països hispànics, l'*engranatge harmònic* de les diverses nacionalitats, hauria d'adoptar, forçosament, la forma federal. El Prat de la Riba que sempre menystingué la doctrina pi-margalliana es declarà federalista. I no s'ha de creure que aquest fet una mica paradoxal pugui ésser atribuït a una maniobra oportunista. Manifestà el seu convenciment de les exceHències de la solució federal al problema espanyol molt abans d'escriure els articles inspirats per l'eu-

139. Del manifest *Per Catalunya i l'Espanya gran*, que signaren tots els parlamentaris catalans, però que fou redactat per Prat de la Riba. Reproduït a «La Veu de Catalunya», 18-III-1916.

140. *L'Assemblea provincial*, «La Veu de Catalunya», 15-XI-1906.

141. Fragment de l'article *Més amunt*, «La Veu de Catalunya», 21-V-1906, que continua el citat a la nota 138.

fòria de determinades circumstàncies polítiques com les del moviment solidari que acabo de citar. Ho féu, per exemple, el 1897 en un comentari publicat a la «Revista Jurídica de Cataluña»:

«hoy presidimos, en todas partes, una lucha que tiene por objeto desprender, desgajar al Estado del conjunto de atribuciones que han de pasar a órganos superiores y fijarlo en la nacionalidad. Todos los movimientos político-sociales calificados de autonomismo, nacionalismo y regionalismo significan lo mismo [...] mas no todas las atribuciones contenidas en el Estado político de hoy han de fijarse en la nacionalidad para constituir el Estado-nacionalidad; actualmente están englobadas en el Estado varias atribuciones que son propias de círculos sociales superiores a los cuales no ha llegado todavía la evolución social».¹⁴²

El 1899 deia:

«Hem partit sempre, com a base de la nostra doctrina, del fet de la nacionalitat catalana, com a individualitat social, plena i perfecta amb dret a donar-se un Estat fill de son esperit, de ses aspiracions i de ses necessitats. Hem entès sempre que aqueix Estat català hauria d'ésser membre d'una federació perquè ni la situació de Catalunya ni les corrents de la civilització moderna permeten somniar avui amb utòpiques independències. I hem cregut, i creiem encara, que aqueixa federació hauria d'ésser la federació de pobles d'Espanya».¹⁴³

I el 14 de juny de 1917, poc abans de morir (el seu traspàs s'escaigué el 1^r d'agost), encara opinava que:

«amb una organització interna d'estructura federativa, els pobles ibèrics tindran l'ambient de germanor, d'intimitat amorosa que forma les grans unitats immutables [...] és la que correspon a l'estructura de la societat política espanyola dividida en nacionalitats, en pobles que tenen una personalitat ben definida. Establir-la és sotmetre's a l'exigència de les grans forces naturals i històriques que ens ha fet a tots tal com som i no som d'altra manera».¹⁴⁴

L'organització estatal no constitueix el darrer objectiu que s'han de proposar els pobles. Cal que aspirin a

L'IMPERI

Les nacions, a més d'assolir un Estat propi (unitari o compost), tenen assignada una altra finalitat:

«Enlairar la vida nacional a fórmula i camí d'una empresa de civilització, d'un interès d'humanitat; encarnar en l'activitat nacional un moment de civilització universal».¹⁴⁵

142. *El Federalismo*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1897), 810.

143. A *don Joan Permanyer*, «La Veu de Catalunya», 8-VI-1899.

144. Del *Manifest dels parlamentaris regionalistes al país*, reproduït a «La Veu de Catalunya», 14-VI-1917.

145. *La Nacionalitat Catalana*, 134.

o sigui que, després de forjar-se un Estat, han de construir un Imperi. Prat de la Riba passa del nacionalisme a l'imperialisme.

Primerament, cal refermar la unitat de cultura que formen els Països catalans o el que ell en diu, en anglès, *Greater Catalonia*, adoptant la fórmula imperial britànica en un célebre article que encapçala amb aqueix exòtic títol:¹⁴⁶

«Després de segles d'esmoreïment i d'inconsciència, sabem que som catalans i sabem tot el que ésser catalans significa. A la primeria, aquest desvetllament va ésser provincialisme, va ésser regionalisme, perquè província o regió és el Principat de Catalunya, com regió és Mallorca, com regió és València. Avui ja és una intuïció d'ésser supra-regional, ja és nacionalisme, ja és afirmació de personalitat catalana que no acaba amb les fronteres de la bella província nostra, sinó que s'eixampla, terres enllà, fins a tocar les palmes de Múrcia i, travessant el mar, floreix en les illes de Mallorca. No tenim un nom comú encara; estem, encara, sota el jou, sota la suggestió pertorbadora, desconcertant dels noms provincials; però som, i això val més que totes les paraules [...]. Mentrestant fem com els anglesos amb la seva *Greater Britannia*, flor d'Imperi que està a punt d'esclatar; parlem de la Catalunya Gran, que no és el Principat tan sols, ni Mallorca, ni Rosselló, ni València, sinó València, i Mallorca, i el Principat i el Rosselló tots alhora.»

Una funció imperial podria acomplir-se amb la reunió de tots els pobles occitans que Prat de la Riba confessa d'haver intuït en les hores vagaroses de la seva estada al sanatori de l'Alvèrnia, o bé fent-hi camí, travessant els Pirineus i travessant la Provença:

«des del Mirador de Durtol [...] quantes vegades havia somniat aquella nació immensa, aquell aplec de pobles que podien entendre's, uns amb altres, i que des de València s'estenien pel Mediterrani fins al Ròdan i a les estribacions dels Alps, que pel Pirineu van a confrontar amb les terres basques i toquen a l'Atlàntic i voregen fins a les boques del Loire».¹⁴⁷

Després d'Occitània, l'Imperi podria comprendre tota Ibèria. Ja hem dit que *La Nacionalitat Catalana* acaba amb una esperançada invocació a un sol Estat, estès de Lisboa al Roine.

146. «La Senyera» (Barcelona), 12-I-1907.

147. *De lluny*, «La Veu de Catalunya», 1-I-1904.

IV

PRECISIONS

JUSTIFICACIÓ

El present estudi sobre les doctrines de Prat de la Riba acaba amb aquest capítol, que no vull que tingui el caràcter de resum o de deducció d'unes conclusions. Crec haver sistematitzat la ideologia del gran estadista d'una manera prou clara. Tanmateix em sembla convenient que, tal com he anunciat a les primeres pàgines d'aquest treball, aHudeixi a algunes crítiques que han estat fetes a la doctrina pratiana per part d'autors catalans, ja que les censures dels qui no creuen fonamentades les aspiracions polítiques de Catalunya han d'ésser considerades des d'un altre supòsit dialèctic. L'examen de les objeccions formulades pels elements catalanistes a determinats aspectes de l'obra de Prat em portarà a fer unes precisiones. La importància d'unes i altres justifica l'extensió d'aquesta part final.

Una de les crítiques serioses que han estat fetes a la doctrina de Prat de la Riba s'adreça a la

NATURA DEL SEU NACIONALISME

L'escriptor més representatiu que les articulà amb encert i amb fermesa és Antoni Rovira i Virgili. Respecte a Rovira cal fer constar, abans de tot, que no discutí mai el nacionalisme essencial de Prat, ben al contrari: li reconegué la primacia que li correspon per dret propi entre tots els teoritzadors del catalanisme, com queda palès en les següents línies, que reproduïxo, de l'únic llibre en castellà que ell va escriure:

«En *Las Nacionalidades*, en *El Catalanisme*, en *La Tradició catalana* aparece Cataluña ora como región, ora como provincia; se habla de regionalismo y de autonomía. No son pronunciadas aún las palabras *nacionalidad*, *nacionalismo*. Es Prat de la Riba quien las pronuncia el primero, por lo menos en su sentido vivo y actual [...] Prat de la

Riba, pues, al juzgar los hechos históricos que afectan a Cataluña, lo hace a través de su criterio nacionalista y de su sentimiento de patriota catalán. Y todo su pensamiento político y toda su obra están inspirados por este criterio y este sentimiento. En su catalanidad no hay eclipses ni puntos débiles. No subordina su catalanismo a otras consideraciones humanas y políticas. Los rodeos de táctica que en su vida política ha realizado no le han hecho olvidar jamás su idea central: Cataluña, la reconstrucción de la nacionalidad catalana [...] nunca ha ocultado sus ideas. Nunca ha negado su filiación. Nunca ha ocultado su objetivo. En *La Nacionalitat Catalana* expone su pensamiento sin ambajes. Y ese libro no es para él algo que ha pasado, una parte de su ayer, sino algo vivo y actual en su espíritu. La segunda edición de la obra, que tuvo carácter de homenaje a su autor, imprimiéndose el año 1910, cuando Prat de la Riba hacía ya años que ocupaba la presidencia de la Diputación de Barcelona.»¹

Rovira i Virgili, malgrat aquest explícit reconeixement del nacionalisme de Prat de la Riba i tot i la cordial adhesió a la seva persona, cosa que és remarcable si tenim en compte que el gran escriptor fou sempre oposat al partit de Prat, en el si del qual sorgí en canvi un corrent revisionista que, en el curs del temps, negligí punts fonamentals de l'ideari de l'autor de *La Nacionalitat Catalana*,² discrepa d'aquell pel seu concepte organicista de la nació, per la seva manera d'entendre l'agrupament nacional com un fet biològic, com un producte de la Natura:

«la majoria de vegades els elements naturals no coincideixen, no porten a una solució única, indiscutible; són, al contrari, divergents, contradictoris [...] la insuficiència biològica dels fets naturals es manifesta de dues maneres: a) dificultats per a dir, en certs casos, si una entitat

1. ANTONI ROVIRA I VIRGILI, *El Nacionalismo catalán (Su aspecto político, los hechos, las ideas y los hombres)* (Barcelona 1917), 251-254.

2. Un dels orientadors ideològics del partit de la Lliga Regionalista, que d'una manera més significativa personalitzà la tendència a retocar el pensament de Prat per tal d'adaptar-lo al canvi de circumstàncies polítiques sobrevingut d'ençà de la mort del President i que, fins i tot, no vacil·là a emprar el concepte de *revisionisme*, fou Valls i Taberner, que en una conferència feta al local de la Lliga de Sabadell el 22-IV-1930, digué: «Ens trobem en un temps que caldria revisar el catalanisme històric. Després del provincialisme de Balma, després del particularisme de l'Almirall, després del tradicionalisme català de Torras i Bages, vàrem arribar a l'estructuració doctrinal de Prat. Jo sóc dels qui quan parlen de Prat ho fan amb profunda emoció dins l'ànima [...] la seva doctrina constitueix encara, en la més gran part, la base fonamental del catalanisme polític, però no és cap profanació ni irreverència declarar que avui no tots els elements d'aquella doctrina tenen el mateix valor d'actualitat.» I en unes declaracions periodístiques fetes el 14-III-1930 va admetre que «No em resulta pas agradable la denominació nacionalista. És aquesta, al meu entendre, una paraula marcida. Certes modalitats de la seva significació l'han desacreditada a Europa. Per la meua part renuncio a ella. Entenc que no hauríem de fer gaires escarafalls per qüestions de paraules. Convindria molt acabar amb la política flouresca pròpia d'altres temps, avui inadequada». Ambdues manifestacions es troben al llibre de FERRAN VALLS I TABERNER, *Paraules del moment* (Barcelona 1930), 24 i 10, respectivament. La qüestió del *revisionisme* de la doctrina de Prat dintre la Lliga ha estat tractada preponderantment des del punt de vista de l'actuació política en l'article d'ISIDRE MOLAS, *El catalanisme hegemònic: Cambó i el «Centre constitucional», «Serra d'Or»* (Montserrat), any XII, núm. 132, 15-IX-1970.

col·lectiva és o no una nacionalitat distinta; b) dificultats per a — un cop afirmada la nacionalitat — delimitar el seu domini geogràfic.

Això no ens ho dona fet la Naturalesa. Bon tros se n'hi falta. La Naturalesa ha deixat moltes coses per fer i cànids seran aquells qui se'n refiïn massa.»

Les citacions precedents pertanyen a una sèrie d'articles publicats per Rovira i Virgili a la «Revista de Catalunya»,³ en els quals també aHudeix a les primeres objeccions fetes a la doctrina de Prat per Gabriel Alomar des d'«El Poble Català», on exposà els fonaments del seu «catalanisme d'escola filosòfica» oposant-los als principis del «catalanisme d'escola històrica». Aquest darrer parteix d'un aspecte espiritualista de la nacionalitat; l'altre, d'una idea voluntarista i, en opinió de Rovira i Virgili,

«la teoria política basada en la voluntat humana és una cosa més viva i fins més pràctica que la teoria biològica basada en els fets naturals. En aquest aspecte Prat de la Riba és menys modern que Pi i Margall».⁴

I també diu:

«En les *Miscel·làneas Jurídicas* i en algun altre lloc, Prat es refusa a acceptar el criteri de la voluntat. Presenta la nació com una obra de Déu i de la natura, producte dels segles, superior a la voluntat dels seus propis components. S'allunyava, doncs, del criteri de l'escola nacionalista liberal (Mancini, Cimbali) i s'acostava a l'escola germànica.»⁵

Insistent en aquest darrer aspecte, Rovira escriu:

«Pel que fa a Mancini més aviat resulta que Prat de la Riba, hereu català de l'escola històrica alemanya, prescindí de les doctrines del gran tractadista italià, el qual no cita ni una sola vegada en el seu llibre *La Nacionalitat Catalana*.»⁶

Es evident que Prat de la Riba no aHudeix a Pasquale Mancini en el seu llibre capital, però la manca d'una concreta referència a l'obra del gran teoritzador liberal del nacionalisme no pressuposa pas un desconeixement. Ja he dit⁷ que entre les notes que féu Prat a les seves lectures hi ha un comentari a les *Prelezioni* de Mancini, en el qual resumeix la cèlebre conferència *Della nazionalità* amb les paraules:

«la combinació de la raça, llengua, religió, costums, història i lleis produeixen per sa acció comuna la consciència de la nacionalitat».

3. 10-IV, 1-V, 15-V, 22-V, 19-VI-1912, recollits després a la selecció d'escrits d'ANTONI ROVIRA I VIRGILI feta per ISIDRE MOLAS ja citada, pàgs. 71-97.

4. *Ibid.*, 66.

5. *Ibid.*, 189.

6. *Ibid.*, 63.

7. Pàg. 18, cap. I d'aquest treball.

I si això no fos suficient, afegiré que Prat de la Riba invoca Mancini *in extenso* i, per cert, en l'idioma original, en la comunicació que presentà al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Hom tampoc no pot negar que Prat no desconeixia els treballs de Cimbali, perquè el cita en un article periodístic dels primers temps.

Tot i haver esmenat la plana a Rovira i Virgili en aquests punts concrets, reconec que en la seva crítica de la ideologia pratiana hi ha un argument innegable: el pensament del gran estadista es fonamentava en un nacionalisme historicista i no en un nacionalisme voluntarista, era d'arrel conservadora més que d'inspiració liberal. Crec haver adduït al llarg d'aquest estudi bastants testimoniatges en aquest sentit perquè em calgui insistir-hi.

Tanmateix la ideologia de Prat presenta un aspecte relacionat amb la seva posició enfront del liberalisme i amb la seva interpretació de l'episodi històric de la Revolució francesa com a fet generador de l'època liberal,⁸ que convindria d'escatir, ja que no solament tingué una gran importància en les controvèrsies polítiques en què quedà involucrat per la seva condició de membre inspirador d'un determinat partit, sinó també perquè els seus punts de vista respecte a la matèria en qüestió anaren canviant. Em refereixo a

LES SEVES IDEES SOBRE EL SUFRAGI

Durant molt de temps, Prat manifestà una gran desconfiança — per no dir un pregon menyspreu — envers la forma inorgànica del sufragi, i no perquè no cregués que no s'havia d'acatar la voluntat popular, sinó perquè havia comprovat, «usque ad nauseam», com aquella havia estat falsejada pels governs de la Restauració que feien del text constitucional del 1878 una ficció:

«en comptes de la nostra organització política, la "Nación" ens donava cacics, diputats fets al Ministeri de la Governació, dret de votar essent inscrits a les llistes — les llistes que els cacics volen —, drets d'associar-se i de reunir-se amb permís de les autoritats, llibertat d'impremta mentre no se suspenen les garanties, és a dir: una llibertat àmplia i completa de fer el que el Govern li dóna el gust de permetre's.»

8. El repudi de la Revolució Francesa per Prat de la Riba també es fonamenta en la creença que aquell esdeveniment polític i la doctrina liberal que en sorgí representà un factor negatiu per a les reivindicacions nacionalistes. Així, en el comentari pratian el treball *L'Alsace est-elle allemande ou française?* al·ludit a la pàg. 21 del present estudi, després de transcriure la cita de Fustel que l'afrancesament d'Alsàcia no data del regnat de Lluís XIV sinó de la gran commoció de 1789 («depuis ce moment l'Alsace a suivi toutes nos destinées, elle a vecu notre vie. Tout ce que nous pensions elle le pensait, tout ce que nous sentions elle le sentait. Elle a partagé nos victoires et nos rêves»), Prat conclou: «la Revolució i el liberalisme foren, doncs, un element destructor del patriotisme».

9. *Constitucions i privilegis*, «La Veu de Catalunya», 27-IX-1899.

Sobretot el que s'anomena, pomposament, *Poder legislatiu* de la Monarquia espanyola és un desgavell continuat que escandalitza l'opinió pública:

«tan velles com el món són les escenes tumultuàries en els aplecs d'homes sense pastor. Les àgones gregues, el foro de Roma, els malls carolingis [...] han presenciat o donat espectacles de violència; han vist tota mena d'excessos, de gestos, d'acció i de paraula [...], però en el Parlament espanyol, producte d'una selecció al revés, en què abunden totes les escòries i escassegen les veritables autoritats [...] presenta avui aquest fenomen de psicologia colectiva caràcters d'especial relaxament»,¹⁰

perquè, conclou Prat:

«a Espanya, el règim parlamentari en la seva part més substancial, o sigui, en l'engranatge dels nuclis governants amb el poble, amb els ciutadans, no ha existit mai. Perquè a Espanya falta el que és essencial en tot règim parlamentari: falten els ciutadans, falta el poble. Perquè a Espanya, políticament, només hi ha súbdits».¹¹

El més remarcable en aquesta posició antiparlamentària de Prat de la Riba és que no estava influïda exclusivament per l'experiència de com eren falsejats cada dia a Espanya els principis de la democràcia liberal que la Constitució política havia incorporat, sinó que era fonamentada en el convenciment que arreu del món, en els països tinguts per més avançats

«la bancarrota del parlamentarismo es un hecho. Un siglo no completo de ensayos no ha bastado para sumirlo en el más universal descrédito. En todas partes ha producido los mismos resultados: el desgobierno, el falseamiento de la opinión del país, de la voluntad nacional, la burocracia, el absolutismo de las pandillas de políticos de profesión y el alejamiento de todos los elementos del país que por su inteligencia, su posición y sus intereses deberían ejercer mayor influencia en la dirección del Estado».

Aquest fragment procedeix d'una de les *miscel·làneas* inserides a la «Revista Jurídica de Catalunya»,¹² en la qual Prat féu més d'una crítica al règim parlamentari, com en glossar un treball d'Orlando¹³ o en comentar l'aparició de l'obra de Scipio Sighele *Contro il parlamentarismo*.

10. *L'escàndol del Congrés*, «La Veu de Catalunya», 1-XI-1904.

11. *La crisi constitucional*, «La Veu de Catalunya», 20-V-1913.

12. *Bancarrota del parlamentarismo*, «Revista Jurídica de Catalunya» (1898), 440.

13. L'article del catedràtic i després polític italià Vittorio Orlando havia estat publicat a la «Revue du Droit Public et de la Science Politique» (janvier-février 1895) i Prat s'hi referia en *Naturaleza de la representación política*, «Revista Jurídica de Catalunya» (1895), 37, amb les següents paraules: «del conjunto de este penetrante estudio nace la convicción de la inconsistencia y convencionalismo del sistema parlamentario».

mo.¹⁴ D'aquell llibre la revista publicà, al cap d'un temps, uns extractes en traducció castellana,¹⁵ detall en el qual — potser m'erro — endevino una iniciativa de Prat com em sembla que succeí respecte als fragments de Taine ja aHudits.¹⁶

Enfront de la democràcia inorgànica, Prat de la Riba defensà l'orgànica articulada a través dels diversos estaments i entitats, el que ha estat anomenat sufragi corporatiu.¹⁷

El recomanà, per exemple, el 1891 en *La qüestió social i la política*, el full de propaganda que edità el Centre Escolar Catalanista amb motiu del primer de Maig, que ja he referit, i també en el *Compendi de la Doctrina Catalanista* deia que les Corts catalanes del futur haurien de formar-se

«per mitjà de sufragi universal dels caps de casa, per gremis i professions, a fi d'acabar amb el parlamentarisme que entrega el govern dels estats als xerraires d'ofici».

Cal admetre que Prat, en aquest punt, revelava una fidelitat a un cert corrent doctrinal manifestat dintre el catalanisme històric.

En ésser discutit el projecte de llei de l'Administració local, presentat per Maura, el 1907, els nacionalistes republicans el combateren en la mesura que admetia la fórmula del sufragi corporatiu, i feren retret als homes de la Lliga Regionalista de llur complicitat amb el Cap del Govern per «l'atemptat contra el sufragi universal» que volia cometre. Precisament amb aquest títol Prat de la Riba publicà dos articles periodístics molt polèmics,¹⁸ adreçats d'una manera particular a Jaume Carner, president del Centre Nacionalista Republicà i diputat pel Vendrell a la candidatura solidària, en els quals Prat li recordava com

«aqueix gros atentat contra el sufragi ve inicialment proposat i no per als Municipis, sinó per organitzar el Parlament de Catalunya, per un reaccionari tan regressiu com el pontífex del federalisme català i del particularisme catalanista, en Valentí Almirall, a les Bases de Manresa»,

i com ja el proposà Ferran Alsina a la Lliga de Catalunya i fou acceptat com la fórmula ideal del sufragi per a designar el cos legislatiu, i com també s'hi referiren, en llurs missatges als electors i a les autoritats, els Quatre Presidents, i com el propi Jaume Carner quan era regidor de Barcelona no vaciHà a signar, com a president de la ponència, l'informe

14. «Revista Jurídica de Cataluña» (1895), 49.

15. «Revista Jurídica de Cataluña» (1901), 358-364, 435-444, 553-557 i 667.

16. Vegeu pàg. 22 del present estudi.

17. Prat escriví una *miscelánea* que s'intitulava *El sufragio universal inorgánico y el sufragio universal corporativo* («Revista Jurídica de Cataluña», 1895, pàg. 367); hi comentava un article de Charles Benoist aparegut recentment a la «Revue des Deux Mondes» sobre l'organització del sufragi.

18. «La Veu de Catalunya», 10 i 13-I-1908.

que aquell Ajuntament elevà al Senat, el 1902, sobre el projecte de reforma de la Llei municipal,¹⁹ en el qual demanava l'extensió del vot corporatiu.²⁰

Tanmateix, Prat de la Riba anà canviant de manera de pensar, potser influït per les circumstàncies, puix que en quedar pràcticament contrarestades les maniobres caciquistes a partir de les eleccions parlamentàries de 1901, que foren guanyades per la candidatura dels Quatre Presidents, arribà a la conclusió que el sufragi inorgànic no era blasmable per ell mateix, i si no constituïa el *desideratum* de les formes d'expressió de la voluntat popular no se'n podia utilitzar d'altre i, per tant, calia aprofitar-lo. És més: el recomanava, com ho féu en les línies que segueixen:

«és amb el vot i no amb bullangues i motins, ni amb pronunciaments que els pobles cultes imposen als organismes del poder la voluntat; és el vot l'única arma de què es valen. Votar, elegir, enviar al Parlament veritables representants, diputats que hi sàpiguen dur la veu de les grans aspiracions nacionals. Aquest és el camí que segueixen els pobles civilitzats, aquest és el camí que ha de seguir i vol seguir Catalunya en la lluita contra la tirania del poder i la demagògia de les turbes en Santa Aliança».²¹

És evident que la ideologia de Prat experimentà una transformació. Per la seva procedència terrassana, o sigui, d'un món essencialment conservador, pel seu ambient familiar catòlic i tradicional, per la seva educació dintre la mateixa línia ideològica, no simpatitzava amb el liberalisme a ultrança, no podia donar-li una adhesió incondicional, però, amb el temps, accedí a alguns dels seus postulats, i no exclusivament per qüestions de tàctica:

«un dels més interessants aspectes de l'evolució ideològica de Prat de la Riba: el d'haver entrat a la política amb un bagatge d'idees accentuadament reaccionàries i clericals i haver evolucionat cap a les concepcions liberals i democràtiques en virtut dels seus sentiments nacionalistes».

diu Rovira i Virgili amb una probitat que encara l'honora més si tenim en compte que aquest elogi d'un polític de la Lliga és publicat en plena

19. *Ayuntamiento constitucional de Barcelona. Informe acerca del proyecto de Ley reformando la Municipal vigente reclamado por el Senado y formulado por una comisión compuesta de los Señores Concejales D. José Pella y Forgas, D. Jaime Carner y Romeu, D. José A. Mir y Miró, D. Antonio Bastinos Estivill y D. José Serracera, de la cual fue ponente D. Jaime Carner. Aprobado en la Sesión ordinaria del 4 de marzo de 1902.* Tot i que Carner figura com a ponent de l'informe, sembla que en realitat el redactà Prat de la Riba, puix que, juntament amb l'opusclet imprès, abans relacionat, el seu manuscrit és conservat a A.P., P.V, C 5/2.

20. Diu un paràgraf de l'informe: «la representación corporativa se aplica solamente de un modo vergonzoso y suplementario a la formación de las juntas municipales, en vez de aplicar totalmente este principio».

21. *Hora decisiva*, «La Veu de Catalunya», 21-IV-1907.

guerra civil²² quan hom feia entrar, en el mateix sac, els qualificatius d'*home de dreta* i *feixista*.

L'article en qüestió acaba dient:

«va ésser indubtablement la seva concepció del problema català allò que va allunyar Prat del tradicionalisme; no sols del tradicionalisme espanyol de Carles de Borbó, ans encara del peculiar tradicionalisme català. Així veiem que l'afirmació tancada de Torras i Bages, segons la qual Catalunya serà cristiana o no serà, és contradita implícitament, però radicalment, per Prat de la Riba quan afirma que Catalunya podria ésser també lliurepensadora sense deixar d'ésser catalana.²³ Entre *La Tradició catalana* del gran bisbe i *La Nacionalitat Catalana* del gran definidor, hi ha, com a principal diferència, l'amplitud liberal i democràtica que de cara a la tesi catalanista havia adoptat el darrer.

Prat va adonar-se que, sense ésser liberal i demòcrata no es pot ésser verament català nacional. I va arraconar els impulsos de la seva primera formació ideològica que destorbaven la seva concepció del nacionalisme. Escrivim, amb tota intenció, que va arraconar-los, i no pas que va destruir-los, perquè aquells impulsos van seguir dins la seva ànima com un pòsit que, de tant en tant, pujava amunt i enterbolia les seves idees i els seus sentiments. Prat havia arraconat el carlí que duia dins; però no li havia torçat el coll.»

Si ideològicament podia no compartir el credo liberal, com a home de govern no el renegà. Estic disposat a admetre, fins i tot, que actués així per oportunisme, però hom no podrà dir mai de Prat que s'hagués oposat a la voluntat popular. Si aquesta li era adversa, s'hi conformava. Acceptà sempre les regles del joc de la democràcia. En un escrit en què evoca els temps ominosos del caciquisme amb les seves clàssiques tupinades electorals, arriba a dir:

«mil vegades més és preferible, pel bé general, que els republicans ofenguin des del Municipi els nostres més íntims sentiments i governin i administrin contra nosaltres, que no pas tancar-los la porta de la Casa de la Ciutat per mitjà de falsificacions, enganys i violències. Si els republicans tenen major nombre de vots que els ciutadans d'altres idees polítiques, just és, donada la legislació vigent, que els seus elegits estiguin en majoria i ens manin».²⁴

Les seves arrelades conviccions religioses no el privaren d'enfrontar-se amb determinades forces clericals per manifestar la seva adhesió primordial als principis democràtics i a la causa nacionalista. Això es produí concretament el 1908 quan els catalanistes i els republicans de l'Ajuntament de Barcelona acordaren l'aprovació de l'anomenat Pressu-

22. Aparegué a «Meridià» (Barcelona), 12-VIII-1938, reproduït a l'obra citada, pàg. 111.

23. «Una Catalunya lliure podria ser uniformista, centralitzadora, democràtica, absolutista, catòlica, lliurepensadora, unitària, individualista, estatista, autonomista, imperialista, sense deixar de ser catalana» (*La Nacionalitat Catalana*, 45).

24. *La mort del Círcol Conservador*, «La Veu de Catalunya», 1905.

post Municipal de Cultura. La iniciativa creà un cert malestar a la ciutat perquè els uns veien en el projecte una maniobra separatista i els altres, una mesura irreligiosa. Els descontents mobilitzen el Poder central per a la suspensió de l'acord, que sancionava una millora cultural, Prat de la Riba s'indigna i escriu l'article *Apellació a Barcelona*, en el qual, si bé comença afirmant que

«nosaltres entenem que la neutralitat de les escoles primàries és anti-pedagògica, atemptatòria del dret a una educació integral de tots els sentiments i facultats dels nois, incompatible amb l'educació de la voluntat»,

diu que

«suspendre el Pressupost és fer un mal positiu, immediat, a la cultura de Barcelona, és atenuar el que té de fecund, de beneficiós el projecte»,

sobretot, perquè suposa un atemptat al dret d'autodeterminació dels pobles:

«Catalunya ha afirmat, com a comú denominador de totes les seves diverses i complexes aspiracions, l'ideal d'autonomia [...] cercar la intrusió d'un poder estrany, sigui de l'Alcalde de R. O., sigui del Governador, sigui del Ministre, és atemptar als principis d'autonomia substancials a l'ànima catalana.»²⁵

Per sobre de tot calia respectar el voler del poble. Si aquest coincidia amb els seus ideals, encara millor.

Rovira recorda el detall, que divulgaren els íntims de Prat de la Riba, que quan insinuaren al gran polític —en el llit de mort— que la convulsió de l'estiu de 1917 podria portar a l'adveniment de la República, sols digué: «Que sigui federal!»²⁶

L'expressió d'aquest desig de Prat, formulat en unes hores tan dramàtiques de la seva vida i en uns dies de tanta tensió en el clima polític d'Espanya i que era concretat en la fórmula constitucional que més s'apropava a la ideologia mantinguda al llarg de la seva curta existència, em porta a considerar breument un altre punt de la doctrina pratiana, sobre el qual jo crec que també convindria de fer algunes precisions.

EL SEU FEDERALISME

He remarcat abans i més d'una vegada l'avversió que sentia Prat de la Riba per les teories de Pi i Margall, tot i haver manifestat, repetidament, que l'única manera d'articular Catalunya a Espanya és mitjançant un Estat organitzat segons la fórmula federal. La sorprenent

25. «La Veu de Catalunya», 30-V-1908.

26. *Op. cit.*, 50.

discrepància de Prat respecte a la doctrina de Pi, que, en un altre indret, he qualificat fins i tot de paradoxal, ja que ambdós pensadors aspiraven, en definitiva, a l'assoliment del mateix objectiu, un Estat espanyol plurinacional, prové de la diversitat de punts de partida o de pressupòsits. També respon als distints conceptes que respectivament tenien de la nació: naturalista en Prat i jurídic en Pi.

Sobre la doctrina federalista de l'autor de *La Nacionalitat Catalana* i la seva formulació pel de *Las Nacionalidades* diu Estelrich:

«és absurd de prendre l'una i l'altra com a senyeres de discòrdia. Pi? Prat? Representen realment dins la història del catalanisme dos principis *contraris*? Més aviat m'inclino a pensar que no: que són més tost *complementaris* i *successius*. De Pi a Prat hi ha dues maneres de veure: la primera, segons principis generals, de fora a dintre; la segona, segons principis particulars, de dintre a fora.»²⁷

Però el comentarista en qüestió entengué superats tots dos federalismes per una forma d'organització que, tot i tenir una base federal, és menys rígida i, per tant, adaptable a les complexes realitats sociopolítiques. Per això escriví:

«tothom està d'acord — a la fi — a propugnar una solució federal per als problemes nacionalistes de la Península Ibèrica [...] el nou federalisme no podrà deixar de tenir en compte les noves doctrines del dret de les minories i, sobretot, les noves experiències, sense oblidar la dels Soviets. El nou federalisme no serà el de Pi i Margall, tot i el respecte a l'home i a les seves idees, com tampoc el federalisme imperialista de Prat de la Riba, amb idèntic respecte a l'home amb gratitud a la seva obra d'estadista. És innegable, sense necessitat d'adoptar la doctrina marxista, que l'experiència soviètica ofereix realitzacions a considerar [...]. Uns membres poden ésser estats lliures, els altres repúbliques aliades, els altres territoris autònoms. Repetim-ho: a la llum de l'experiència d'aquests deu anys últims — si ens sembla ja en via de desarse l'imperialisme federal de Prat de la Riba — el sistema de pacte ultra liberal amb uniformitat de drets i d'extensió d'autonomia entre els diversos membres de la federació ens sembla infantil com tot joc mecànic.»²⁸

L'opinió de Joan Estelrich no és negligible per dues raons: primerament per haver militat al partit de la Lliga Regionalista i en segon lloc, i no és menys important que l'altra, perquè intervingué al Comitè de Protecció a les Minories Nacionals que funcionà dins l'organització de la Societat de les Nacions en el període d'entreguerres.

D'altra part, la seva adhesió a l'imperialisme federal de Prat m'obliga a considerar, baldament sigui d'una manera succinta,

27. JOAN ESTELRICH, *Catalunya endins (Un llibre per a tots i contra ningú)* (Barcelona 1930), 93.

28. *Ibid.*, 94.

EL SEU IMPERIALISME

Eugeni d'Ors, que al llarg de la seva dilatada obra periodística jugà d'una forma recurrent amb el concepte d'Imperi, ve a dir, en una evocació tardana de la figura de Prat de la Riba que féu en un article aparegut en un diari de Madrid del qual ja he citat un fragment,²⁹ que ell fou l'inspirador de l'imperialisme de Prat, puix que després de referir-se a l'existència d'una promoció de joves

«recién llegados [que] se daban a sí mismos el nombre de *Imperialistas*, [...] uno de ellos, para defensa e ilustración de tales ideas, escribió una tesis de doctorado»,³⁰

i d'un home assenyat i clarivident, que

«su forma de intervención era la política y en calidad de político figuraba a la cabeza de un movimiento que empezaba a tener fuerza grande sobre las multitudes [...] la inspiración de este movimiento era nacionalista»,

pogueren, els uns i l'altre, arribar a una entesa perquè, malgrat l'aparent discrepància de les respectives doctrines, explica Ors que

«no fue óbice para que este político sagaz se acercara a aquellos jóvenes para decirles: "Nacionalismo e Imperialismo pueden no ser incompatibles. En la próxima edición de mi pequeño catecismo doctrinal voy a añadir un capítulo para demostrarlo: ¿Queréis, pues, que, en buena voluntad y a fines de bien, enlacemos nuestra acción? Será una gran obra. Como en lo teórico me han convencido ustedes, nuestra común política tenderá, pues, remotamente al Imperio y a la Unidad" [...] En 1906 el pacto promiscuo se concretaba».

Aquesta versió barroquejant orsiana de les seves relacions amb Prat de la Riba constitueix, al meu entendre,³¹ una deliberada distorsió de la veritat, puix que en la segona edició del *Compendi de la Doctrina catalanista* no hi ha cap referència a l'Imperi, i en la primera de *La Nacionalitat Catalana* ja hi figura el capítol ix encapçalat amb el títol *Imperialisme*.

Si — com sembla evident — cal atribuir a l'autor de *La Nacionalitat Catalana* la responsabilitat de la inclusió d'un capítol sobre la funció imperial de Catalunya, ¿quin abast hem de donar a aqueixa aspiració pratiana que sorprengué molts lectors en aparèixer l'obra? No cal dir que una generació nacionalista més radical posterior a Prat rebutjà de

29. Nota 7 del cap. I.

30. Eugeni d'Ors obtingué el 1905 el grau de Doctor a la Universitat de Madrid amb la tesi *Genealogia ideal del Imperialismo (Teoría del Estado-Héroe)*.

31. ENRIC JARDÍ, *Eugeni d'Ors (Obra i vida)* (Barcelona 1967), 111.

pla el seu imperialisme per considerar-lo matisat d'un espanyolisme improcedent.³² Potser és més interessant que em refereixi a un altre escriptor de la Lliga Regionalista, i certament qualificat, que dirigí «La Veu de Catalunya» fins el dia de la forçada desaparició del periòdic: Joaquim Pellicena, el qual constitueix, amb Valls i Taberner i Joan Estelrich, el tercer element del grup dels *revisionistes* de la doctrina pratiana dintre el seu partit, puix que publicà un opuscle amb el títol a bastament significatiu d'*El nostre imperialisme: La idea imperial de Prat de la Riba*, en el qual deia:

«nosaltres prenem ací la paraula Imperi en el sentit espiritual, com a influència o poder dels factors d'ordre moral, damunt dels individus i dels pobles».³³

és a dir, un ascendent sobre els elements forans que vénen a treballar a Catalunya, i sobre els altres pobles d'Espanya, exercit a través de la nostra cultura i per la irradiació de les virtuts que

«el nostre poble agermana avui, en una síntesi suprema [dels] dos principis rectors i motors de la seva actuació col·lectiva: la llibertat individual, que té la seva expressió concreta en el culte a la llar: el *home* dels anglosaxons, i la llibertat política, amb el seu respecte orgànic a les jerarquies socials. Aquest doble corrent que flueix i brilla amb naturalitat del catalanisme, dóna a la seva orientació imperial les dues condicions que la fan políticament viable: l'esperit democràtic i l'apetència federativa».³⁴

Segons Pellicena, l'imperialisme ha de consistir únicament a difondre la democràcia predicant amb l'exemple de la llibertat i de la tolerància, puix que

«una aptitud d'Imperi vol dir, essencialment, una capacitat de convivència».³⁵

32. Per exemple, representen molt bé aquesta manera de pensar de les joves promocions catalanistes que accentuaren llur distanciament de l'Imperialisme de Prat aquells qui, a la revista «Proa», dirigida per Joan Salvat-Papasseit, publicaven articles polèmics com *El mite de l'Espanya Gran* (gener 1921), i *Contra l'Imperi* (desembre 1921), del darrer dels quals copiem: «una cosa és afirmar el nostre particularisme nacional i una altra cosa és edificar un Imperi, arma de dominació. Ésser lliures nosaltres no vol pas dir mediatitzar els altres, i crear una Cultura de Raça no significa *civilitzar* l'Àfrica o les mines del Rif [cal no oblidar que el 1921 és l'any del Desastre d'Annual]. Contra l'Imperi, el nostre vot. És que l'Imperi naixerà d'una aliança voluntària i cordial i no d'una imposició? En aquest cas no cal ni parlar-ne. Repetim: «Primer la nostra llibertat. Després ens federarem si ens convé i ens plau» [aquest mot d'ordre havia estat donat a l'article anterior]. Actualment el criteri dels nacionalistes catalans no defensaria solucions imperialistes. Si en Maragall visqués avui en dia renovaria, a bon segur, el seu «Adéu Espanya!». I les multituds subratllarien el comiat optimista.»

33. JOAQUIM PELLICENA, *El nostre imperialisme: La idea imperial de Prat de la Riba* (Barcelona 1930), 8.

34. *Ibid.*, 24.

35. *Ibid.*, 9.

El fet que, amb el temps, rebutgessin l'imperialisme no solament els nacionalistes més arborats, sinó també els homes de l'agrupament polític del qual Prat fou l'inspirador, ens autoritza a plantejar el dubte de la sinceritat de l'autor de *La Nacionalitat Catalana* quan aspira a un Imperi estès de Lusitània a Provença. No vull dir que Prat de la Riba en aquella ocasió mentís ni que mai no hagués somiat en el bell projecte d'articular tots els pobles ibèrics i occitans en una sola unitat política, però sí que m'interessa d'afirmar que el seu temperament era prou assenyat per a no creure en la realitat dels somnis.

El capítol que en la seva obra més coneguda és dedicat a l'Imperi té un dring de cosa fantàstica, que no convenç. Evidentment, Eugeni d'Ors falsejà, a favor seu, la versió de l'origen de l'imperialisme pratià, però malgrat la reprovable intenció, la insinuació orsiana toca un punt que jo no discutiria: el de la juxtaposició del capítol sobre l'imperialisme al cos de *La Nacionalitat Catalana*, que tot i ésser un recull de treballs anteriors del mateix autor, té, en les seves diverses parts, una coherència que es trenca a les darreres pàgines, que semblen postisses. És poc autèntic aquest últim capítol? Decidí Prat d'incloure'l a la seva obra en la imminència de la publicació? De tota manera, quins en foren els motius determinats? Potser ho féu per reblar els seus arguments a favor d'un intervencionisme català en la política general d'Espanya, que ell havia de recomanar, atès el seu repudi del separatisme i l'adopció d'una fórmula federalista inconcreta.

Finalment, em resta fer algunes puntualitzacions respecte a

LES SEVES IDEES SOBRE LA QÜESTIÓ SOCIAL

Com he indicat al primer capítol, un altre tipus seriós de crítica formulada des del cantó català contra la doctrina pratiana prové dels qui la consideren com un producte típic de la mentalitat burgesa i com la resultant de la lluita de classes, incompatible amb la consciència obrera. La ideologia de Prat estava, per tant, condemnada al fracàs, diuen aquella mena de comentaristes, perquè el privava de tenir una visió exacta dels problemes socials, i perquè la seva mentalitat pròpia d'un home que pertanyia a la classe benestant l'impossibilitava de cercar solucions als conflictes sorgits en el món del treball.

No pot ésser considerat pròpiament com a part d'aquest grup de crítics Josep Benet, autor d'un estudi excel·lent sobre la posició generosa de Maragall davant la repressió dels esdeveniments del juliol de 1909 i la crisi de consciència de la societat burgesa, en gran part catalanista,³⁶ perquè el silenciament de l'article maragallista *La Ciutat del*

36. JOSEP BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica* (Barcelona 1967).

Perdó, imposat per Prat de la Riba, que constitueix, en definitiva, el nus de la qüestió examinada per Benet, fou determinat per consideracions de tàctica: el desig de no entrebancar l'acció d'Antoni Maura al Govern que s'havia compromès a fer aprovar una llei d'Administració local aprofitable. Afecta, per tant, el Prat polític i no el Prat ideòleg, que és el que ara considerem aquí.

En canvi, entra de ple en la crítica a què em refereixo l'obra ja citada de Jordi Solé i Tura *Catalanisme i Revolució burgesa: La síntesi de Prat de la Riba*, el títol i subtítol de la qual ja són a bastament indicadors del contingut del llibre, i que podem sintetitzar així: Prat fongué la mentalitat de la Catalunya rural, conservadora, tradicionalista i fins reaccionària amb la pròpia de la Catalunya ciutadana, liberal, progressista i federalista en el gresol d'una doctrina nacionalista que fou perfectament assimilada per la burgesia quan el desastre colonial espanyol l'obligà a rompre el pacte que havia fet amb la Restauració, ajudada per ella a canvi d'un benestar material que li proporcionà l'incipient capitalisme sorgit de la indústria afavorida per un aranzel protector. La burgesia catalana — segons Solé i Tura — no reeixí a complir la funció revolucionària que podria haver portat a cap a Espanya. Fracassà per diversos motius: cofoisme, tendència al pactisme, timidesa... però, principalment, perquè

«la Catalunya definida per Prat de la Riba era massa unilateral, massa condicionada per una perspectiva de classe per a poder tenir validesa general»,³⁷

i acaba el seu llibre — d'altra banda tan ple de suggeriments — dient que

«la classe social que en la nostra època pot acabdirar un veritable moviment renovador, ja no és aquella burgesia que Prat de la Riba sabé interpretar amb tanta exactitud»,

sinó la classe proletària.

No s'escau, en aquestes pàgines, la discussió de si la burgesia catalana, una de les més progressives d'Espanya, per no dir la més progressiva, acomplí el seu paper en un país o en un Estat — per utilitzar la terminologia pratiana — on encara no ha estat duta a terme, i potser ja no ha serà mai, la Gran Revolució Burgesa, quelcom comparable a la del 1789 a França o a la del 1848 de molts pobles europeus. (L'espanyola del setembre de 1868 fou la que més s'assemblà a aquelles grans commocions que atorgaren el poder al Tercer estat, però el procés de transformació quedà a mig fer.) Però tot això són consideracions fetes a l'entorn de la Història d'Espanya en general i de la de

37. *Op. cit.*, 300.

Catalunya en particular, i el que convé és d'escatir qüestions ideològiques: determinar si, realment, Prat de la Riba en la seva elaboració doctrinal havia negligit el proletariat.

De bell antuvi podríem respondre a la interrogació afirmativament, però a mida que un hom reflexiona sobre els textos que Prat deixà i sobre la seva actuació política, es veu obligat a matisar tant la contestació que gairebé quedaria desvirtuada del tot.

Primerament, cal tenir en compte que, a l'època de què es tracta, el cas de Prat no constituïa una excepció.

Llegim en un altre estudi modern sobre l'ideòleg, polític i home de govern:

«el capteniment polític de Prat de la Riba fou sempre conservador, dretà, reaccionari amb certa freqüència. Si bé aquesta actitud va ésser una llàstima en un temps de tanta transcendència per al catalanisme com tocà viure a Prat, no va ésser mai un error per part seva. Ni la seva extracció social ni l'ambient en què s'havia format, ni els homes que el voltaven i col·laboraren amb ell, no permetien que fos d'altra manera. És clar que l'actitud conservadora de la Lliga quan era el partit més fort de Catalunya en res no va afavorir, ans al contrari, la sempre indispensable adhesió de les masses obreres al catalanisme polític, que tants estralls posteriors hauria evitat, però és evident que tampoc no feren res per aconseguir-ho els nacionalistes republicans d'esquerra, a qui esqueia més de dur a terme aquesta feina.

De fet el divorci entre obrerisme i catalanisme que es consumà inevitablement durant el temps en què Prat de la Riba ocupa la més alta magistratura de Catalunya és culpa de tothom i, per tant, no és culpa de ningú».³⁸

Tanmateix, el text adduït constitueix, en certa manera, una prova significativa de la tendència, accentuada en els darrers anys, d'emprar com a sinònims els conceptes de catalanisme i burgesia, identificació que cal evitar, com diu Coll i Alentorn, puix que, alguns ho fan

«sense tenir present coses tan paleses com són que la revolució burgesa havia començat molt abans que fos iniciat el catalanisme polític, i que una part molt important d'aquest resta fora del moviment burgès. En realitat, dels quatre components que donen lloc a la formació del catalanisme polític durant el període 1860-1880 només el que procedeix del moviment proteccionista és predominantment i típicament burgès. El que deriva del federalisme republicà es troba al pol oposat dins el panorama polític-social del nostre país. El que prové del carlisme té una base rural i conservadora, però de cap manera burgesa, més aviat pre-capitalista. Quant al corrent resultant de la politització del moviment literari o cultural, és ben clar que, com a tal, se situa al marge de les lluites econòmico-socials i que els homes que l'integren tenen opinions molt diverses en relació amb elles o simplement no arriben a fer-se un criteri en esguard d'aquest problema. Això darrer

38. XAVIER FORT I BOFILL, *Prat de la Riba* (Barcelona 1967; «Quaderns de Cultura», núm. 28), 94.

pot semblar inconcebible a una mentalitat dels nostres dies, però era una cosa prou habitual abans del 1917 i àdhuc abans del 1931.

Hom podria argumentar que, a desgrat del que acabem de dir, fou el component burgès el que s'imposà tot seguit als altres; a això podríem respondre posant en relleu que l'home que presideix la primera etapa del catalanisme polític (1879-1887) és Valentí Almirall, procedent del republicanisme federal, i que els que encapçalen les etapes segona (1887-1904) i tercera (1904-1917) foren Lluís Domènech i Montaner i Enric Prat de la Riba, que procedien de la branca cultural polititzada i no de la burgesa, ni de la carlina, com tan gratuïtament ha estat dit en relació amb el darrer. L'única etapa realment burgesa ha estat la presidida per Francesc Cambó (1917-1922) i va donar lloc molt aviat a una reacció, si no anti-burgesa, almenys a-burgesa i predominantment intel·lectualista, que va clausurar definitivament l'únic i breu període realment burgès del catalanisme polític.³⁹

Certament que els homes de la generació de Prat, que pertanyien al seu mateix estament i havien rebut una formació semblant a la seva, no preveïen la força que adquiriria el proletariat en el futur i la influència que exerciria en l'adopció de qualsevulla decisió política arreu del món, a Espanya i, concretament, a Catalunya.

Però Prat, tot i el seu origen i els condicionaments ambientals, era sensible als mals de la societat. Lamentava, per exemple, que s'hagués produït, com una natural seqüela del desenvolupament industrial a tots els països, la degradació espiritual del productor, que era un camperol desarrelat que havia perdut tot el patrimoni anímic que comporta el desarrelament, per a integrar-se en la massa amorfa del proletariat ciutadà.

Prat de la Riba denuncia aquest mal en l'opuscle sobre la qüestió social editat pel Centre Escolar Catalanista per la festa del Primer de Maig de 1891, i també hi al·ludí, incidentalment, en un comentari a la «Revista Jurídica», publicat el 1896, en dir que

«no aceptamos la organización actual de la industria que desarticula, descoyunta, aniquila la familia obrera».⁴⁰

I més o menys, a la mateixa època, quan redactava el seu estudi *La ley jurídica de la industria*, opinava que

«la industria moderna ha reunido en las grandes capitales una inmensa población obrera sin tradiciones y sin hogar, confusa, abigarrada, en la cual han prendido fácilmente todas las corrupciones⁴¹ [...] el medio en que vive actualmente gran parte de la población obrera es, por regla general, un medio infestado, un medio en que pululan todos los gérmenes del mal».⁴²

39. MIQUEL COLL I ALENTORN, *Origen i evolució del federalisme català*, «Serra d'Or», març 1971.

40. *Las «écoles menagères» en Bélgica*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1896), 618.

41. *La Ley jurídica de la industria*, 261.

42. *Ibid.*, 265.

Prat de la Riba era suficientment realista per a no prescriure una panacea per a totes les malures i donar una solució única a tots els problemes que afectaven la societat.

En principi, recomanava la restauració dels antics greinis, puix que havien exercit unes funcions assistencials i educatives en profit dels mateixos associats, de les quals freturava l'obrer modern, el pària immigrant de les poblacions de la ruralia que malvivía en les aglomeracions industrials, però també creia que moltes activitats a favor del productor podien ésser desenrotllades per les grans empreses. Per això escrivia:

«Cuando la casa industrial es sobrado poderosa para ejercer alguna de las funciones atribuidas a los gremios, a ella corresponderá desempeñarlas [como] grandes compañías de transportes terrestres y marítimos, empresas mineras, inmensos almacenes de ventas al detalle...»⁴³

Una altra de les possibles solucions que apunta Prat per a pal·liar el desarrelament i l'atomització del proletariat que tan funestes conseqüències de tipus moral han ocasionat és l'establiment de colònies industrials

«en la colonia industrial puede rodearse a los obreros de un medio completamente distinto, de un medio sano, cuanto es posible serlo en los tiempos que corremos y dentro de una sociedad combatida por tantos desórdenes.»⁴⁴ [...] La colonia industrial ha de constituir una sociedad aparte; en ella los obreros han de vivir sujetos a un régimen de dirección moral y de tutela radicalmente distinto del de las ciudades.⁴⁵

Aquestes opinions de Prat han estat objecte d'una interpretació exagerada per part d'alguns comentaristes, que han cregut que, per a ell, constituïa la millor fórmula per a resoldre la qüestió social.

Són els crítics que han donat una imatge de Prat de la Riba com un burgès paternalista. Representa molt bé aquesta posició, que segons el meu parer peca d'unilateral, Jordi Solé i Tura en el seu article sobre les idees socials de Prat publicat a «Destino»,⁴⁶ i especialment en el seu important llibre del qual extrec el següent raonament:

«Si la gran empresa ha d'ésser la base del sistema corporatiu i ahora no ha de perdre la sobirania, l'autonomia, la forma d'organització ideal és la colònia industrial.

La colònia industrial, fruit del "geni del poble català", institució sorgida d'entre les runes de l'ordre liberal, és la solució perfecta.»⁴⁷

43. *Ibid.*, 256.

44. *Ibid.*, 266.

45. *Ibid.*, 268.

46. 29-VII-1967.

47. *Catalanisme i revolució burgesa*, 265.

Afirma també que la colònia industrial

«és la fórmula que Prat preconitza per a resoldre la qüestió social»,⁴⁸

i conclou:

«ens ofereix una solució del problema social paternalista i arcaica, antiurbana de fet, que es contradiu profundament amb el seu somni d'una expansió imperialista i d'una transformació moderna, europea, burgesa, de l'Estat i de la societat espanyols».⁴⁹

Evidentment, Solé i Tura s'excedeix en la seva interpretació. Jo crec que per a Enric Prat de la Riba la colònia industrial no era la solució de la qüestió social, sino una solució més, recomanable, sobretot, en els casos en què els treballadors s'havien degradat de debò:

«no basta, pues, difundir el bienestar material, no basta asegurar al obrero su pan cotidiano; es preciso transformar su alma cuando ha sido viciada, cuando ha perdido el temple de las antiguas costumbres y tradiciones».⁵⁰

D'altra part, quan Prat de la Riba enceta el tema de les colònies industrials, al capítol sisè del llibre IV de l'obra *La ley jurídica de la industria*, ho fa amb unes certes precaucions en dir, per exemple, que les excel·lències d'aquella institució havien estat remarcades per Joan J. Permanyer, en un discurs pronunciat com a president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona el 1895, bo i confessant que

«en los primeros momentos no acertábamos a darnos cuenta de la razón demostrativa de este valor suyo, no [...] comprendimos todo el alcance de su virtud regenerativa»,

i Prat continua explicant que no fou fins més tard que ell queda convençut dels avantatges de la colònia, després de reflexionar sobre el fonament de la seva existència i de sospesar els seus mèrits:

«uno de ellos lo mentaba ya Permanyer: el imperio de la voluntad soberana. El otro, no menos importante, es la creación de un medio nuevo para la vida obrera».⁵¹

En resum, l'adhesió de Prat de la Riba a la idea de les colònies industrials es produí després d'una meditada consideració i, en tot cas, no tingué un caràcter incondicional o adoptà la forma d'una cega accep-

48. *Ibid.*, 268-269.

49. *Ibid.*, 230.

50. *Ley jurídica*, 257.

51. *Ibid.*, 259.

tació, com sembla desprendre's de l'afirmació de Solé i Tura, que l'autor de *La ley jurídica de la Industria* la reputava com la solució perfecta.

D'altra banda, no s'ha de descartar la possibilitat que Prat, en esmentar les colònies industrials, hagués volgut complaure, amb una citació i una glossa escaients, el jurisconsult que presidia l'Acadèmia organitzadora del concurs en el qual ell participava amb el treball que s'hi referia, o bé simplement que l'autor s'enorgullís de posar com exemple una institució que, a la darrerria del segle, havia adquirit carta de natura a Catalunya fins al punt de semblar un producte típic de la nostra idiosincràsia.

Els industrials catalans no havien fet sinó seguir la pauta marcada per la Gran Bretanya, on, certament, a part dels esforços de reformadors com Robert Owen, havien estat erigides colònies exemplars en molts conceptes, inclús en l'urbanístic, com les de Bourneville, prop de Birmingham, Port Sunlight, a Birkenhead no lluny de Liverpool i d'East Anglian Colony, a Norwich, que en una de les seves *Misceláneas*⁵² Prat de la Riba descriu minuciosament i amb una confessada admiració.

Fins i tot a Catalunya hi havia colònies força acceptables. Una d'elles, la de Santa Coloma de Cervelló, que és valorada per l'obra de Gaudí i que fundà el pròcer Eusebi Güell i Bacigalupi. Prat estimava aquesta personalitat, com ho demostra el fet que li dedicqués el seu llibre sobre el Dret industrial.

Es evident que per a la sensibilitat actual les colònies industrials no representen una solució desitjable, però cal tenir present que a la darrerria del segle passat constituïen una notable millora en relació amb els *slums* de les barriades obreres de Londres i de les altres ciutats industrials angleses, o amb els pisos foscos i antihigièncs dels barris de Sant Pau, de Santa Caterina o de Sant Pere de la ciutat de Barcelona, on s'amuntegaven les famílies treballadores augmentades amb despeses i rellogats.

Tanmateix, cal admetre que del paternalisme a l'explotació capitalista hi ha molta distància. Les indústries modèliques d'Anglaterra comentades per Prat de la Riba sorgiren, precisament, com una temptativa de correcció dels abusos del principi de la llibertat econòmica, del qual el comentarista abominava:

«dicen los individualistas que el régimen de libertad determina un gran florecimiento de la personalidad. El ejemplo de la Gran Bretaña es, a este respecto, sobradamente sugestivo. El espectáculo de la vida industrial a principios de este siglo, cuando imperaba en todo su esplendor el régimen de libertad, no puede ser más repugnante: jornadas de veinte horas, salarios ínfimos pagados en especie, esto es, en mercadería, explotación de todos los instantes mediante el *Truck system*

52. *Algunas fábricas modelo en Inglaterra*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1897), 497.

y el *cottage system*, los niños de cuatro o cinco años sometidos a un trabajo embrutecedor; la fábrica convertida en un harem del fabricante y de sus hijos, que morían prematuramente, víctimas de sus excesos; tales son los rasgos principales del cuadro que trazan, en sus escritos, los hombres de entonces. El florecimiento de la libertad no puede ser más maravilloso. Su resultado es, como se ve, el triunfo del fuerte y la esclavitud del débil».⁵³

Tot i que Prat esmentava el socialisme amb aquell esfereïment que, a la seva època, era propi dels homes de la seva condició i formació, ell admetia que la crítica que els socialistes feien de l'economia liberal era fonamentada. Així, en la seva obra sobre els jurats mixtos, després de referir-se als qui defensaven la més absoluta llibertat en el contracte de treball diu:

«semejante exageración del individualismo debía conducir a otra exageración: la del principio opuesto. De ahí el socialismo, con toda su variedad de matices, cuyos errores y desviaciones no han sido obstáculo, sin embargo, a que se reconociera la verdad de sus pinturas de la situación del obrero dentro del régimen individualista puro».⁵⁴

Rovira i Virgili resumí molt bé aquesta actitud de Prat, que

«si per un costat mirava amb recel i alarma les tendències radicals del moviment obrer, per l'altre costat considerava peüllosíssima la indiferència i la inconsciència de les classes benestants, aferrades a llurs privilegis i refiades que les lleis i la força pública els mantindran».

L'explicació d'una tal inquietud, continua dient el mateix autor, radica en el fet que

«Prat era un home de religió, de justícia i d'ordre. El sentiment de justícia — més alt que el simple sentit jurídic — estava enquadrat, en la seva ànima, pels principis religiosos, que eren la base dels seus principis humans. Un altre límit al seu deler de reformes socials el constituïa el seu sentiment tradicionalista del qual ja hem parlat.»⁵⁵

El tradicionalisme del pensament pratià el dugué a pretendre la reconstitució, amb un nou esperit, dels antics gremis, amb el convenciment que les rejuenides entitats complirien més que els moderns sindicats professionals una important funció social. Hom no pot oblidar en aquest punt que, per a Prat de la Riba, la qüestió obrera era, tan sols, un aspecte de la qüestió social. D'acord amb aquesta creença ell afirmava que

53. *La teoría del individualismo*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1896), 930.

54. *Los jurados mixtos*, 25.

55. *Op. cit.*, 177.

«el gremio es una institución social de carácter casi total que ha de cumplir elevadísimas funciones de la vida pública, que ha de llenar importantes fines sociales no industriales. Ha de ser una familia y, como tal, ha de tener su hogar, su religión,⁵⁶ su patrimonio, su beneficencia, su escuela [...] el gremio destinado exclusivamente a regular las relaciones entre capital y trabajo es un sindicato mixto, algo como una oficina o centro administrativo encargado de avenir trabajadores y patronos, una asociación fría y severa como un juez».⁵⁷

Tanmateix els gremis que Prat de la Riba desitjava que fossin restaurats havien de sorgir de la necessitat, unànimement sentida per totes les classes productores, d'agrupar-se, per a l'assoliment d'unes finalitats comunes a les empreses d'un ram determinat, dels amos i els treballadors afectats pel mateix procés fabril:

«el gremio es una asociación de establecimientos industriales: hay en éstos patronos y obreros; por consiguiente, unos y otros han de juntarse en la unidad del gremio. Un gremio de patronos y otro de obreros son hechos patológicos reveladores de una profunda descomposición social».⁵⁸

Prat de la Riba estima que el gremi, a més d'ésser una institució unitària, ha d'originar-se per una coincidència de voluntats; ha de sorgir d'un acord produït lliurement. La llibertat és llei de vida per als gremis. Les interferències del poder públic els són funestes. Cal adduir, a aquest respecte, l'entusiasme de Prat per l'organització gremial de l'Edad mitjana, l'«Edat de les autonomies» com la qualifica, amb una idealització excessiva, en el seu discurs a la Secció Catalanista de la Joventut Catòlica de Barcelona.⁵⁹ Per a ell els gremis medievals eren autèntics, perquè havien estat creats per l'espontània decisió d'uns artesans o d'uns mercaders preocupats per uns mateixos problemes, i foren potents mentre es nodriren de la saba popular; en canvi decaïgueren quan els governs autocràtics condicionaren llur actuació:

«Siempre el absolutismo ha sido enemigo de la vida corporativa. La asociación de los diferentes núcleos de fuerza social se ofrece a los déspotas como una constante amenaza a su poderío, o cuando menos, a su omnipotencia. De ahí que, en todos los períodos de la historia en que la sociedad está regida por los gobiernos cesaristas, ya sean unipersonales, ya oligárquicos o bien democráticos, siempre ha sido preferente atención del poder público ahogar las corporaciones no oficiales o dificultar en alto grado su nacimiento y desarrollo.»

56. Per religió d'un gremi Prat de la Riba entenia segurament un ideal comú a tots els membres, ja que es declara contrari als sindicats confessionals, per exemple, en *La Asociación sindical de obreros tipógrafos de Bruselas*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1903), 553, on diu: «a nuestro juicio esta neutralidad [de les associacions no confessionals] tiene lógico fundamento no solamente en la variedad de creencias, sino también en la propia naturaleza y fin de las sociedades».

57. *La ley jurídica de la industria*, 248.

58. *Ibid.*

59. Vegeu pàgs. 33-34 del present estudi.

Així raona Prat de la Riba en un comentari sobre la decadència dels *collegia* a la Roma Imperial, que aparegué a la «Revista Jurídica»,⁶⁰ publicació en la qual també es referí més d'una vegada a les funestes conseqüències que tingué per a la vida gremial arreu d'Europa la Revolució francesa, que imposà el dogma jacobí de la preeminència de la Sobirania nacional.⁶¹

Malgrat la falconada revolucionària, Prat predeia el retorn dels gremis, i fonamentava la seva predicció en les mateixes raons que havien determinat llur aparició en els temps remots:

«Se destruyó a los gremios en vez de reformarlos, extirpando los abusos a que en su concreción histórica daban lugar y apenas ha transcurrido un siglo desde su anulación cuando, espontáneamente, la evolución social conduce con fuerza irresistible a la organización de instituciones que ejerzan la función regulatriz de la producción que a los gremios estaba encomendada. Lo que es natural es también inevitable y, en vano con axiomas *a priori*, con fórmulas abstractas, se pretenderá combatir su desarrollo. La naturaleza se burla de las abstracciones y su fecunda vida todas las arrolla y pisotea.»⁶²

Antoni Rovira i Virgili, el 1949, quan podia judicar amb referència a la política econòmica europea dels dos darrers decennis transcorreguts, concloïa:

«Prat va ésser clarividient en albirar el retorn ofensiu del corporativisme. Però si hagués pogut veure els resultats dels sistemes corporatius del feixisme i del nazisme segurament s'hauria refredat el seu entusiasme per l'organització corporativa. Val a dir que ell la volia independent de l'Estat i no pas sotmesa a aquest.»⁶³

Crec que encara caldria reblar l'afirmació de Rovira en el sentit que Prat no hauria hagut d'esperar l'actuació de les Corporacions feixistes per a rebutjar-les de pla, puix que les hauria abominades de bell antuvi en saber que eren un instrument del Poder absolut.

Tot i aspirar a un gremialisme espontàniament eixit de la base de la societat que, evidentment, no tenia res a veure amb el corporativisme modern organitzat de dalt a baix per la voluntat absoluta dels governants, Prat de la Riba s'adonava que l'evolució de l'economia moderna portava a unes estructures econòmiques de producció intensa, i havia creat una situació irreversible que no podia ésser modificada a favor

60. *Los colegios o corporaciones en Roma durante el Imperio*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1899), 28.

61. Per exemple, en *Reacción en favor del régimen corporativo*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1897), 568, i en *El régimen corporativo en Austria*, *Ibid.* (1897), 583.

62. *Fenómenos de regresión en la evolución económica. Los sindicatos y los gremios*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1897), 503.

63. *Op. cit.*, 183.

d'una altra que per a ell era la ideal, com ho hauria estat, posem per cas, la del treball en petits obradors que fossin una mena de prolongació de la família.

En un comentari sobre la feina feta a domicili, expressa la re- cança que sent en haver de posposar la seva noció idèlica del món laboral a favor d'una percepció realista:

«a pesar de que en tesis general es preferible la industria que puede ejercerse dentro del recinto mismo de la vida familiar, sin necesidad de sujetarse a la reglamentación comunista, a tantas promiscuidades expuesta, de los grandes talleres industriales, en la actualidad, a consecuencia de las críticas circunstancias que acompañan al presente período de crisis económica complicado por fenómenos de transición social, la condición del trabajo en los talleres es superior a las condiciones de trabajo a domicilio».⁶⁴

El seu realisme li permeté de preveure la puixança que amb els anys adquiriria el proletariat:

«Ara una nova classe, un nou estat devé, puja, triomfa, davant la mirada inconscient dels contemporanis que s'ho miren amb la mateixa absència de comprensió amb què es miraven els cavallers les anades i vingudes, els aplecs i conxorxes dels burgesos juramentats en les ciutats de l'Edat mitjana. Ara els burgesos, com els cavallers llavors, no s'adonen que és la seva arma mateixa, la que els va fer triomfar del feudalisme, l'arma que avui en contra d'ells branden amb fúria les multituds obreres: la solidaritat.»

I en parlar d'aquell sentiment que uneix tots els treballadors fa la següent revelació de caràcter autobiogràfic:

«Jo l'he sentida sempre l'atracció d'aqueixa solidaritat que agermana les multituds obreres; jo he fet amb elles d'estudiant, amb tot l'entusiasme de la joventut. la passada de les Rambles, el 1^r de maig que varen celebrar a Barcelona i sempre amb intensa admiració he contemplat aqueixa solidaritat viva, encesa, heroica, que és la seva virtut, que és la seva força».⁶⁵

Però deixant de banda aquest detall que, en definitiva, és anecdòtic, val la pena d'insistir en la idea que Prat tenia de la coherència de la classe obrera i les lluites que provocava en enfrontar-se amb la capitalista, conflictes en els quals recorre a una arma: la vaga; Prat no nega que aquesta arma pugui tenir la seva eficàcia en determinants moments, però creu que cal abandonar-la per una altra que no produeixi tants estralls. Per exemple diu que

64. *El trabajo a domicilio y el trabajo en los talleres*, «Revista Jurídica de Cataluña» (1896), 923.

65. *Lliçó de coses (Meditació del dia)*, «La Veu de Catalunya», 1-V-1906.

«el obrero, indefenso en su soledad, ante el poderío del patrono, sintió la necesidad de acudir a las fuerzas que nacen de la unión; de ahí la organización de uniones de resistencia, puramente transitorias en su origen, permanentes y organizadas después.»⁶⁶ La coalición de los obreros contra el patrono adoptó una arma terrible, una arma verdaderamente suicida: la huelga [...] el derecho de coalición, a nuestro juicio, no es tal derecho, porque la coalición para alterar violentamente las relaciones entre el patronato y el proletariado es un desorden económico y social y no hay derechos para el mal. La coalición es un mal menor, un mal necesario; [las huelgas] pueden aceptarse, pues, como medidas transitorias, mientras subsista la causa original que las ha motivado, mas a lo que ha de tenderse es a hacerlas innecesarias y sobre todo a sustituirlas por otras más en armonía con la estructura natural de la sociedad».⁶⁷

és a dir, l'estructura per la qual tots els seus membres estan lligats d'una manera harmònica i que, especialment en el món laboral, ve donada per la contemplació del fi del treball, que és

«el bienestar económico de los que concurren en la producción industrial como condición primera del bienestar intelectual y moral del mismo».⁶⁸

Per tal d'evitar que la guerra econòmica degeneri en una guerra social, s'ha d'arribar a un arbitratge. En ell

«el derecho y la justicia pueden ser aducidos ante una autoridad imparcial que no tema ni espere nada de uno ni de otro contendiente, ante un poder que esté por encima de ambos y fríamente considere los alegatos de cada uno».⁶⁹

Com que rarament obrers i patrons sotmetran d'una manera voluntària llurs diferències a un àrbitre, cal que vinguin obligats pel Govern a fer-ho. D'ací que a la seva obra sobre els jurats mixtos Prat es manifesti favorable a la participació de l'Autoritat en els conflictes obrers per tal d'obligar els litigants a l'arbitratge, i cregui, per tant, que sigui lícita la restricció de la llibertat individual:

«algo hay en el presente que dibuja vagamente un nuevo estado próximo de mayor intervención y de más completas limitaciones de la libertad de trabajo».⁷⁰

Creia, per tant, que en la qüestió laboral l'estricta liberalisme era inconcebible, perquè l'Estat tenia el deure d'intervenir a favor del més feble, com ha succeït després en gairebé tots els països.

66. *La ley jurídica de la industria*, 224.

67. *Ibid.*, 227.

68. *Los jurados mixtos*, 27.

69. *Ibid.*, 16.

70. *Ibid.*, 26.

És cert, com remarca Rovira i Virgili, que

«Els avenços realitzats durant els últims tres quarts de segle en la legislació social dels estats capitalistes han superat moltes de les qüestions tractades per Prat en matèria social»,⁷¹

però no podem deixar d'acceptar, com exposa Jordi Xifra i Heras en el pròleg al llibre *El pensament social de Prat de la Riba exposat per ell mateix*,⁷² que la seva profunda preocupació per a resoldre aquestes qüestions,

«porta Prat de la Riba a construir una de les doctrines socials més progressives i a dibuixar un sistema d'institucions que en l'època en què foren pensades i estructurades tenien un caire de sorprenent innovació revolucionària».⁷³

Tal era el cas, per exemple, de la jornada de treball de les vuit hores a la qual ell es refereix amb simpatia com una possible reforma, l'any 1897,⁷⁴ però que fou introduïda a Espanya el 1919.

Tal era el cas, també, entre altres, de les assegurances socials, de la participació en la gestió i en els beneficis de l'empresa, de la regulació per part de l'Estat de les condicions de treball, en totes les quals coses constatem certament com era d'avançada i d'audaç la solució proposada per Prat, respecte a la mentalitat de l'època. A Prat de la Riba, com observa Xifra en el pròleg mencionat,

«no li serveix cap concepció del Dret que l'allunyi de la realitat social».⁷⁵

Quant a les assegurances socials, en efecte, veiem com es preocupa ja el 1895 per les de mort, malaltia, accidents del treball i fins i tot per la de desocupació,

«i considera que, en tot cas, les primes han d'ésser pagades pels patrons o per les empreses, com a suplement del salari, i no per l'obrer, ni administrat per l'Estat».⁷⁶

Respecte a la participació dels obrers en la gestió i en els beneficis de l'empresa, Xifra opina que

«és una de les proves més palpables de l'orientació humanista i progressiva de l'ideari de Prat, en franca oposició amb la mentalitat burgesa dominant. El que avui ens sembla normal i obligat i tot, l'any 1895 era

71. *Op. cit.*, 178.

72. Barcelona 1971.

73. Pàgs. 7-8.

74. En l'article citat a la nota 52 del present capítol.

75. Pròleg citat, pàg. 14.

76. XIFRA, pròl. cit., 19; vegeu també el text de PRAT en el mateix volum, 39-43, 102-107.

d'una audàcia i d'una impopularitat evidents, sobretot de cara a la classe dominant».⁷⁷

I en l'aspecte del treball com a dret social, encara, Prat creu que l'activitat laboral, concebuda

«com l'esforç creador d'un home i d'una societat, i com un exponent del progrés, mereix una delicada reglamentació jurídica que destaquï aquesta visió humanista, en lloc d'oferir-nos, del treball, la concepció burgesa de factor econòmic per a generar beneficis a favor dels mitjans de producció. El treball és, certament, una font de riquesa, però no pas d'opressió. [...] S'imposa, doncs, legitimar aquest dret i descartar radicalment la llibertat absoluta del treball, les conseqüències de la qual són l'opressió dels obrers, la lluita amb els patrons i la perversió moral d'uns i altres. Cal limitar aquesta llibertat per assegurar el benestar dels mateixos agents de la producció, de manera que quedi ben delimitat el que, en el dret del treball, ha d'ésser prohibit i que ha de restar permès als interessats, d'acord amb les exigències de l'interès social. I això reclama, necessàriament, un intervencionisme estatal inevitable».⁷⁸

Podem dir, doncs, que la promulgació de determinades disposicions legislatives o administratives posteriors a la data en què Prat de la Riba suggeria, per escrit, algunes millores en el món del treball no convertí en periclitades — per no dir irrisòries — les aspiracions que havia formulat, en el seu dia, l'autor dels textos en qüestió, sinó que, tot al contrari, ha contribuït a palesar-ne la mentalitat generosa i previsora.

Prat de la Riba, ho hem vist, s'avançà a algunes reformes en matèria social, però també — per què no dir-ho? — anà canviant molts dels seus punts de vista sobre el particular, de la mateixa manera que corregí algunes de les seves opinions anteriors sobre problemes polítics concrets, com he remarcat, per exemple, en parlar del sufragi.

Qui llegirà *La Ley jurídica de la Industria* i *Los jurados mixtos* s'adonarà, segurament, de la diferència de to que hi ha entre una obra i l'altra. En un curt espai de temps — cinc anys escassos — el seu autor passa d'un liberalisme ortodox a un cert intervencionisme. Fonamentalment, però, Enric Prat de la Riba es mantingué en el convenciment que la inquietud obrera constituïa només un aspecte del malestar de tota la societat, un reflex de la manca de cohesió que patia la col·lectivitat humana. Per a ell aquest mal gravíssim només podia ésser tractat amb una extensa i aprofundida política cultural. Prat havia recordat als catalans que les lluites modernes són lluites de cultura,⁷⁹ i això explica que una bona part de la seva tasca de governant fos esmerçada

77. Pròl. cit., 19.

78. Pròl. cit., 17-18. Crec que no cal insistir en aquests aspectes, que el lector trobarà amplament comentats en el citat aplec *El pensament social de Prat de la Riba*.

79. Vegeu la nota 126 del capítol III.

en la fundació, ampliació o sosteniment d'institucions culturals, moltes d'elles destinades, específicament, a la classe obrera, com fou l'Escola del Treball, o que durant el període de la seva fecunda administració concebés l'ambiciós projecte d'aquell Institut d'Educació General. El preàmbul del decret del 13 de maig de 1914 que creava aquest Institut diu:

«la seva missió no és pròpiament escolar, no té per matèria a què aplicar la seva actuació els homes presos individualment d'un a un en els primers anys de la seva vida, sinó la col·lectivitat entera, el poble en general.»

Però m'excedeixo en el tema, i només vull remarcar l'abast sociològic de la seva preocupació culturalista, que determinà un dels aspectes més substancials de l'obra duta a terme per Prat de la Riba com a home de govern.⁸⁰

I tornant a les seves idees sobre la qüestió social afegiré que seria absurd que, per tal de rebatre la fama de burgès adquirida per Prat, pretenguéssim de fer-ne un home d'idees socials avançades, bé que hem de reconèixer a favor seu, i distintament del cas de tants altres polítics del seu temps, que ell estava prou al corrent de les especulacions teòriques dels autors més progressistes.⁸¹

Evidentment no fou, no podia ésser de cap manera, un revolucionari. Era, això sí, un reformista:

«El reformisme de Prat de la Riba no era radical; tampoc no podem dir que fos moderat. Anava més o menys enllà segons sentís o no el perill de topar amb els seus principis d'home d'ordre i de religió»

puc dir, recollint, una vegada més, l'opinió de Rovira i Virgili.⁸²

«Sovint ens han presentat Enric Prat de la Riba com un exponent de l'ideari tradicionalista aferrat a les velles institucions i seguidor dels ideals de la burgesia conservadora»,

diu Jordi Xifra i Heras,⁸³ el qual conclou, respecte d'aquesta noció, que

«res més lluny de la realitat: Prat de la Riba fou un home profundament preocupat per la "qüestió social", pels problemes de la classe

80. Vegeu J. M. AINAUD - E. JARDÍ, *Prat de la Riba, home de govern* (Barcelona 1973). Vegeu també el recull, que acaba d'aparèixer, *Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura* (Articles i parlaments), Pròleg de JORDI RUBIÓ I BALAGUER, Apèndix d'Enric Jardí i Jordi Galí (Barcelona 1974).

81. Em remeto al que he dit al cap. I. Respecte a les lectures de Prat de la Riba, cal recordar també que ahudeix a Karl Marx en *La qüestió social i la política*, i en cita un llarg paràgraf en *La ley jurídica de la industria*, 221-222.

82. *Op. cit.*, 178.

83. *Pròl. cit.*, 7.

obrer i per la crisi econòmica provocada pel liberalisme burgès que imperava en el seu temps»,

puix que

«el nord orientador del seu pensament són les idees de solidaritat i progrés; busca en tot moment la major eficàcia dels vincles socials a fi d'aconseguir una consciència més viva de la unió entre els membres d'una mateixa societat».⁸⁴

Amb aquestes citacions acabo el llarg testimoniatge que he adduït en el present capítol, que hauria de finalitzar amb la conclusió de la conveniència de retocar, o almenys matisar molt, el clixé, fortament contrastat, del Prat de la Riba conservador i fins i tot reaccionari que, d'un temps ençà, hom ha començat a divulgar.

84. *Ibid*, 9.

T A U L A

	<u>Pàgines</u>
ADVERTIMENT.	7
 I. LA FORMACIÓ DE PRAT DE LA RIBA.	 9
Delimitació de la matèria	9
Temperament estudiós	11
Esforç personal.	13
Les seves lectures	17
Influència d'alguns autors	28
 II. DIFUSIÓ DEL PENSAMENT DE PRAT DE LA RIBA	 41
Diversitat dels camps de difusió	41
Entitats catòliques.	41
El Centre Escolar Catalanista	44
La Unió Catalanista i les «Bases de Manresa».	52
Col·laboració a les publicacions catalanes	55
«Compendi de la Doctrina Catalanista».	60
«Revista Jurídica de Catalunya»	61
Les corporacions barcelonines	65
Altres activitats dins la Unió Catalanista	73
Els Jocs Florals de 1898.	75
«La Veu de Catalunya».	78
Pròleg a «Regionalisme i Federalisme»	79
«La Nacionalitat Catalana»	80
La presidència de la Diputació i de la Mancomunitat	84
 III. L'IDEARI DE PRAT DE LA RIBA	 87
Exposició	87
Elements formadors de la nacionalitat.	87
Concepte sintètic de la nacionalitat	93
Nacionalisme.	96
La Nació i l'Estat	97
L'Estat espanyol.	98
Espanyolisme.	105
Catalanisme	107
Lerrouxisme i terrorisme	113
Defectes polítics dels catalans	116
Línia d'actuació política	118
L'Espanya del futur	126
L'imperi.	128

	<u>Pàgines</u>
IV. PRECISIONS.	131
Justificació.	131
Natura del seu nacionalisme	131
Les seves idees sobre el sufragi	134
El seu federalisme.	139
El seu imperialisme	141
Les seves idees sobre la qüestió social	143

**Acabat d'imprimir a la Impremta-Escola
de la Casa de Caritat de Barcelona,
el dia 31 de desembre de 1974.**

